

Мистецтво

STEAM

5 клас

Позначки

- — пізнаю мистецтво
- — створюю композицію
- — співаю пісню
- — слухаю музику

Узагальнюючий блок

Узагальнюю, аргументую, систематизую

Самостійне дослідження, медіапошук

Фантазую, експериментую, дію

Рубрики

До портретної галереї

Мистецька скарбничка

Віртуальна екскурсія

Мистецька грамота

Привіт! Мене звуть **МЕД-АРТ**. Я — робот. Але не звичайний, адже з англійської *арт* — це мистецтво. Я вмію грати на музичних інструментах і створюю на екрані комп'ютера композиції. Бажаєш навчитися?

На жаль, я поки що не так гарно танцюю, як малюю чи імпровізую на синтезаторі. Проте маю чимало програм з навігації, які допоможуть тобі зорієнтуватися у безмежному мистецькому медіапросторі. Тепер зрозуміло, чому у мене таке незвичне ім'я? Також я розкрию тобі секрети перетворень у доповненій і віртуальній реальності! Отже, якщо хочеш, щоб ми стали друзями, подорожуй зі мною світом мистецтва за допомогою **Артнавігатора**.

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/mystetstvo/>

Масол Л. М.

М31 Мистецтво : підруч. інтегрованого курсу для 5 класу закладів загальної середньої освіти / Л. М. Масол. — К. : Видавничий дім «Освіта», 2022. — 240 с. : іл.

ISBN 978-966-983-338-9.

УДК 741.02*кл5(075.2)

© Масол Л. М., 2022

© Калініченко О. В., Садова В. В.,
художнє оформлення, 2022

© Видавничий дім «Освіта», 2022

ISBN 978-966-983-338-9

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Музика М. Вербицького

Вірші П.Чубинського

Урочисто

Ще не вмер - ла Ук - ра - ї - ни і сла - ва, і во - ля,
ще нам, брат - тя мо - ло - ді - ї, у - сміх - неть - ся до - ля,
Зги - нуть на - ші во - рі - жень - ки, як ро - са на сон - ці.
За - па - ну - ем і ми, брат - тя, у сво - їй сто - рон - ці.
Ду - шу й ті - ло ми по - ло - жим за на - шу сво - бо - ду,
і по - ка - жем, що ми, брат - тя, ко - заць - ко - го ро - ду.

ЗМІСТ

ВСТУП

ПОХОДЖЕННЯ МИСТЕЦТВА

8	Як виникли музика і танець	Як виникло образотворче мистецтво	12
14	Музика і театр стародавніх цивілізацій	Образотворче мистецтво стародавніх цивілізацій	18

РОЗДІЛ 1. НАРОДНЕ МИСТЕЦТВО

ОДВІЧНІ РИТМИ МИСТЕЦТВА

22	Пісенна скарбниця	Орнаментальні мотиви	26
30	Магічна стихія народних танців	Барвиста магія народного малярства	34

ЗОЛОТІ РУКИ НАРОДНИХ МАЙСТРІВ

40	Народні музичні інструменти	Декоративно-ужиткове мистецтво	44
48	Народна музика у творчості композиторів	Народна іграшка	52

МИСТЕЦЬКИЙ ДИВОСВІТ

56	Мереживо східних мелодій	Чарівні арабески	60
----	-----------------------------	---------------------	----

РОЗДІЛ 2. ПРОФЕСІЙНЕ МИСТЕЦТВО

МУЗИЧНІ ТА ГРАФІЧНІ ІНТОНАЦІЇ

64	Голос — музичний інструмент, дарований природою	Графіка: мелодії виразних ліній	68
72	Битва хорів	Види графіки	76

ПАЛІТРА ТЕМБРІВ І СИМФОНІЯ КОЛЬОРІВ

80	Тембри інструментів	Живопис: кольорова гармонія	84
88	Путівник по симфонічному оркестру	Колорит у живописі	92

СЕКРЕТИ ФАКТУРИ

96	Срібні тембри духового оркестру	Скульптура — мистецтво пластичних форм	100
104	Естрадний оркестр	Архітектура — музика, що застигла в камені	108

МИСТЕЦЬКИЙ ДИВОСВІТ

112	Музичні інтонації Сходу	Архітектура й образотворче мистецтво Сходу	116
-----	----------------------------	---	-----

ПЕРЕВІРЯЮ СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

РОЗДІЛ 3. СЦЕНІЧНІ МИСТЕЦТВА КОЛИ ВСІ МИСТЕЦТВА РАЗОМ

122	Музика і література:	Література і візуальні образи	126
-----	-------------------------	----------------------------------	-----

130	Цирк — мистецтво, сповнене радості	Цирк в архітектурі та живописі	134
-----	---------------------------------------	-----------------------------------	-----

У ЦАРСТВІ МЕЛЬПОМЕНИ

138	Театр відчиняє двері	Театральна афіша повідомляє	142
-----	-------------------------	--------------------------------	-----

146	Ляльковий театр	Мистецтво створення ляльки	150
-----	--------------------	-------------------------------	-----

У МУЗИЧНОМУ ТЕАТРІ

154	На оперній сцені	Споруди та інтер'єри театрів	156
-----	---------------------	---------------------------------	-----

160	Там, де панує рух. Балет	Майстерність сценографії	164
-----	-----------------------------	-----------------------------	-----

МИСТЕЦЬКИЙ ДИВОСВІТ

168	Східний театр	Цирк Сходу	172
-----	---------------	------------	-----

РОЗДІЛ 4. ВІЗУАЛЬНІ МИСТЕЦТВА

НАЙМОЛОДША МУЗА

176	Кінематограф. Музика в кіно	Художник у кіно	180
182	Образи анімації	Як створюється мультимедіа	186

ЧАС НОВІТНІЙ СТВОРЮЄ КРАСУ

190	Телебачення: погляд у світ	Дизайн і його види	194
196	Сплетіння муз в єдиному акорді: кольоромузика	Фотомистецтво: мандрівка без кордонів і без меж	200

АНСАМБЛЬ: У ЄДНОСТІ КРАСА

206	Музичні та хореографічні ансамблі	Архітектурний ансамбль	210
214	Музика свят і розваг	Садово-паркове мистецтво	218

МИСТЕЦЬКИЙ ДИВОСВІТ

222	Карнавал крокує континентами	Карнавальні костюми, маски	226
-----	---------------------------------	-------------------------------	-----

ПЕРЕВІРЯЮ СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

ДОДАТКИ

Ноти
Перелік творів для прослуховування

Як виникли музика і танець

? Як музика допомагає тобі у щоденному житті? Чого ти хочеш навчитися на уроках мистецтва в майбутньому?

Тобі, ймовірно, цікаво, як виникло мистецтво — музика, танець, театр? На основі знайдених археологами предметів і зображень висувалися різноманітні здогадки. Заглибимося в далеке минуле і ми.

Люди первинного суспільства захоплювалися величию і багатогранністю довкілля. Милуючись красою природи, зокрема ритмами звуків, що линули звідусіль, вони відчували, що навкруги в усьому панує ГАРМОНІЯ.

Коли ж з окриків й інтонацій, які полегшували працю або полювання, народився ритм танцю? На стінах печер можна побачити зображення танців древніх мисливців. Виконавці імітували в рухах поведінку звірів, уживалися в їхній характер, як актори — в ролі. З такої примітивної гри виникло театральне дійство.

Існує чимало суперечок щодо того, як виникла музика. Можливо, з емоційно виразних вигуків, що полегшували працю і спілкування людей, супроводжували магічні дії в обрядах. Деякі вчені вважають витокami всіх мистецтв гру, інші до джерел музичного мистецтва відносять спів пташок.

Первісні наскельні малюнки, скульптури

? Що зображували первісні митці? Уяви, яка музика може звучати під час цих танців.

- ? Пригадай прослухані в початкових класах п'єси К. Сен-Санса «Зозуля в лісі» з «Карнавалу тварин». Як відтворено пташиний спів і рухи пташок?

До портретної галереї

Серед композиторів, яких цікавив спів птахів, є унікальна людина — **Олів'є Мессіан**. Його можна назвати «музичним орнітологом», адже він усе життя вивчав і записував пташину музику. Митець став справжнім винахідником: вигадував різні прийоми гри на музичних інструментах, вводив у партитуру своїх творів незвичні пояснення, які конкретизували назву пташки і характер її співу (таємниче, ніжне, веселкове, блискуче). Авторські ремарки уточнювали колір пір'я, час доби і навіть природне тло пташиного концерту (стрекотіння, дзвоник, шерхіт лісу, як відгомін у скелях). Результатом багаторічного дослідження Олів'є Мессіана стала низка так званих «пташиних творів», зокрема «Каталог птахів». Словом «каталог» композитор акцентував увагу на значенні музики для біологічних наук.

Луї Дакен. Зозуля (клавесин).
Олів'є Мессіан. Екзотичні
птахи (для фортепіано,
ударних і камерного оркестру).

- ? Які музичні інструменти імітують спів птахів? Як композитор музичними звуками передає їхні голоси, рухи, перегуки?

А як створювалися музичні інструменти? Деякі дослідники чи то жартома, чи серйозно стверджують, що перші музичні інструменти створили діти. Мабуть, у цьому є частка істини. Адже виконання музики на інструменті, тобто музикування, не випадково називають грою.

Із чого тільки людина не видобувала музичні звуки, імітуючи спів пташок, дзюрчання струмка, плескіт хвиль!

Камінці та палички спочатку використовували як ударні інструменти. Згодом цю музику змінили «прадідусі» барабанів — глиняні горщики, обтягнуті шкірою тварин для посилення звуку.

Зародження струнних інструментів відбувалося, ймовірно, таким чином: випустивши стрілу з мисливського лука, людина почувала чарівний звук і... зазвучала струна.

Прообразом духових інструментів можна вважати мушлю, мисливський ріг, виточений із бивнів слона або інших природних матеріалів. «Музичний вітер» добували з бамбука чи очерету (для цього робили спеціальні отвори). Поєднання кількох трубочок різного розміру привело до народження флейти Пана (свирілі), поширеної у багатьох народів світу.

*Джеймс Ласт. Самотній пастух
(у виконанні Лео Рохаса).
ОНУКА. Vatra (виконання на
сопілці з оркестром)*

*Які відчуття викликають тембри
сопілки й свирілі на тлі природи
та з електронною музикою?*

*Уяви, як наші пращури грали на
первісних інструментах. Визнач
із-поміж зображень ударні,
духові, струнні інструменти.*

Первісні музичні інструменти

В обрядах спів був невіддільним від музикування і танців, а театралізовані дії виконували в костюмах і масках. Отже, у зародку всі мистецтва існували у нерозривній єдності — у гармонії.

І все ж першим музичним інструментом був людський голос. Усі барви навколишнього світу переливаються у звучанні голосів як кольори веселки, які грають на семи нотах.

Веселкова пісня

Музика О. Янушкевич Вірші М. Ясакової

1. За веселковим за небокраєм
Хтось на сопілці чарівно грає.
А чи то грає, чи то здається,
Чи пісня лине із мого серця?

Приспів:

Над моїм краєм, над моїм містом
Пісня лунає голосом чистим.
Пісня злітає у світ широкий,
Веселка грає на семи нотах.

Який характер пісні?
У якій формі
її написано?
Що є незмінним
у цій музичній формі?
Свори її схему.

Мистецька скарбничка

ГАРМОНІЯ

Співзвуччя, елемент
музичної мови

Поєднання художніх
засобів у живописі

Єдність частин цілого
у творі мистецтва

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Розкажи, як виникло мистецтво, аргументуй власну версію походження музики і танцю.
2. Із чого первісна людина виготовляла музичні інструменти? Пофантазуй і запропонуй власні варіанти.
3. Поясни, як ти розумієш слово *гармонія*.

Самостійне дослідження, медіапошук

Ознайомся із грецьким міфом «Пан і Сирінга», про виникнення флейти з очерету.

Фантазую, експериментую, дію

Досліди спів птахів у твоєму рідному краї. Передай в імпровізації музику доквілля (спів пташок, дзвін крапель дощу, шерхит вітру, плескіт хвиль річки або моря тощо) голосом або на саморобному шумовому чи ударному інструменті.

Як виникло образотворче мистецтво

? Пригадай, які види образотворчого мистецтва ти вже знаєш. Який вид художньої творчості ти мрієш опанувати?

? Опиши зразки первісного живопису і скульптури.

Зародження живопису, графіки, скульптури, архітектури має свою історію. Здійснимо віртуальну мандрівку в печери — своєрідні «галереї» прадавнього малярства із зображенням тварин. У малюнках оленів, биків, коней, кабанів, кіз, бізонів, слонів передано не лише зовнішній вигляд, а й характерні рухи.

Первісні люди виконували зображення на кам'яній поверхні, яка за формою нагадувала тварин. Так виник рельєф.

На території давніх поселень знаходять жіночі фігурки, які називають «палеолітичними Венерами». Адже понад усе люди шанували жінку-матір — берегиню роду. Фігурки тварин і людей ліпили з глини, вирізали з кісток або з дерева, висікали з каменю. У них можна побачити зародки дрібної пластики.

Рельєфи, дитячі іграшки, керамічний посуд, знаряддя праці, одяг прикрашали орнаментами.

Віртуальна екскурсія

Стародавня Трипільська культура відома керамікою дивовижної краси. Мотиви трипільських орнаментів можна побачити в сучасному мистецтві, навіть у світовій моді.

Завітай на сайт Державного історико-культурного заповідника «Трипільська культура».

Варіант 1. Намалюй тварин, які мчать у далечинь. Щоб надати тлу вигляд кам'яної брили, використай картон, шорсткий або зім'ятий папір (акварель).

Варіант 2. Пофантазуй і створи ескіз тканини за трипільськими мотивами для сучасного одягу.

Мистецька скарбничка

Художній образ — спосіб відтворення дійсності в мистецтві.

Реставратор (від лат. *restauratio* — відновлення) — фахівець із відновлення та збереження культурної спадщини, творів образотворчого і декоративного мистецтва та архітектури.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Які сюжети переважають у печерних малюнках?
2. Поясни, кого найчастіше зображували первісні скульптори, та аргументуй, чому саме ці образи їх цікавили найбільше.
3. Які матеріали використовували первісні митці?

Самостійне дослідження, медіапошук

Поцікався особливостями трипільської архітектури, орієнтуючись на макет і зразок реставрації будинку. Дізнайся більше про професію реставратора.

Фантазую, експериментую, дію

Створи сторітелінг про виникнення різних видів мистецтва.

Музика і театр стародавніх цивілізацій

? Пригадай, що означає слово «канон» у музичному мистецтві. Які міфи про мистецтво, зокрема музичне, тобі відомі?

Жан Антуан
Теодор Жиру. Арфістки.

Що саме грали чи співали у стародавніх цивілізаціях — залишається загадкою, адже сама музика майже не збереглася. Проте можна уявити, як звучали зображені інструменти. Для цього треба здійснити музичну подорож крізь тисячоліття.

Спочатку вирушимо на Північ Африки — до Стародавнього Єгипту.

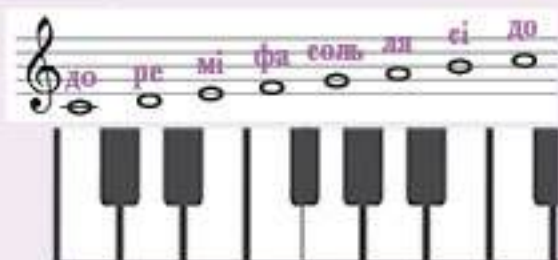
У царстві фараонів надзвичайної популярності набула *арфа*. Музиканти, зображені на фресках, грали на величезних арфах стоячи, а на маленькій — тримаючи її в руках або на плечі. Інструменти яскраво декорувалися.

Пісня із супроводом
єгипетської арфи
(музична реставрація).
Альфонс Хассельманс.
П'єса для арфи.

? Порівняй єгипетську арфу із сучасною, схарактеризуй її тембр.

Музична грамота

Пригадай назви нот. Знайди їх на клавіатурі фортепіано або синтезатора. Придумай і запиши слова з назвами нот.

Музика М. Леонтовича

Канон

Виконайте канон без слів по нотах, точно інтонуйте вступ кожного з 3-х голосів.

Віртуальна екскурсія

На кримському узбережжі Чорного моря, а також на Півдні України, у гирлах Дніпра та Бугу грецькі купці-мореплавці заснували античні міста-колонії: Херсонес (сучасний Севастополь), Пантікапей (нині — Керч), Ольвію (на Миколаївщині). Вони успадкували мистецькі традиції Великої Еллади, зокрема театральні.

Античний театр в Пловдиві

Античний театр у Херсонесі

Мистецька скарбничка

Агон — мистецьке змагання (хорів, інструменталістів, танцюристів).

Символ (з грец. — знак) — умовне позначення предметів чи явищ певним знаком (словом, цифрою, зображенням); художній образ, що відтворює думку, ідею, почуття.

КАНО́Н (з грец. — правило, норма)

Музичний твір, у якому всі голоси виконують одну мелодію, вступаючи по черзі

Традиції художнього зображення за певними правилами

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Які музичні інструменти виникли у стародавніх цивілізаціях?

2. До якої групи інструментів належить арфа? Поцікався, на гербі якої країни її зображено.

3. Який музичний інструмент є символом мистецтва?

Самостійне дослідження, медіапошук

За допомогою додаткової літератури або інтернету самостійно дізнайся та ознайомся з творами музичного або образотворчого мистецтва за сюжетами грецьких міфів. Віднайди і переглянь мультфільми за цією тематикою.

Фантазую, експериментую, дію

За бажанням підготуйте і проведіть у позаурочний час шкільні Піфійські ігри (*групова робота*). Створіть медалі із зображенням ліри (фольга).

Образотворче мистецтво стародавніх цивілізацій

? Поміркуй, що означає слово «канон» в образотворчому мистецтві. Пригадай пам'ятки мистецтва стародавніх цивілізацій, які тобі відомі.

*Піраміда Хеопса
та великий Сфінкс*

Храм у Луксорі

У цивілізаціях стародавнього світу представлені різні види образотворчого мистецтва, які мають свої власні канони зображення. Щоб дізнатися про це, продовжимо наші мистецькі подорожі в уже знайомі нам Єгипет і Грецію.

Провідним видом мистецтва в Єгипті була архітектура. Найвеличніші її зразки збереглися донині і вважаються дивами світу. Наприклад, найбільша піраміда фараона Хеопса. Поряд розташувався великий Сфінкс, вічний охоронець пірамід, який протягом тисячоліть спостерігає події, що відбуваються навколо. Висічений майже цілковито зі скелі, він символізує мудрість людини і силу лева.

Єгипетські зодчі споруджували величні кам'яні храми богам і палаци фараонам. Якщо піраміда уподібнювалася горі, то храм нагадував дрімучий ліс, у якому легко загубитися. Стелі храмів підтримувалися великою кількістю височенних колон, стіни прикрашалися рельєфами й розписами. З-поміж рослин панувала квітка лотосу. Подібне поєднання різних видів мистецтв — архітектури, скульптури та живопису — називають синтезом мистецтв.

Тяжіння єгиптян до грандіозності відчувається у величних статуях фараонів. Фігури людей зображувалися за певними канонами: у спокійних, урочистих застиглих позах, тобто статично.

У галереї скульптурних шедеврів єгипетських майстрів золота маска юного Тутанхомона (1), портрет Нефертіті (2) у високому головному уборі. Скульптор передав витончені риси обличчя, величавість і вишуканість єгипетської цариці, образ якої став символом жіночої краси.

? *Визнач, скульптура Єгипту була статичною чи динамічною? Порівняй єгипетські канони зображення людини в живописі й скульптурі.*

А тепер ознайомимося з мистецтвом античної Греції — наймогутнішої цивілізації стародавнього світу. Греки в усьому шукали красу і гармонію, тому досягли досконалості в архітектурі, скульптурі, декоративному мистецтві тощо.

На честь богів греки будували величні, пропорційні храми в центрі міст-полісів, які служили місцем зібрань усіх городян. Архітектурні споруди оздоблювалися колонами, статуями, багатофігурними рельєфами.

Орфей і Евродіка

Храм Ерехтейон

Дискобол

? До яких видів скульптури належать зображення на ілюстраціях? Якими засобами скульптори досягають ідеалу краси людини?

Зображуючи реальних людей, античні скульптори вражали своїм умінням детально відтворювати зовнішність, пропорції фігури й рухи портретованих. У всесвітньо відомих скульптурних образах прекрасних дів чи струнких атлетів грецькі митці втілювали ідеали краси людини.

Декоративне мистецтво греків яскраво представлено в розписах ваз. На них відтворювалися сцени з життя богів, героїв. Майстри використовували червону глину — *теракоту* (після випалювання вона набувала червоно-коричневого кольору). Замальовували тло, лишаючи зображення; із часом такі вироби отримали назву *червонофігурних*. Інші вази розписували чорним лаком (його секрет ще й досі нерозкритий), їх називали *чорнофігурними*.

? Проаналізуй форми грецьких ваз. Які сюжети відображено?

Мистецтво стародавніх цивілізацій вважають *класичним* — тобто зразковим, воно мало величезний вплив на подальший розвиток художньої творчості.

Варіант 1. Намалюй грецьку вазу — амфору. Придумай декор, використовуючи зразки грецького орнаменту — *меандру*.

Варіант 2. Уяви себе реставратором/реставраторкою. За фрагментами грецької вази віднови цілісну композицію.

Мистецька скарбничка

Теракота — спільна назва для виробів із неглазурованої глини.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Розкажи про особливості мистецтва Єгипетської цивілізації. Які канони зображення людини виникли в образотворчому мистецтві Єгипту?
2. У яких грецьких міфах відображено тему мистецтва?
3. Створи мінірозповідь про античну скульптуру.

Самостійне дослідження, медіапошук

Стародавні греки склали перелік семи чудес світу, включили до нього архітектурні та скульптурні пам'ятки, які найбільше вразили їхню уяву, зокрема храм Артеміді, Галікарнакський мавзолей, Александрійський маяк, статую Зевса Олімпійського і Колос Родоський. Поцікався, які єгипетські пам'ятки мистецтва входили до переліку.

Фантазую, експериментую, дію

Мистецький проєкт «Античний вазопис».

Пісенна скарбниця

Іван Сколоздра.
Українська пісня

? Пригадай, які українські народні пісні ти знаєш. Як тобі подобається їх виконувати — сольо, ухорі чи в ансамблі, із супроводом чи без нього? Коли тобі сумно чи коли радісно на душі?

Ритм — начебто звичне і просте слово... А в ньому — безліч смислів.

Ритм існує в довкіллі, визначає життя людини та діє на її почуття. Ритмічно змінюються день та ніч, пори року — весна, літо, осінь, зима,

стукають копита коня, колеса поїзда, відбиває час годинник. Ритмічної послідовності дотримуються і в мистецтві: у танцях, піснях, віршах, оздобленні одягу та житла.

Календарно-обрядові пісні умовно об'єднуються в цикли: весняний, літній, зимовий, які ритмічно повторюються.

Ритм також закладався в куплетну форму пісень, де у приспіві повторювалися і мелодія, і слова, а у заспіві — тільки мелодія.

1 Приспів

2 Приспів

3 Приспів

Дмитро Артим. Колядки

Іван Гончар. Веснянка

Ірина Сардак.
Той, що веснянки співає

Навесні дорослі й діти, збираючись на галявинах, співали *веснянки* та *гаївки*, водили ігри-хороводи.

Влітку під час Зелених свят виконувалися *русальні пісні*, а на свято Івана Купала — *купальські*. Співаючи, дівчата плели вінки й пускали їх на воду. По закінченні жнив люди співали *жниварські пісні*.

До зимового циклу календарних пісень входять надзвичайно популярні в народі *колядки* і *щедрівки*. Цикл завершувався проводами зими — Масляною.

? Які пісні зимового циклу співають на Різдво, а які — на Новий рік? Розкажи про відомі тобі традиції, суголосні ілюстраціям.

Календарно-обрядові пісні зазвичай склалися з простих мелодій і ритмів, коротких мотивів. У веснянках, наприклад, використовувалися закличні мотиви, у піснях танцювального характеру — пружні чіткі ритми.

Зразком відображення народних обрядів в українській музиці, зокрема календарних, стала фолькопера Ігоря Шамо «Ятранські ігри». Композитор використовує різнобарвні прийоми хорового співу — шепіт, говірки, вигуки, тупотіння ногами.

Колискові належать до побутових творів, які збагачують скарбницю народної мудрості, краси й добра. Мелодії колискових пісень спокійні, ритмічні, сповнені ніжності, емоційної щирості. Не злічити чудових колискових, які написані композиторами.

Ігор Шамо. Фолькопера «Ятранські ігри». «Купальська II» (з інсценізацією); «Троїсті музики» № 27 (дитячий хор).

Кирило Стеценко. Вечірня пісня.

Клод Дебюссі. Колискова слоника (із сюїти «Дитячий куточок»).

? Схарактеризуй і порівняй особливості колискових (настрій, характер мелодії, темп, динаміку). Поміркуй, які барви надає твору звучання жіночого голосу в колисковій К. Стеценка.

До портретної галереї

Кирило Григорович Стеценко (1882–1922) — український композитор, хоровий диригент. Він працював учителем співу в різних закладах, організовував народні хори та капели.

У творчості композитор віддавав перевагу хоровим та оперним жанрам, солоспівам, обробкам народних пісень. К. Стеценко — лірик, майстер прозорих барв, світлого, ніби «акварельного», музичного звукопису.

Мистецтво завжди було пов'язане з повсякденним життям людей, які співали *родинно-обрядові* та *побутові* пісні. Родинні свята — народження дитини, досягнення повноліття, весілля — відзначали весело й урочисто. А яке ж весілля без пісні? Вони супроводжують весільний обряд, який перетворюється на театралізоване дійство. Весільна пісня пропагує здорову народну мораль, високі почуття та ідеали. Коріння весільних мотивів сягає глибокої давнини: «Будь весела, як весна, будь багата, як земля, будь пригожа, як рожа».

Ернест Кондратович.
Весілля на Верховині

Побутові пісні — це поетично-музичні твори, у яких відображено все розмаїття людського життя. У *ліричних* піснях співається про кохання і людську долю, нерідко — про розлуку. Події відбуваються на тлі майже казкової природи — квітучого саду, зеленого гаю, зоряної ночі. Такі пейзажні замальовки доповнюються звуковим супроводом — співом соловейка, плескотом хвиль річки.

У *жартівливих* і *сатиричних* піснях висміювалися негативні риси людини чи вади поведінки — лінощі, примхи, вередливість.

В *історичних* піснях оспівується героїзм народних захисників — патріотів рідної землі. Зазвичай вони написані в маршовому ритмі.

Українська пісня «Ой у лузі червона калина» (Андрій Хливнюк (соло), гурт Pink Floyd, хор Естонії, грузинський квінтет тощо).

Пісня «Ой, у лузі червона калина» стала гімном мужнього протистояння України російським окупантам. Зараз її можна почути не тільки на теренах нашої Батьківщини, а й у різних кутках планети. Наприклад, в Естонії хор з тисячі людей заспівав цю пісню на чотири голоси.

Естонський хор

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Які пісні належать до календарно-обрядових, а які — до побутових?
2. Які українські народні традиції зображено на гобелені Любові Дуб?
3. Поясни музичні особливості історичних пісень на конкретному творі.

Самостійне дослідження, медіапошук

Досліди, які українські пісні набули поширення під час воєнного стану.

Фантазую, експериментую, дію

Мистецький проєкт «Українська пісня у світі».

Любов Дуб.
Дерево життя

Орнаментальні мотиви

? Як українці прикрашають одяг, житло? Які орнаменти використовують? Чи є у твоїй родині речі, прикрашені орнаментами? Які емоції вони в тебе викликають? Що на них зображено?

На ритмічному чергуванні певних елементів зображення побудовано орнамент. У музиці є подібне слово *орнаментика*, що означає «прикрашання, оздоблення мелодії».

Орнамент, так само як і мелодія, будується за певними мотивами (квіти, фігурки пташок, тварин і людей), якими й різняться між собою.

Якщо для створення орнаменту використано мотиви природи, його називають *рослинним*, або *зооморфним* (тваринним). Якщо лінії та геометричні фігури — *геометричним*. Поєднання цих мотивів створює *змішаний* (комбінований) орнамент.

? Визнач мотиви, за якими побудовано орнаменти на поданих зразках. Чи є серед них змішаний?

Орнаментальну композицію можна виконати у стрічці (1), наприклад кайму для одягу, або в сітці (2). Стрічковий орнамент komponується у смужці з двобічним відкритим рухом. Сітчастий орнамент можна ритмічно продовжити в усі сторони виробу — тканини чи шпалери. Орнамент, вписаний у коло (4), квадрат (5), прямокутник (3), — замкнутий.

В орнаментах зазвичай використовують стилізовані (узагальнені, спрощені) зображення фігур і предметів. Оригінальність орнаменту залежить від складності елементів *рапорту*.

мотив

рапорт

орнамент

Визнач, який із двох наведених зразків рапорту відповідає за будовою куплету пісні. Обґрунтуй свою думку.

Варіант 1. Виконай рослинний орнамент у стрічці (кольорові олівці, фломастери).

Мистецькі поради

- Вибери рослинні мотиви для орнаменту.
- Наміть на стрічці основні елементи композиції.
- Намалюй вибрані мотиви і створи рапорт.
- Заверши деталі орнаменту.

Варіант 2. Запропонуй ескіз орнаменту для металевих воріт школи, калитки дачної садиби, огорожі, клумби в парку тощо.

Мистецька скарбничка

Орнамент — візерунок, побудований на ритмічному чергуванні й поєднанні елементів.

Рапорт — повторюваний у незміненому вигляді фрагмент орнаменту.

Мистецька скарбничка

СТИЛІЗАЦІЯ

Відтворення
характерних рис
музики певного
народу, епохи,
автора

Спрощене умовне
зображення
предметів
в образотворчому
мистецтві

Наслідування
актором зовнішності
і манери поведінки
певних персонажів

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Назви, які існують основні види орнаментів за мотивами зображуваного.
2. Чим відрізняються орнаментальні композиції в стрічці та сітці від орнаментів у замкнутій формі?
3. Поясни, що таке *стилізація*. Наведи приклади в різних видах мистецтва.

Самостійне дослідження, медіапошук

Досліди, які орнаменти використовують у вашій родині. Поміркуй, що корисного і приємного вони привносять у повсякденне життя.

Фантазую, експериментую, дію

Найчастіше орнамент можна побачити на вишиванках і рушниках, в оформленні книжок. Придумай, де ще можна використати орнамент для прикрашання будинку чи квартири, у якій ти живеш, і спробуй це зробити.

Магічна стихія народних танців

? Чи подобається тобі танцювати? Як танці пов'язані зі здоров'ям людини? Які емоції викликають у тебе танцювальні рухи? Пригадай танці народів світу, що слухали у початкових класах.

Ілля Рєпін. Гопак

Козачок

Запальні чи граціозні народні танці, як і пісні, різняться між собою залежно від країни, у якій вони народилися. Та об'єднує їх ритм, завдяки якому розкривається багатий емоційний світ людини.

Найвідомішим українським танцем вважається *гопак* (від вигуку «гоп»). Цей веселий запальний танок — своєрідне змагання між танцюристами.

Козачок — веселий парний танець, який виник у середовищі козаків. З чим пов'язані назви інших українських танців? *Зірка* та *кривий танець* — із формою їх виконання; *козак* і *чумак* — із виконавцями; *бондар*, *коваль*, *шевчик* — із професією; *гуцулки* й *коломийки* — з місцевістю побутування.

Коломийки

Український композитор і хореограф Василь Верховинець вивчав пісні й танці. Результатом його дослідження стала збірка дитячих пісень-ігор «Весняночка». Співаючи пісні, діти можуть перевтілюватися в персонажів, про яких згадується в текстах: пташок (лебедів, голубів, півників, журавликів, чижиків) або тварин чи комах (котиків, зайчиків, жучків, метеликів).

Кожний народ має свої танці, які є своєрідною візитівкою країни. Відомі польські танці — полонез, мазурка, краков'як.

Полонез (1) (з фр. — польський) — повільний танець-марш давнього походження. Поступово він із суто народного перетворився на парадний. Завдяки урочистому характеру полонезу випала честь відкривати бали.

Мазурка (2) (від назви однієї з місцевостей Польщі — Мазовії) — парний тридольний танець з оригінальним загостреним ритмом. Він набув поширення і як селянський танок, і як бальний.

Швидкий дводольний танець **краков'як (3)** виник у Краківському воєводстві. Спочатку його танцювали парами в сільському середовищі, а згодом — у шляхетному. Чіткі ритми з несподіваними акцентами надавали танцю запального характеру.

Фридерик Шопен — автор численних мазурок і блискучих полонезів.

Фридерик Шопен. Мазурка № 50, Полонез ля мажор, Велике концертне рондо «Краков'як».

Який із прослуханих танців нагадує урочисту святкову ходу?

Пригадай будову форми рондо.

До портретної галереї

Фридерик Шопен (1810–1849) — польський композитор і піаніст. Народився поблизу Варшави в родині вчителя. Ще в юності Фридерик залишив Польщу й оселився у Парижі. Тут він здобув славу «поета фортепіано».

У спадщині композитора переважають твори для фортепіано — концерти, сонати, фантазії, балади, ноктюрни, прелюдії, скерцо, етюди.

Ф. Шопена поховано в Парижі, а його серце, як заповідав композитор, повернулося на Батьківщину і покоїться в одному із соборів Варшави.

Пам'ятник Шопену у Варшаві

Жвавий і веселий танець *полька* родом із Чехії. Він швидко набув популярності і став модним у багатьох країнах. Кожний із народів Європи вносив свої неповторні риси в його виконання, збагачуючи музику й рухи танцю. Польки писали А. Дворжак і Б. Сметана, батько й син Штрауси. Вважається, що назва цього танцю походить від слова *половина*, бо танцівники виконували його, пересуваючись маленькими кроками по колу. Характерний елемент виконання польки — кружляння танцюристки під рукою партнера.

Чеська полька

Народна пісня-танець

1. Хай наладять скрипки скрипалі,
Хай піднімуть труби трубачі:
Нині буде свято на селі,
У танок підуть старі й малі.
2. Хто не хоче з нами танцювать,
Перед ним не будемо впадять.
Самі тупнуть наші каблуки,
Самі в танок підуть чобітки.

Як отримати максимум користі від занять танцями? Танці — це своєрідні вправи, тренування тіла, але не тільки... Вони поліпшують рівновагу і поставу, зміцнюють м'язовий тонус, не завдаючи шкоди суглобам, збільшують витривалість і гнучкість, таким чином допомагаючи відчувати себе більш впевнено.

Медики вважають, що танці корисні і для розумової діяльності. У них треба запам'ятовувати складні кроки й рухи, що сприятливо впливає на мозок, нервову систему, поліпшує пам'ять.

Танцюючи, можна спалити велику кількість калорій і скинути зайву вагу. Так худнути приємно і веселіше, а ефект від занять майже такий, як від їзди на велосипеді чи тренування в спортзалі.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Схарактеризуй особливості українських народних танців.
2. Розкажи про танці народів світу, які тобі найбільше сподобалися.
3. Організуй дискусію на тему «Танець очима медиків». Аргументуй власну позицію про користь танцю для здоров'я.

Самостійне дослідження, медіапошук

Досліди, які танці лунають на балах у мультфільмах.

Фантазую, експериментую, дію

Мистецький проєкт «Танці народів світу».

- Об'єднайтеся в мінігрупи й виберіть країну, танці якої бажаєте вивчити й виконувати (соло, в парах, у групах).
- Самостійно ознайомтеся з відеозаписами танців.
- Презентуйте національні танці у слайд-шоу, відеоролику.
- Зверніть увагу на танцювальні костюми різних народів.
- Урахуйте, що кращим результатом і родзинкою фінального етапу проєкту стане танцювальне шоу на шкільній сцені.

Барвиста магія народного малярства

? Які асоціації у тебе виникають при слові «петриківка»? Про який вид народного мистецтва йдеться? Що ти вже про нього знаєш? А може, і вмієш малювати?

Тут і радість моя, і домівка,
І робота, де жито шумить.
В цих вишневих степах Петриківка,
Мов коштовна перлина, лежить.

Володимир Міщенко

Олена Дзень. Триптих
«Свято врожаю» (фрагмент)

Різнovidом народного малярства, популярним способом декоративного оздоблення предметів побуту та житла є *народний розпис*. Здавна українці розмальовували печі в хатах, різні вжиткові речі — скрині, посуд. Пізніше виникло станкове малювання, вже не пов'язане з побутом. Зокрема, це *петриківський декоративний розпис*, який внесений до Списку світової спадщини ЮНЕСКО.

Розпис виник у дивовижному за красою природи краї, у селі Петриківка на Дніпропетровщині. Сюди здавна з'їжджалися на ярмарок, щоб придбати дерев'яний і керамічний посуд, скрині, музичні інструменти,

прикрашені орнаментами, які утворювали симетричні («вазон», «букет») або асиметричні («гілочка», «бігунець») композиції.

Удивляючись у яскравий за кольором малюнок народних художників, ми ніби відчуваємо аромати трав, квітів, ягід. Мов за помахом руки майстра-чарівника розпускаються дивовижні квіти, палають стиглі кетяги калини, злітають чарівні птахи та мандрують дивовижні звірі.

Олесь Джура-Пажимський.
Козаки

Оригінальний *самчиківський розпис* (від села Самчики на Хмельниччині) також сповнений українського колориту, проте має свої відмінні особливості, насамперед сюжетність. В основі композицій покладено різні мотиви: рослини, зазвичай квіти («вазон», «дерево життя»), птахи (соловей, лелека, сорока, ластівка, сова, голуб, лебідь), рідше тварини (коні, олені, собаки, коти, лисиці, зайці, білки), іноді люди — козаки або україночки. Лінії цього розпису зубчасті, звивисті, загострені, ніби схожі на полум'я.

Завітай на сайти, де початківців навчають секретів петриківки. Надихає і допомагає зануритися в таїну самчиківського розпису відеоурок відомого майстра Віктора Раковського.

Українські традиції народного малювання передавалися з покоління в покоління. На основі цих традицій сформувалося професійне мистецтво. Картини відомих українських майстринь вражають оригінальністю, буйством фантазії, багатством палітри. Творити красу, творити для людей — у цьому вони бачили сенс свого життя.

Композиціям Ганни Собачко-Шостак притаманне віртуозне володіння лінією, ритмом, кольором. Їх нав'язано давніми мотивами, й водночас вони співзвучні сьогоденню.

Ганна Собачко-Шостак.
Шпаківня

Розкажи, які почуття викликають ці дивовижні яскраві квіти. Композиція майстрині динамічна чи статична?

Катерина Білокур
Колгоспне поле

Творчості Катерини Білокур із села Богданівка, що на Полтавщині, притаманна яскрава індивідуальність. В основному художниця малювала квіти, нерідко поєднуючи в одній картині весняні та осінні. Окрім квітів, у творчій спадщині художниці є пейзажі та портрети. Три картини Білокур — «Цар-Колос», «Берізка» і «Колгоспне поле» — було включено до експозиції Міжнародної виставки в Парижі (1954). Тут їх побачив видатний іспанський художник Пабло Пікассо. Увесь світ облетіли його слова: «Якби ми мали художницю такого рівня майстерності, то змусили б заговорити про неї цілий світ!».

- ?** Які з квітів, зображених на картині, ти знаєш? Які кольори використовує художниця, як їх поєднує? У чому полягає оригінальність композиції К. Білокур? Вона симетрична чи ні?

До портретної галереї

В основі творчості народної художниці Марії Приймаченко присутнє оригінальне відчуття природи і світу загалом. Змалку вона постійно вчилася у рідної поліської природи. Під час споглядання її картин перед очима постає дивовижний світ звірів, фантастичних істот, птахів, квітів. Народжені творчою уявою геніальної художниці, вони глибоко споріднені з традиціями українського народного мистецтва. На думку дослідників, Марія Приймаченко дивовижно об'єднала у своїй творчості малюнок і живопис: це і живописна графіка, і графічний живопис. Художниця мріяла: «От якби зібрати з усієї України народних майстрів, що за дива витворили б — цвів би не лише садами Київ. Будинки б сміялися до людей...».

Марія Приймаченко.
Соняшники з бджолами та горохом

- ?** Як, на твою думку, майстриня досягає «сонячного» звучання кольорів у композиції? Які почуття викликають ці дивовижні квіти? Порівняй застосування симетрії та асиметрії у композиціях із музичними формами — двочастинною і тричастинною.

Народна художниця **Марфа Тимченко** зберігала й розвивала традиції народного мистецтва, збагачуючи їх здобутками професійної школи декоративного живопису. В основі її творчості — глибинний зв'язок з орнаментальним мистецтвом її рідного славетного села — Петриківки. У спадщині художниці можна спостерігати безкінечні варіації петриківських мотивів.

Марфа Тимченко.
Райський птах

- ?** Опиши гармонію ліній і форм у зображенні птахів і квітів на картині Марфи Тимченко.

Традиції розпису і досвід народних майстрів часто використовуються в сучасних дизайнерських розробках. Адже петриківка, у якій втілилася душа нашого народу, — це не лише пам'ять про культуру минулого, але й сучасно і модно. Сьогодні мотиви народного розпису можна побачити на стінах будинків, в інтер'єрах квартир і кав'ярень, у декорі одягу, на виробі промисловості від ужиткових предметів до автомобілів.

Галина Назаренко.
Декоративна таріль

Віртуальна екскурсія

Завітай до Національного музею українського народного декоративного мистецтва, щоб глибше зануритися у спадщину митців та мисткинь, про яких ішла мова в підручнику.

www.mundm.kiev.ua

- i** Намалюй квіткову композицію за традиціями українського народного малярства, використай мотиви петриківського або самчиківського розпису, прийоми стилізації (акварель, гуаш).

Мистецькі поради

- Продумай композицію, добери потрібний формат аркуша.
- Наміть композицію майбутнього малюнка.
- Використовуй для малювання фарбу, розведену з клеєм ПВА (1 крапля клею на 10 крапель фарби).
- Тримай тонкий пензлик із котячої шерсті під кутом до аркуша паперу.
- Ягідки можна малювати пальцем, а декоративні крапочки — вушними паличками.
- Експериментуй із кольорами, орієнтуючись на подані зразки.

Мистецька скарбничка

Декоративний розпис — спосіб декорування предметів ужитку, інтер'єрів та екстер'єрів в архітектурі.

Симетрія — розміщення однакових частин цілого щодо центру, середини. Відсутність симетрії — це асиметрія.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Які представники та представниці українського народного малярства тобі відомі?

2. Звідки черпали наснагу майстри та майстрині петриківського і самчиківського розписів?

3. Знайди на поданих у підручнику ілюстраціях характерні елементи петриківського розпису: «зернятко», «бігунець», «колосок», «цибульку», «листя», «ягідку». У вільний час потренуйся їх малювати.

Самостійне дослідження, медіапошук

Досліди, які квіти зазвичай зображують у розписах українські художники та художниці. Дізнайся про них більше під час вивчення курсу «Природничі науки». Створи мінікатолог «Квіти Петриківки».

Фантазую, експериментую, дію

Пофантазуй і запропонуй ідеї (ескізи) осучаснення середовища школи елементами петриківського або самчиківського розписів. Подумай, як краще розташувати ці мотиви на стінах будівлі, на книжкових шафах, столах у їдальні. Можливо, такими ідеями зацікавляться сучасні дизайнери та дизайнерки.

Народні музичні інструменти

? Які ти знаєш музичні інструменти народів світу? Звучання яких із них тобі найбільше до вподоби? На якому інструменті ти хочеш навчитися грати?

Які українські музичні інструменти тобі вже знайомі? Як ти розумієш слово «кобзар»? Пригадай назву гурту українських музик, зображених на поштовій марці.

У світі існує велика кількість народних музичних інструментів. Народні майстри створювали їх різними за формою і засобами видобування звуків. Зазвичай використовували природні матеріали — дерево, шкіру, метал. Готові вироби нерідко прикрашали орнаментальними візерунками.

Інструменти багатьох народів часто подібні. Візьмімо, наприклад, шотландський духовий інструмент — волинку. В Україні та Польщі її називають козою. Чому? Тому що її зроблено у вигляді своєрідного мішка з козиної шкіри. Повітря з нього виходить крізь спеціальні отвори.

Інструменти нерідко мають цікаві біографії, мандрують різними країнами.

Трембіта з Карпатського краю колись була сигнальним інструментом: вівчарі, граючи на ньому, збирали отари в горах.

Королева струнних — *скрипка* — розпочинала своє життя, як народний інструмент.

Шотландський волинщик

Виконавець на українській «козі» (дуді)

У карпатському регіоні в народному музичному побуті поряд зі скрипкою зазвичай грали й на цимбалах.

Сергій Глушук. Гудаки

Іван Труш. Трембітарі

? На яких інструментах грають народні музики, зображені на картинах? Уяви себе поряд із музикантами: яка музика «звучить» в уяві?

Оригінальне звучання мають старовинні українські інструменти, що майже неможливо побачити сьогодні в побуті: *колісна ліра*, *бугай* (нагадує «бочку» з кінським хвостом), *дримба* (має вигляд металевої підкови з «язичком», що дзвенить).

Калімба (у перекладі — «маленька музика») схожа на дримбу. Ніжно-чарівні звуки видобувають на ній з металевих пластин-язичків, прикріплених до дерев'яної дошки. Калімба століттями впевнено крокує країнами Африки, а також «оселилася» на Кубі.

1 — ліра; 2 — бугай; 3 — дримба; 4 — африканська калімба

Копуз

Стародавня *кобза* — попередниця бандури — улюблений інструмент українських кобзарів. Вона має таку саму назву в молдаван і румунів або схожу — в інших народів. Наприклад, *копуз* («півень») — у Туреччині й Азербайджані, *комуз* — у Киргизії. Казахський *копиз*, за повір'ями, має цілющі властивості.

У минулому кобзарі, мандруючи світом, співали думи й історичні пісні про героїзм козаків — сміливих і мужніх захисників рідної землі. Сучасні бандуристи й бандуристки розширюють репертуар, переспівують світові хіти, доводячи, що бандура — це круто!

Імпровізація на цимбалах (Влад Ониськів).
Леонард Коен. Алілуя (кавер Марини Круть).
Музика з к/ф «Амелі» (бандура, калімба).

Кобзарська слава

Музика В. Лепешка

Вірші О. Вовненко

1. Ти слухав кобзаря, ти чув його печаль,
Що піснею лилася із-під струн.
Горіла, як зоря, і сяjala, як жар,
Висока слава кобзаревих дум.

Приспів:

Слава, слава, слава, слава,
слава кобзаревих дум.

2. Блищить, немов кришталь,
Дзвенить в усіх серцях,
Відлунюється в співі солов'їв
Великим Кобзарем
оспівана в віках
Чарівна мова рідної землі.

Приспів:

Мова, мова, мова, мова,
мова рідної землі.

Порівняй
звучання
бандури соло
і в ансамблі.

Марина Михайлошина. Кобзар

Мистецька скарбничка

Кавер — опрацювання, «переспів», нове виконання, іноді в оригінальній переробці відомої авторської композиції.

КАПЕЛА

У музиці — невеликий музичний ансамбль, спочатку тільки вокальний, згодом — також інструментальний

В архітектурі — невелика споруда або окреме приміщення в католицькому храмі

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Що нового ти дізнався/дізналася про народні інструменти?
2. Опиши інструмент, який тебе найбільше зацікавив.
3. Поясни значення слів *трембіта*, *бугай*, *дримба*.

Самостійне дослідження, медіапошук

Досліди, чому іспанська гітара поширилася в усьому світі, а італійська мандоліна майже вийшла з ужитку. Порівняй звучання цих інструментів з українською бандурою.

Фантазую, експериментую, дію

Створи лепбук «Музичні інструменти народів світу».

Декоративно-ужиткове мистецтво

? Які вироби декоративного мистецтва прикрашають родинний побут? Чи є серед них створені власноруч?

Олександр Саєнко.
Декоративна таріля

Декоративні вироби з дерева

Зразки килимарства, ткацтва на рушнику, вишивки на одязі

Мистецтво витинанки — вирізування з паперу візерунків — нині доповнюється технікою вириванки з вільними краями.

Ольга Шинкаренко. Витинанка і вириванка

Віртуальна екскурсія

Опішнянська кераміка

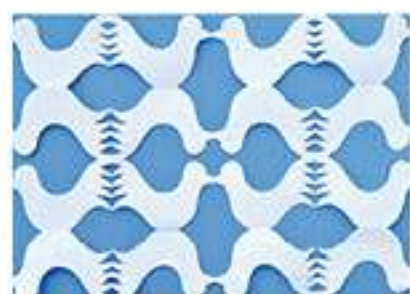
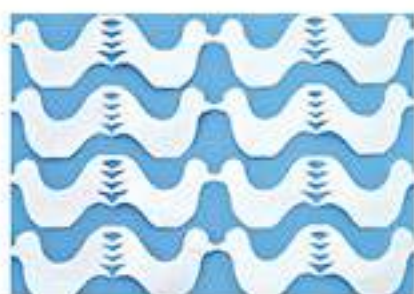
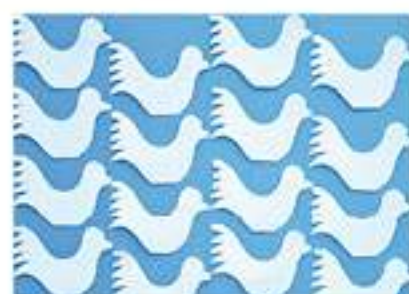
У старовинному козацькому містечку Опішня на Полтавщині існує унікальний Національний музей-заповідник українського гончарства. Здавна більшість населення Опішні займалося виробництвом керамічного посуду: горщиків, мисок, куманців, глеків, стилізованих скульптурних зображень тварин — баранців, козликів, биків, левів. Посуд розписували переважно рослинним орнаментом, фігурки оздоблювалися фактурним ліпним декором.

Завітайте до Національного музею українського гончарства.
www.opishne-museum.gov.ua

? Які види декоративно-ужиткового мистецтва привернули твою увагу найбільше? Які з них ти хочеш опанувати?

Варіант 1. Виготов витинанку «Чарівні птахи». Запропонуй різні варіанти складання з неї візерунків на склі вікна.

Варіант 2. Виготов витинанку «Зайчики-побігайчики». Застосуй тло з паперу різних кольорів для передачі природного оточення.

Мистецька скарбничка

Витинанка — вирізана з паперу прикраса.

Декоративно-ужиткове мистецтво — різновид мистецтва, пов'язаний зі створенням і декоруванням виробів побуту.

Кераміка — вироби з обпаленої глини.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Назви найпоширеніші види декоративно-ужиткового мистецтва, притаманні українській народній творчості.
2. Схарактеризуй особливості опішнянської кераміки (традиційні образи й форми, декорування).
3. Розкажи про мистецтво витинанки. Де її можна застосовувати для прикрашання побуту?

Самостійне дослідження, медіапошук

З'ясуй, у яких народів світу набуло популярності мистецтво витинанки.

Фантазую, експериментую, дію

Мистецький проєкт «Декоративно-ужиткове мистецтво нашого краю».

- Об'єднайтеся в пари та групи за інтересами.
- Розподіліть підтеми, які будете досліджувати.
- Підготуйте лаконічні текстові та візуальні матеріали.
- На завершення проєкту організуйте загальношкільний ярмарок. Продумайте комерційно-фінансові питання, рекламу.
- Запросіть батьків чи вчителів для проведення майстер-класів із певного виду мистецтва під час ярмарку.
- Відкрийте ярмарку святково за участю дитячого оркестру.

Народна музика у творчості композиторів

? Пригадай, хто з композиторів використовував народну музику у своїй творчості. Що тобі відомо про оркестри народних інструментів? Чи доводилося їх слухати? Яку музику вони виконують?

Народна музика нерідко виконується оркестрами народних інструментів, характерних для тієї чи іншої національності. Репертуар подібних оркестрів складають переважно обробки народних пісень і танців, інколи переклади творів композиторів-класиків або сучасних авторів. Народні мелодії збагачуються красою різноманітних інструментальних тембрів.

В Україні широке поширення отримали оркестри українських народних інструментів. Вони продовжують традиції народного музикування у поєднанні з особливостями класичного оркестрового виконавства.

Оркестри українських народних інструментів складаються з інструментів, що побутують на теренах України. В основі — група струнних інструментів: смичкових (скрипки), щипкових (бандури, домри) і ударних (цимбали).

? Розглянь ілюстрацію. Де на сцені розміщено групи бандур, цимбалів, скрипок тощо?

Оркестр
українських
народних
інструментів

Микола Лисенко. Друга рапсодія (переклад для оркестру народних інструментів).

ONUKA feat. NAONI Orchestra (сопілка, трембіта, бугай).

Яке виконання оркестру народних інструментів тобі сподобалося найбільше? Схарактеризуй тембри трембіти, бугая, сопілки.

До портретної галереї

Микола Віталійович Лисенко (1842–1912) — славетний український композитор, засновник української класичної музики, піаніст, диригент, педагог, фольклорист.

Народився у селі Гриньки на Полтавщині у дворянській родині, яка походила з козацької старшини.

З дитинства Микола навчався грати на фортепіано, захоплювався українськими народними піснями, обрядами. Усе життя збирав фольклор, записував і обробляв народні мелодії для різних складів виконання, творчо застосовував їх у власній композиторській творчості.

М. Лисенко започаткував жанр дитячої опери («Коза-дереза», «Пан Коцький», «Зима і весна»), створював музику для фортепіано, обробки й авторські твори для хору, симфонічного оркестру.

Друга рапсодія для фортепіано «Думка-Шумка» написана на українські народні теми. Вона складається з двох частин — повільної ліричної пісні (думка) та швидкого танцю (шумка).

Музична грамота

Форма в музиці

У музиці набули популярності оркестрові обробки народних мелодій у формі варіацій або фантазій і рапсодій.

У варіаційній формі основна музична тема піддається різним змінам. Приміром темпу, ритму, динаміки, навіть мелодії. У формах фантазії та рапсодії музика розгортається вільно, імпровізаційно.

тема

варіація 1

варіація 2

варіація 3

варіація 4

У різних народів світу існує безліч простих ударних і шумових інструментів. Грати на них просто, що залюбки роблять і діти. Найвідомішим є оркестр інструментів Карла Орфа. Для дитячого музикування цей німецький композитор обрав комплект елементарних інструментів, переважно ударних.

Оркестр К. Орфа створює магію краси, що заворює неповторним звуковим колоритом. А для дітей з особливими освітніми потребами такий оркестр перетворюється на потужний лікувальний засіб реабілітації.

Інструменти оркестру К. Орфа: ксилофон, трикутник, маракаси, металофон

Sing, Sing, Sing (ксилофони й металофони з оркестру К. Орфа).
В.-А. Моцарт. Турецький марш («Орф-оркестр» вихованців
Тернопільського обласного центру комплексної реабілітації).

Вибери слова, які характеризують колорит звучання ксилофонів, металофонів в оркестрі К. Орфа.

ДЗВІНКИЙ

НІЖНИЙ

БЛИСКУЧИЙ

ОКСАМИТОВИЙ

ТЬМЯНИЙ

ЯСКРАВИЙ

ПРОЗОРИЙ

СРІБЛЯСТИЙ

Створіть ударно-шумовий оркестр для виконання інструментальних обробок мелодій відомих українських пісень. Доповніть оркестр партіями «гучних долоньок», «паперових стаканчиків», шумових саморобок (пластикових пляшок з крупою, металевих баночок зі скріпками, коробочок із насінням).

Зімпровізуйте композицію «Оркестрові фантазії».

Мистецька скарбничка

Ксилофон (з грец. — звук дерева) — ударний музичний інструмент з дерев'яних брусочків різних розмірів (клавів), на яких грають паличками, видобуваючи звуки різної висоти. Ксилофони поширені в музиці народів Африки, Азії, Південної Америки.

Обробка — видозмінення музичного твору шляхом використання різних засобів виразності.

Оркестр — колектив музикантів, призначений для сумісного виконання музичних творів.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Що нового ти дізнався/дізналася про оркестр українських народних інструментів?

2. Поясни значення слів *обробка, варіації, рапсодія*.

3. Які інструменти входять до складу оркестру К. Орфа? Схарактеризуй ті з них, які привернули твою увагу найбільше і викликали бажання пограти на них.

Самостійне дослідження, медіапошук

Цікавою знахідкою К. Орфа були скляні стаканчики, які наповнювали різним об'ємом води і таким чином налаштували на відтворення звуків певної висоти. Проведіть експеримент: порівняйте звучання «стаканів», по-різному наповнених водою (зазвичай на них грають дерев'яними або металевими паличками).

Фантазую, експериментую, дію

Придумайте разом із однокласниками та однокласницями гру «Музичне доміно», присвячену народним інструментам зі складу оркестрів (картонні картки або комп'ютерний варіант).

КОЗА**БУБОН****БУГАЙ****СКРИПКА****ЦИМБАЛИ****БАНДУРА****ТРЕМБИТА****СОПІЛКА**

Народна іграшка

- ?** Розкажи, які народні іграшки популярні в Україні. Чи є з-поміж них музичні? Яку іграшку ти хочеш зробити власноруч? Кому її подаруєш?

З давня витворами народних майстрів були іграшки. Фігурки тварин і людей виготовляли з природних матеріалів — тіста, сиру, горіхів, моху, трави, качанів капусти, кукурудзи. Найчастіше застосовували дерево і глину. На Полтавщині набули поширення керамічні іграшки, на Гуцульщині — дерев'яні, на Поліссі — солом'яні.

Українські народні іграшки з різних матеріалів

- ?** Пригадай, героїнею якої дитячої опери стала Лисичка-Сестричка. У яких піснях найчастіше згадується Котик-Воркотик? Із чого виготовляють традиційну українську ляльку-мотанку?

Іграшки довгий час сприймалися як обереги. Так, баран означав щастя, ведмідь — багатство, собака та кінь — охорону та допомогу, а лев утілював силу й могутність. Вони часто «оживали», ставали героями народних казок, обрядів, ігор і забав, які супроводжувалися піснями й танцями.

Найулюбленішою іграшкою дитини повсякчас була лялька. У кожній країні є свої улюбленці. Наприклад, в Італії — це Піноккіо, у Німеччині — Лускунчик. У Японії здавна проводяться навіть свята — виставки ляльок, на яких демонструють іграшкові меблі, посуд, музичні інструменти, а для лялькового самурая виготовляють мініатюрну зброю.

У багатьох народів світу популярними є дитячі іграшкові музичні інструменти: сопілочки, тріскачки, бубонці, дзвоники, дерев'яні ложки. Найпоширенішим серед українських музичних іграшок є глиняний свистунець. Його зазвичай виготовляють в образі диво-птаха, який співає подібно соловейку.

Побутують іграшки-тваринки, які грають на барабанчиках чи тарілочках. Відомі своєю красою та вигадливістю німецькі й австрійські музичні скриньки з ляльками, що відтворюють популярні мелодії.

? Якими іграшками тобі подобалося бавитися в дошкільному дитинстві? Чи є серед них народні?

1 — Лускунчик;
2 — японська кокеші;
3 — самурай

Віртуальна екскурсія

Як і в українців, у багатьох інших народів популярні дерев'яні іграшки. І це не дивно: вони — екологічні!

Наприклад, декоративний коник Дала з виробу народних майстрів-теслярів перетворився на національний символ Королівства Швеції, на популярний сувенір.

Виробами з дерева, що вже стали класичними, є данські птахи. Якщо нахилити чи крутити голову пташки, вона ніби змінює свій настрій: сумує або мріє. Діти Данії також обожають кумедних дерев'яних мавпочок. Дорослі їх навіть колекціонують.

Яка іграшка найзнаменитіша? Звісно — LEGO®. Його родовід починається з народних дерев'яних іграшок. Нині це не тільки дитячі конструктори різноманітної тематики для моделювання. Корпорація LEGO® — прибутковий бізнес. Вона виготовила вже мільярди деталей для іграшок! Але всі вони з пластмаси... Поміркуй чому.

Відвідай Державний музей іграшки в Києві: www.muzey-igrashki.com.ua

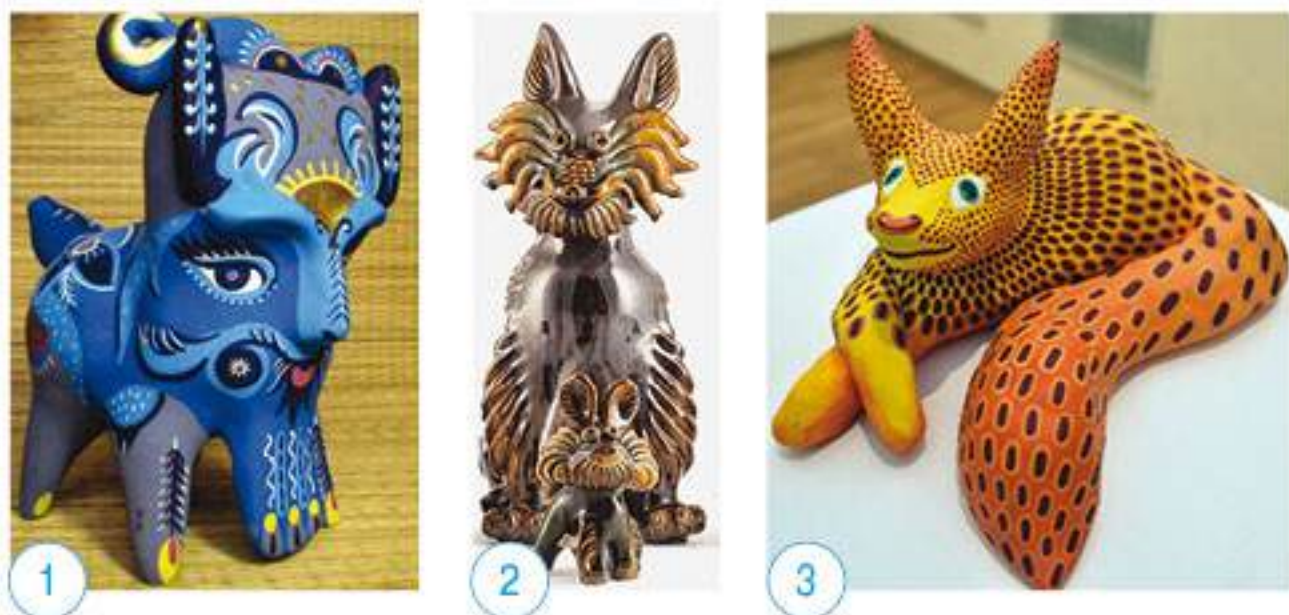
- Варіант 1.** Виліпи декоративну тарілку (техніка пластилінові джгутики та кульки).

- Варіант 2.** Виліпи коника-стрибунця за мотивами української народної іграшки.

- Варіант 3.** Придумай і зроби фантастичну тваринку (пластилін або природні матеріали чи продукти — сир, тісто).
Імовірно, тебе надихатимуть твори Ольги Отнякіної-Бердник — 1, 2 та Роксолани Дудик — 3.

Мистецькі поради

- Як зробити, щоб іграшка перетворилася на казкову? Придумай оригінальний образ і незвичну форму тваринки.
- Виліпи тулуб, голову лапи, вухка та інші деталі тваринки способом «витягування» зі шматка пластиліну.
- Декоруй хвилястими лініями та кульками різних кольорів.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Розкажи, з яких матеріалів виготовляють народні іграшки.
2. Які образи втілюють українські народні іграшки?
3. Аргументуй, чому народні іграшки, зокрема дерев'яні, не втрачають популярності в наш час.

Самостійне дослідження, медіапошук

Поцікався мистецтвом Яворівської дерев'яної іграшки, зокрема виробами Остапа Сойки й Оксани Когут.

Фантазую, експериментую, дію

Виготов іграшку-саморобку з побутових матеріалів або на комп'ютері, наприклад, за зразком хетчмалсів, які блимають очима, сміються, рухаються, або мінімоделей транспорту, що виготовляють з дерева у Швеції.

Мереживо східних мелодій

? Пригадай, яка музика Сходу звучала на уроках мистецтва в 4 класі. Це були пісенні чи танцювальні мелодії? Можливо, такі східні мелодії варто слухати для зняття втоми?

*А*рабеска... Яке цікаве й загадкове слово! У ньому відчувається аромат східних садів, в уяві постають примхливі візерунки чарівних орнаментів. Арабеска втілює уявлення людини про безкінечність світу.

Роберт Шуман. Арабеска (фортепіано).
Лєся Дичко. Українські писанки.

Німецький композитор Роберт Шуман «намалював» східний орнамент музичними засобами. Одна з його п'єс так і називається «Арабеска». Її мелодії вибагливо переплітаються, ніби нескінченні візерунки. Щоб передати безперервність руху в музиці, композитор використав форму рондо.

? Поміркуй, чи вдалося авторові створити арабеску музичною мовою. Як змінюється характер музики в різних частинах твору? Створи графічну схему форми рондо.
Чи схожа музика Лєсі Дичко на «звуковий орнамент»? Порівняй музику п'єс «Арабеска» та «Українські писанки», добери до них відповідні орнаменти.

Арабеска

Українські писанки

Східні танці відображали світосприймання людей, природні стихії, гармонію Всесвіту. До сімейства східних належать арабський, індійський, китайський танці тощо.

Арабські жінки-танцівниці зазвичай одягнуті в блискучі шаровари із широким поясом, рясно оздобленим орнаментами, або широкі шовкові спідниці, шарфи або шалі з тонких прозорих тканин. Вони використовують спеціальні атрибути: глек, бубен (*тамбурин*), барабан.

? Яку танцювальну музику, що «звучить» на картині, ти уявив/уявила? Хто грає на тамбурині?

Китайські й корейські танці виконуються з віялами та парасольками.

Фабіо Фаббі. Арабська танцівниця

Корейський танець з віялами

Індійський танець

Зазвичай танцівниці вбиралися в довгі широкі спідниці-кльош та блузки з довгими шовковими рукавами, що розвивалися під час руху, підсилюючи ефект кружляння. У чоловічі танці нерідко вводять елементи акробатики, бойових мистецтв.

В *індійських* танцях надзвичайно розвинута міміка, вираз очей. За допомогою жестів («мудр») танцівниці «розповідають» певний зміст, який треба вміти розшифрувати.

Танцюючий Бог Шива

Індуси надавали танцю магічного значення. Навіть своїх богів вони зображували танцюючими, наприклад Шиву. При храмах були танцівниці — баядерки, які присвячували своє життя служінню богам.

Індійська пісня-танець «Джімі, Джімі, ача, ача, ача» з к/ф «Танцюрист-диско» (кавер-версії). Людвіг Мінкус. Індуський танець з балету «Баядерка».

? Яка версія індійського танцю сподобалася тобі найбільше? Чому?

Хореографічна грамота

Характерна особливість східних танців — рухливість переважно верхніх частин тіла (рук і пальців, плечей, голови), водночас ноги майже не рухаються, порівняно з європейськими танцювальними традиціями. Рухи танцю, його форми розгортання на сцені — коло, півколо, ланцюжок, шеренги, спіраль тощо, часто нагадують елементи орнаменту.

Японська народна пісня «Сакура».

Андо Хірошіге.
Гравюра

Кавасе Хасуї. Міст.
Весняний вечір

? Схарактеризуй пісню, побудовану на пентатоніці. Чи відповідає вона образу квітучої сакури? Заспівай із власним акомпанементом і пластичним супроводом. Передай настрої пісні, уявляючи її у кольоровій гамі, що відповідає квітучій сакурі на картинах.

Мистецька скарбничка

Пентатоніка (від грец. *pente* — п'ять і *tonos* — тон) — звукова система або лад, який складається з п'яти звуків і не має півтонів (будь-який зі звуків може виконувати роль головного — тоніки). Поширена в народній музиці Сходу.

Пластичне інтонування — вираження почуттів за допомогою жестів, рухів, міміки.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Що тебе найбільше зацікавило чи здивувало в новій інформації про музичне і танцювальне мистецтво народів Сходу?

2. Поясни, у чому особливості східних танців. Чому, на твою думку, інтерес до них у світі зростає?

3. Проведіть конкурс «Загадковий танець». Об'єднайтеся у групи: «танцюристи і танцюристки» (відтворюють елементи східних танців), «коментатори й коментаторки» (пояснюють національні особливості зображених танців), «експерти журі» (оцінюють пластичну виразність рухів і жестів виконавців, правильність коментарів).

Самостійне дослідження, медіапошук

Досліди, яка музика звучить у мультфільмах на східну тематику (про Аладдіна, східних красунь тощо).

Фантазую, експериментую, дію

Імпровізуючи на чорних клавішах фортепіано або синтезатора, створи музичні східні пейзажі «Гори й водоспади», «Сакура навесні» (пентатоніка).

Чарівні арабески

- ? Пригадай, які існують види орнаменту. Як називають орнамент, у якому використано стилізовані квіти, листя, ягоди? Які мотиви характерні для геометричного орнаменту?

*А*рабескою, або арабською в'яззю, називають традиційні східні орнаменти. У них гармонійно поєднуються рослинні та геометричні мотиви. У культурі Сходу арабески часто ставали окрасою побутових виробів, зокрема килимів, посуду, використовувались у рельєфах архітектурних споруд, у книжкових мініатюрах, у декорі одягу і прикрас.

Арабеска будується на повторенні одного або кількох фрагментів візерунка, ритм яких утворює безперервність і враження нескінченності руху.

Арабески

Клумба «Арабеска»

Арабески в інтер'єрі та на східному килимі

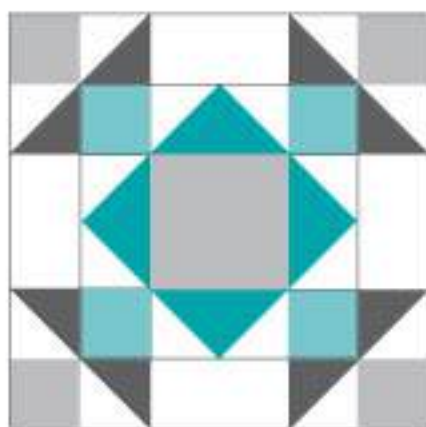
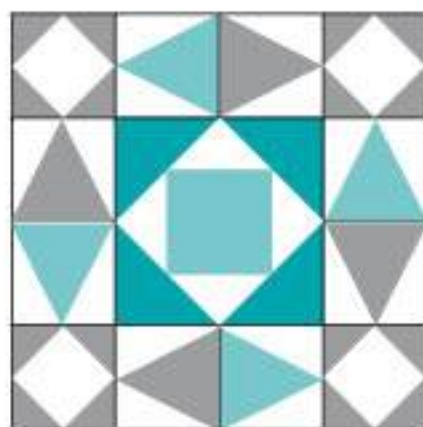
- ? Схарактеризуй арабески, зображені на ілюстраціях.

Східний орнамент схожий зі старослов'янським орнаментом — в'яззю. Його елементи неначе перев'язані між собою стрічкою в одне ціле. Орнамент ніби оповідь казкаря, що поєднує в переказах та легендах окремі сюжети і теми. Рослинні мотиви, які розташовано довкола хвилеподібної лінії, утворюють бігунок, характерний для українського орнаменту. Такий візерунок в'ється як стежинка чи струмок, що «біжать» серед лісу.

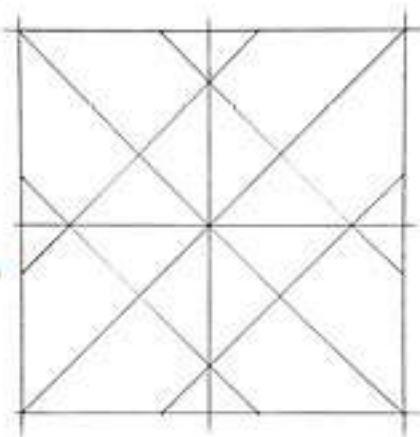
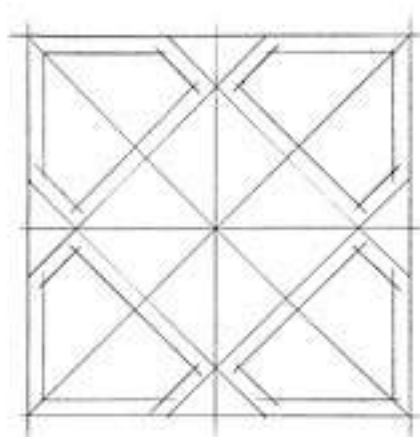
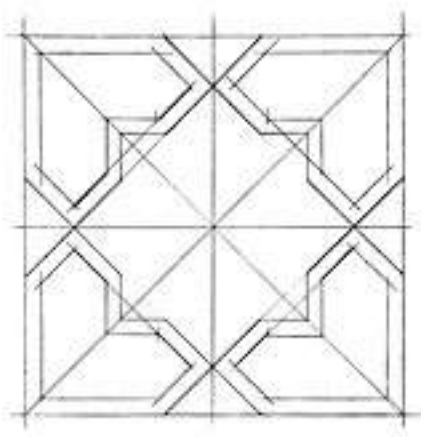
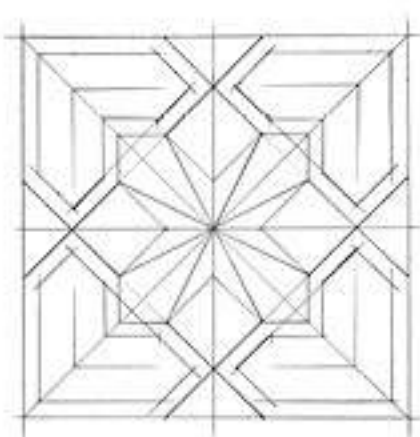
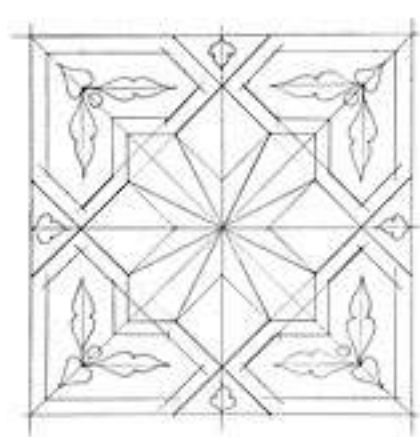
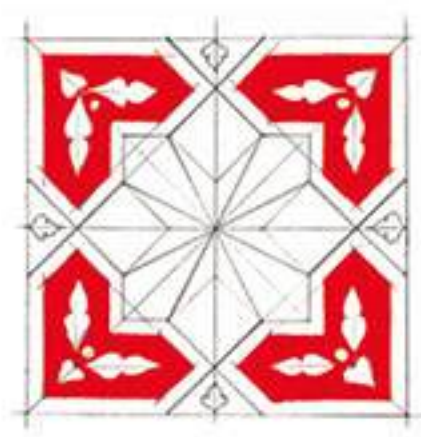
? Порівняй східні й українські орнаменти. Які мотиви в них переважають? Що спільного та відмінного між ними?

i **Варіант 1.** Намалюй ескіз арабески для оздоблення одягу східної красуні, орієнтуючись на зразки геометричних орнаментів.

Варіант 2. Намалюй арабеску для східного килима Аладдіна (кольорові олівці, фломастери).

Мистецька скарбничка

АРАБЕСКА

У музичному мистецтві — інструментальна п'єса, зазвичай для фортепіано, з візерунчастим мелодійним малюнком, схожим на «мереживо»

В образотворчому мистецтві — складний орнамент із геометричних і стилізованих рослинних візерунків, нерідко з арабськими написами

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Які нові знання ти отримав/отримала про орнамент на матеріалі мистецтва Сходу?
2. Схарактеризуй художні особливості арабески. Порівняй з українською в'яззю.
3. Поміркуй і обговори з однокласниками та однокласницями, чи схожі візерунки орнаментів і фігури танців.

Самостійне дослідження, медіапошук

Проаналізуй костюми та атрибути східних танцівників і танцівниць. Зверни увагу на орнаментальне оздоблення.

Виготов східний сувенір — «Віяло» (кольоровий папір).

Фантазую, експериментую, дію

Мистецький проєкт «У світі чарівних арабесок».

Організуйте конкурс арабесок (декоративних, музичних, танцювальних). Застосуйте сучасні медіазасоби й технології (комп'ютерні програми, фото, відео).

Голос — музичний інструмент, дарований природою

? Наспівай мелодію улюбленої пісні зі словами та без. Чи вдалося тобі передати емоції та почуття суто музичними інтонаціями? Як зазвичай впливає спів на твій настрій?

Почуття і переживання людина може виявляти через спів. Музика, яка виконується голосом, називається *вокальною*. Голос — це унікальний інструмент, який дарує людині природа. Він ніби «малює з натури», передаючи характерні мовні *інтонації*: питальні, окличні тощо. Музичну мову можна збагнути саме завдяки інтонації, яка становить основу *мелодії*, визначає її характер.

Герріт ван Гонтгорст. Концерт

? Підключи уяву і розкажи про вокальну музику за сюжетом картини «Концерт». Склади сторітелінг за запитаннями: де і коли відбувається подія? Хто ці люди? Що про них можна сказати за виразом обличчя, позою, одягом?

Вокальні твори зазвичай пишуть на віршовані тексти, але їх можна виконувати і без слів. Такий спів називають *вокалізмом*.

Станіслав Людкевич. Сумна пісня (вокаліз у виконанні Ольги Басистюк).

Едуардо ді Капуа. O sole mio (у виконанні Лучано Паваротті).

? Порівняй жіночий і чоловічий голоси. Схарактеризуй мелодії прослуханих творів. Поміркуй, чи потрібні слова, щоб передати глибину людських емоцій і переживань.

За висотою співочі голоси поділяють на високі, середні та низькі. Серед чоловічих — це *тенор, баритон і бас*. Серед жіночих — *сопрано, мецо-сопрано і контральто*. Висота, сила, краса і неповторне забарвлення голосу мають важливе значення для створення музичних образів. Тендітність і ніжність краще передає сопрано, а мужність і рішучість — бас або баритон.

Вокальну майстерність цінують за тембром, силою і діапазоном голосу, що дозволяє виконувати складні твори.

Завдяки різним інтонаціям, силі голосу вокалісти та вокалістки передають різні емоційні стани. Емоції, звісно, можна також відображати мімікою, жестами й рухами, як, наприклад, актори в театрі, кіно, танцівники та танцівниці в балеті.

Ольга Басистюк

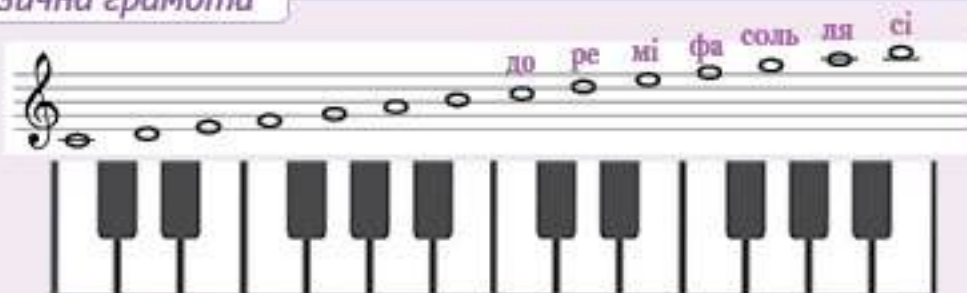
Лучано Паваротті

До портретної галереї

Соломія Крушельницька (1872–1952) — українська співачка (сопрано) і педагог народилася у селі Білявинці на Тернопільщині. З юних років почала співати у хорі, виступала в аматорських театрах. Закінчила Львівську консерваторію (1893) по класу співу і фортепіано з медаллю і відзнакою. Дебютувала на оперній сцені у Львові. Після стажування в Італії стала примадонною знаменитого Міланського театру «Ла Скала». Гастролювала з тріумфом країнами Європи, Південної Америки й Африки. Зажиття була визнана однією з найвидатніших оперних співачок світу. Її називали «незабутньою Аїдою» та «найчарівнішою Чіо-Чіо-сан», адже в цих складних партіях із оперних шедеврів Дж. Верді й Дж. Пуччіні вона створила неповторні образи, виявила акторське обдарування і неперевершену вокальну майстерність. В останні роки життя була професоркою Львівської консерваторії.

Музична грамота

Увесь музичний діапазон поділяється на октави.

Октавою (від лат. *octo* — вісім) називають ділянку звукоряду, до якої входять усі сім відомих тобі ступенів: до, ре, мі, фа, соль, ля, сі (але від ДО до наступного ДО рахується вісім ступенів).

Ноти першої октави ти вивчав/вивчала у початкових класах, тому добре знаєш, де вони записуються на нотоносці. А тепер ознайомся, де записуються сім нот другої октави.

«Опера № 2», «Чорнобривці» у виконанні Дімаша Кудайбергенова. Ендрю Ллойд Веббер. Арія Грізабели «Методу» («Пам'ять») із мюзиклу «Кішки».

Грізабела.
Сцена з мюзиклу «Кішки»

Статуетка
«Грізабела»

Дімаш
(Казахстан)

? Чи здивував тебе діапазон голосу співака Дімаша, що охоплює низький, середній і високий регістри? Схарактеризуй прослухану арію з мюзиклу й опиши емоції, які вона викликала.

Як і в образотворчому мистецтві, музичний твір має мелодійний і ритмічний рисунок. Мелодія, ніби лінія у малюнку, буває різною: хвилястою, ламаною, навіть орнаментально прикрашеною.

Співають діти

Музика і вірші Л. Горової

1. Добрий день, дзень дзелень понеслася луна
Із веселих гучних пісень.
Задзвеніла у серці найкраща струна —
Починається новий день.

Приспів:

Як не радіти — співають діти.
Їх голосочки — голосні дзвіночки.
Їм усміхнеться земля і квіти.
Стає добрішим світ, коли співають діти.

2. Кожен з нас у житті хоче друзів знайти,
Хтось шукає, а хтось вже знайшов.
Тож давайте сьогодні разом, я і ти,
Заспіваєм про дружбу й любов!

Приспів.

Мистецька скарбничка

Вокаліз — спів без слів.

Діапазон (у музиці) — відстань від найнижчого звуку, який може відтворити голос чи інструмент, до найвищого.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Чим відрізняються словесна і музична інтонації?
2. Поясни значення слів *вокаліз*, *діапазон*.
3. Розкажи, які ти знаєш співочі голоси. Як вони розрізняються за висотою? Який із них варто вибрати для створення образів: «воїн-переможець», «фея весни»?

Самостійне дослідження, медіапошук

Переглянь фрагменти з мюзиклу «Кішки» в інтернеті та познайомся з іншими героями цього твору.

Фантазую, експериментую, дію

Промов будь-яку фразу з різними інтонаціями (журба, сумнів, незадоволення, заклик тощо). Доповни її рухами, жестами. Створи відповідні музичні інтонації.

Графіка — мелодії виразних ліній

? Пригадай основні засоби художньої виразності графіки. Які інструменти використовують художники-графіки у своїй творчості? Чи застосовують у графіці колір?

До основних засобів виразності графіки належать *лінія, пляма, світлотінь*.

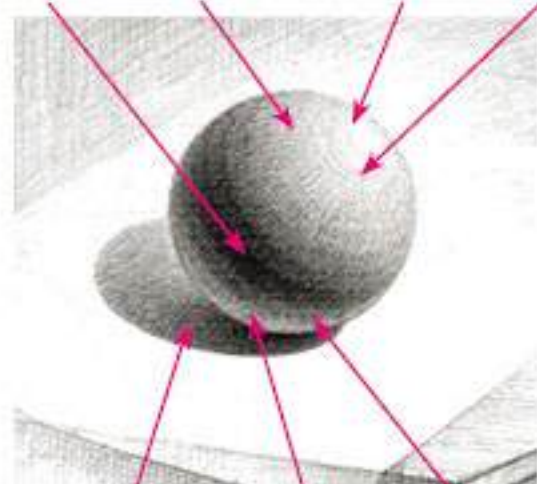
У графіці митці та мисткині втілюють свій задум у рисунку насамперед за допомогою лінії. Це може бути швидка замальовка з натури, підготовча робота до творів живопису, скульптури чи архітектури, а також самостійний завершений графічний твір.

До елементів мови графіки належить *точка* — найменша за розміром пляма. За допомогою особливої лінії — *контуру*, що окреслює зовнішню форму предмета, утворюється *силует*. Силуетний рисунок завжди контрастний (темний на білому тлі або світлий на темному).

Штрихи — це короткі лінії, різні за напрямками. Вони бувають прямі, округлі, перехресні тощо. Головне призначення штрихів — передати *світлотінь*, що дає змогу сприймати предмет об'ємним. Для цього штрихи накладаються за формою предмета.

? Простеж на прикладі кулі розміщення світла й тіні на круглих предметах.

тінь напівсвітло світло полиск

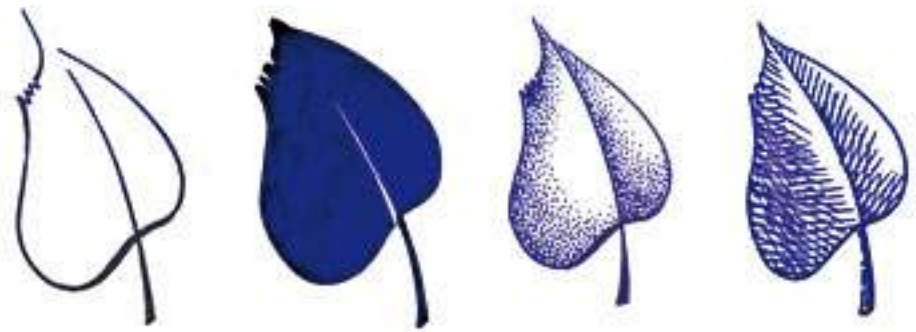

тінь від предмета рефлекс напівтінь

Георгій Нарбут. Автопортрет із родиною (силует)

? Розглянь зображення листочка і визнач основні елементи мови графіки.

Порівняймо засоби виразності графіки й музики. Мелодія і лінія — своєрідні «солісти», які визначають зміст музичного і художнього творів. Лінія як основний засіб виразності графіки буває прямою і кривою, хвилястою і ламаною, товстою і тонкою, ледь окресленою. Вона, як і слово, може «розмовляти», як і мелодія — передавати настрій зображуваного. За допомогою ліній різного характеру можна створювати художні образи: сумні та радісні, тривожні й спокійні, величні та прості. Наприклад, передати легкість хмаринки або важкість гирі.

Рисунок виконують переважно на папері різними матеріалами та інструментами: олівцем, пером, вуглем, крейдою, сангіною, фломастером, пензлем.

? Розглянь графічні портрети. Порівняй засоби виразності. Якими лініями і штрихами художники зобразили волосся?

Леонардо да Вінчі.
Автопортрет (сангіна)

Анрі Матісс. Дівчина
з розпущеним волоссям

Луї Феррейра.
Портрет

Образотворча грамота

Пітер Пауль
Рубенс. Портрет
сина (сангіна, вуголь)

Сангіна — м'який матеріал та інструмент художника-графіка у вигляді паличок-олівців без оправы.

Колірна гама сангіни коливається від коричневого до майже червоного. Вона добре передає колір людського обличчя, тому портрети, виконані сангіною, виглядають природно. Нерідко сангіну поєднують із вуглем.

Для малювання сангіною краще використовувати шорсткий (оксамитовий) папір. Щоб твір не псувався, його зміцнюють фіксатором (наприклад, лаком для волосся).

Сангіна

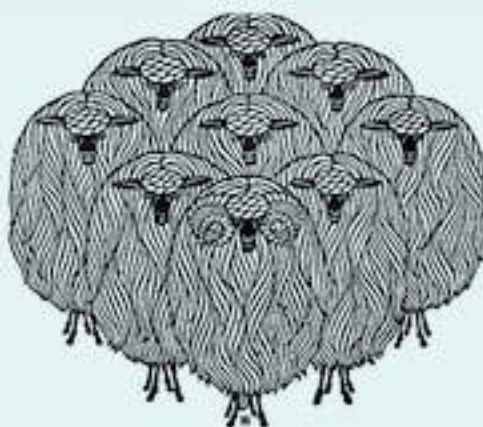
До портретної галереї

Яків Гніздовський (1915–1985) — видатний український художник-графік родом із Тернопільщини. Більшу частину творчого життя він працював у США та Канаді. Свого часу дві його роботи прикрашали кабінет президента США Джона Кеннеді у Білому домі.

Протягом життя митець захоплювався зображенням живої природи: тварин і рослин. Він створив серію портретів дерев, зокрема химерно покручених. Своїх «моделей» він знаходив у ботанічних садах і зоопарках. Улюбленим образом митця була вівця, яка підкорила світ: її зображення з'являлися на найвідоміших графічних творах Я. Гніздовського. Роботи майстра стали темою документального фільму «Вівці в дереві».

Автопортрет

Вівці

Кішка

Намалюй «Котика-вусатика» різними графічними засобами: лінійний портрет (кулькова ручка) або кольоровий портрет (кольорові олівці).

Мистецька скарбничка

Графіка — вид образотворчого мистецтва, основними засобами виразності якого є лінія, штрих, точка і пляма.

Світлотінь — передача світла й тіні на зображенні.

Силует — площинне однотонне зображення фігур і предметів, форма яких окреслюється контуром.

КОНТРАСТ

Зіставлення у музиці: динамічне (гучно — тихо), темпове (швидко — повільно) тощо

Зіставлення протилежних за характером зображень (велике — мале, світле — темне тощо)

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Назви виразні засоби графіки.
2. Порівняй роль лінії у графіці з мелодією в музиці.
3. Поясни секрети застосування м'яких графічних матеріалів.

Самостійне дослідження, медіапошук

Поцікався в інтернеті різновидами наборів сангіни, а також виробниками й цінами (порівняй і вибери економний варіант можливої покупки).

Фантазую, експериментую, дію

Спробуй однією неперервною лінією створити образ тварини, риби, птаха.

Битва хорів

? Чи подобається тобі співати в хорі? Які хорові колективи тобі доводилося слухати? Де це відбувалося? Яку музику виконували хористи та хористки? Опиши свої враження.

У давнину хорова музика виконувалася переважно в *унісон* (одноголосно). Упродовж тривалого часу хорове мистецтво удосконалювалося, і сьогодні ми чуємо як одноголосні, так і багатоголосні хорові твори. Хор може співати *а капела* (без інструментального супроводу) та з акомпанементом. Керівник і диригент хору називається *хормейстер* (хоровий майстер), у церковному хорі — *регент*.

Церковний хор і його регент
(фрагмент ікони XVII ст.)

Наталя Курій-Максимів.
Ангельський хор

В українській духовній музиці поширеним є молитовний твір «Херувимська» (від слова *херувим* — янгол). Скульптурні, зокрема рельєфні, та живописні зображення янголів прикрашають храми.

Дмитро Бортнянський. Херувимська.

? Які почуття передає композитор у духовній музиці (урочисті, світлі, піднесені, ліричні)? Доповни власними почуттями.

До портретної галереї

Дмитро Степанович Бортнянський (1751–1825) — український композитор, співак і диригент, автор опер, камерно-інструментальних творів, хорових концертів.

Народився у Глухові. Початкову музичну освіту здобув у Глухівській школі. Стажувався в Італії. У 1796 р. Д. Бортнянський посів посаду директора придворної хорової капели в Петербурзі. На цій посаді композитор служив до кінця життя.

Завдяки високому професіоналізму творчість Бортнянського посіла вагоме місце у розвитку української і світової музики.

Існують різні типи хорів за складом виконавців: чоловічий, жіночий, змішаний, дитячий, хор хлопчиків та юнаків.

За висотою голосів (за регістрами) мішаний хор традиційно поділяється на чотири групи — *партії*:

жіночі — сопрано (високі голоси) та альти (низькі голоси);

чоловічі — тенори (високі голоси) й басы/баритони (низькі голоси).

Розташування хорових партій на сцені

Хор хлопчиків

Академічний (мішаний) хор імені Платона Майбороди

За манерою співу вирізняють академічні, народні та естрадні хори. У вокально-хоровій музиці застосовують різні способи співу.

У наш час хорова культура збагатилася новими формами. У багатьох країнах світу проводять телевізійний конкурс аматорських хорових колективів, започаткований у США. В Україні американський досвід упровадив телеканал 1+1, який організував масштабний вокальний проєкт під назвою «Битва хорів». У ньому брали участь колективи з різних міст. У фіналі конкурсу 2014 року перемогу здобув хор зі Львова під керівництвом співачки Руслани.

Зведений хор на телешоу «Битва хорів»

Пісня «Край, мій рідний край» (кавер — Микола Мозговий).
Пісня «Квітка-душа» (кавер — Костянтин Меладзе, Ніна Матвієнко).
«Богемська рапсодія» (кавер гурту Queen).

Робота у групах. Створіть кавер на одну із прослуханих пісень.

Музична грамота

Способи виконання музики композитори вказують у нотах за допомогою штрихів: легато, стакато, нон легато.

1 — легато
(зв'язно);
2 — стакато
(урирчасто);
3 — нон легато
(незв'язно)

Естрадні хори включають до репертуару кавер-версії світових хітів, елементи хореографії, значну увагу приділяють режисурі, костюмам. Шоу-хор Alice White із Києва став учасником грандіозного телемарафону української пісні «Пісня об'єднує нас», який увійшов до Книги Рекордів Гіннеса (2012).

Хор Alice White

Отже, хорове мистецтво здатне об'єднувати людей любов'ю до співу, пісні, музики загалом.

Мистецька скарбничка

А капела — хоровий спів без інструментального супроводу.

Регістр — ділянка звукового діапазону голосу або інструменту. Регістри поділяють на високий, середній та низький.

Хор — великий колектив співаків (понад 10 осіб), які разом виконують вокальні твори із супроводом або без нього.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Які є типи хорів? Чим вони відрізняються?
2. Поясни, як ти розумієш слова *унісон*, *а капела*, *хор-мейстер*, *регент*.
3. Якими знаками позначають штрихи в нотах?

Самостійне дослідження, медіапошук

Пригадай, що таке мажор і мінор. З'ясуй, які із твоїх улюблених пісень написано в мажорі, а які — у мінорі.

Фантазую, експериментую, дію

Пофантазуй і створи у вільний час разом із друзями та подругами кавер на одну із пісень конкурсу «Битва хорів», які не слухали на уроці. Експериментуйте з ритмом, темпом динамікою. Виконайте із супроводом бодіперкашн.

Види графіки

? Які книжкові ілюстрації привертали твою увагу під час читання? Як вони допомогли зрозуміти зміст твору? Поміркуй, яку роль відіграють ілюстрації у твоїх підручниках. Уяви, що всі ці ілюстрації раптом зникнуть. Чи цікаво буде вчитися?

За способом виконання існують такі види графіки: оригінальна — рисунок, виконаний художником власноруч в одному примірнику, і друкована — велика кількість зображень, виготовлена друкарським способом, наприклад гравюра.

Тарас Шевченко.
Автопортрет (олівець)

Циганський табір (гравюра)

Станкова графіка (рисунок) — це самостійне зображення на аркуші, що не має прикладного призначення. Книжкова графіка включає ілюстрації, обкладинку тощо. До газетно-журнальної належить карикатура, шарж. До промислової — етикетки, поштова продукція, грошові знаки. Плакати бувають рекламними, сатиричними тощо.

Альбрехт Дюрер. Носоріг

Василь Лопата. Ілюстрація до «Слова про Ігорів похід» (книжкова графіка)

ЗіМА
ЗІРКИ
ЗАСЦЬ
ЗЗЗЗ

З

Більше
часу книжці!

- 1 – Георгій Нарбут. Сторінка з «Української абетки» (книжкова графіка);
 2 – Святослав Гординський. Великодня листівка;
 3 – конверт із марками (промислова графіка);
 4 – Марина Нагнибіда. Більше часу книжці! (плакат);
 5 – Жан Ефель. Карикатура

? Склади таблицю або лепбук «Види графіки». Добери власні приклади.

У сучасній книжковій графіці використовується колір. Яскраві кольорові обкладинки та ілюстрації збагачують сприймання твору літератури зоровими образами й асоціаціями.

- ?** Порівняй образи Пеппі з відомого літературного твору шведської письменниці Астрід Ліндгрен «Пеппі Довгапанчоха» на обкладинках, створених різними художниками/художницями-графіками.

Ілюстратор
А. Джанікян

Ілюстраторка
В. Ковальчук

Ілюстратор
Л. Кириленко

- i** Робота у групах. Виконайте серію графічних ілюстрацій до твору Астрід Ліндгрен «Пеппі Довгапанчоха» (кольорові олівці).

Мистецька скарбничка

Гравюра — твір, виконаний шляхом друкування з дошки, на якій попередньо вирізано або прошкрябано зображення.

Ілюстрація — зображення, яке наочно пояснює або доповнює текст.

Силует — однотонне площинне зображення фігур і предметів, форма яких окреслена контуром.

*Мистецька скарбничка***ШТРИХ**

Спосіб видобування звуків голосом чи на інструменті

Риска, що виконується одним рухом руки

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Назви види друкованої графіки.
2. Розкажи про роль ілюстрацій у літературних творах, наведи приклади з власного досвіду читання книжок.
3. Порівняй контраст у музиці та графіці.

Самостійне дослідження, медіапошук

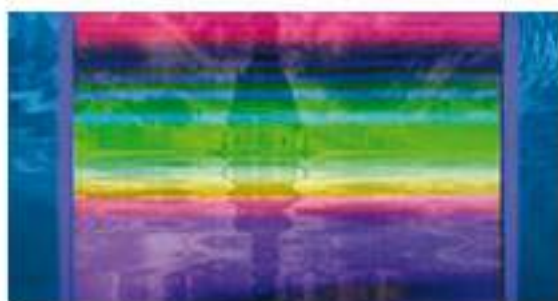
Поцікався витинанками різних народів світу, зокрема силуетними. Знайди приклади в інтернеті.

Фантазую, експериментую, дію

Експериментуй зі світлотінню, зображуючи предмети круглої форми: апельсин, м'яч, новорічну кульку тощо. Намагайся штрихами передати їх об'єм.

Тембри інструментів

? Які музичні інструменти ти вже знаєш? Які з них тобі найбільше подобаються? На якому тобі хочеться навчитися грати? Як цього можна досягти, що треба зробити?

Кадри відео-супроводу прелюдії К. Дебюссі «Затонулий собор»

Люди за тисячі років створили безліч інструментів, різних за розміром, формою, матеріалом, способом видобування звуків різної висоти й гучності. Усі ці якості впливають на забарвлення звуку, створюючи неповторний «голос» кожного інструмента — тембр.

Легенда про загадкове місто, яке колись поглинуло море, надихнула французького композитора Клода Дебюссі на створення прелюдії «Затонулий собор». За переказами, ясним ранком, коли вода прозора, собор ніби піднімається з безодні, й ми бачимо у воді вершини шпилів. У бурхливі дні — здається чуємо дивні звуки: дзвін, хоровий спів, гру органа... Для відображення картини підводного світу композитор використовує звучання різних регістрів фортепіано. Темброва палітра збагачується в оркестровій версії твору, інколи музика супроводжується відео-картинами.

Клод Дебюссі. Затонулий собор (в оркестровці з візуальним супроводом).

? Порівняй різні виконання твору, схарактеризуй темброве забарвлення фортепіанного і оркестрового звучання. Проаналізуй різні варіанти візуального супроводу п'єси, зокрема кольорову палітру. Який із них сподобався тобі найбільше? Поясни чому.

Скільки відомо музичних інструментів? Перелічити всі їх різновиди неможливо. Інструменти розрізняються за певними ознаками, наприклад за формою і розміром, але важливіше — за способами видобування звуків. Саме від цього залежить неповторність і краса їх тембру.

У *струнних* інструментах — скрипках, бандурах, арфах, гітарах — звук виникає від коливання струн. Тембр струнних не різкий і не надто голосний.

У *духових* — сопілках, флейтах, валторнах, трубах — звуки утворюються завдяки руху повітря у трубі. Тембри духових найчастіше яскраві, насичені.

В *ударних* інструментах звук з'являється під час ударів рукою, колотушкою, паличками. Звучання в них загалом гучне: то різке, як у барабанів, то дзвінке, як «голоси» металевих тарілок.

Гітара

Валторна

Тарілки

? *Робота у групах. Гра-імпровізація «Інструментальні ескізи». Використовуючи ударні інструменти (бубни, барабани, дзвіночки тощо), створіть тематичні композиції «Гроза», «Діалог», «Похід» тощо.*

Віртуальна екскурсія

У популярного нині клавішного інструмента фортепіано колись було багато родичів. До цього сімейства входили клавесин, клавікорд, спінет, верджінал. Усіх представників цієї родини називали словом «клавір». Деякі мали по дві клавіатури, були багато декоровані. Сьогодні ці інструменти можна побачити в музеях.

Верджінал і клавесин із Музею музичних інструментів у Брюсселі

www.mfm.uni-leipzig.de/ru/dasmuseum/diesammlung.php?

Мирослав Скорик. Мелодія (у виконанні автора на фортепіано, в інтерпретації для флейти, гітари, електрогітари, баяна).

До портретної галереї

Мирослав Скорик (1938–2020) — видатний український композитор, автор численних творів для різних інструментів, хорів, оркестрів, музики для театру і кіно («Тіні забутих предків» та ін.). Творчості митця притаманна модерна трактовка українського фольклору, насамперед карпатського. Мелодія для фільму «Високий перевал» стала найпопулярнішою композицією. Вона написана для скрипки з оркестром, але виконувалася в інтерпретаціях для різних інструментів, зокрема самим автором та під його диригуваннями.

Мистецтво

Музика і вірші Д. Суботенка

Які музичні інструменти можна використати як супровід до пісні?

Де можна послухати гру на різних інструментах — звісно, у філармонії. Це не просто красивий будинок, де у великому залі виступають музиканти. Це чарівне царство емоцій, у якому панує атмосфера святкової зустрічі з Музикою. Отже, завітай на сайти філармоній і дізнайся про заплановані концерти.

Національна філармонія України в Києві

www.filarmonia.com.ua

Зал Одеської обласної філармонії

www.filarmonia.odessa.ua

Мистецька скарбничка

Тембр — забарвлення звуку голосу або інструмента.

Філармонія — концертна організація, що пропагує музичне мистецтво; також будинки, в яких відбуваються концерти. В Україні це державні установи, що діють в усіх обласних центрах, мають оркестри, хори, ансамблі.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. На які групи поділяються інструменти за способом видобування звуків?

2. Назви, які ти знаєш клавішні інструменти, зокрема з родини фортепіано.

3. До яких груп належать музичні інструменти, зображені на картинах?

1

2

3

1 — Огюст Ренуар. Дівчата біля піаніно;

2 — Лейстер Юдіт. Хлопчик, що грає на флейті;

3 — Джордж Гудвін Кілберн. Музична кімната

Самостійне дослідження, медіапошук

Прочитай чеську казку «Гонза і скрипка». Обговори з друзями та подругами ідею твору щодо емоційного впливу музики на людей.

Фантазую, експериментую, дію

Створи серію ілюстрацій до куплетів пісні «Різнокольорова гра».

Живопис: кольорова гармонія

? Які твої улюблені кольори? Що ти знаєш про вплив кольору на людину? Пригадай, як настає ранок: яскраве жовтогаряче сонце поступово розфарбовує сутінки ночі.

Кольорами можна передати різноманітні стани природи, настрої людини. Як і музика, вони здатні хвилювати або заспокоювати, навіювати радість чи смуток. Отже, кольори подібно до музичних тембрів збагачують емоційне сприймання світу.

Ти вже знаєш, що колір є основним засобом художньої виразності живопису. Білий, чорний і сірі належать до *ахроматичної гами*, а кольори, які мають колірний *тон* (червоний, жовто-зелений, синьо-фіолетовий), називають *хроматичними*.

Ахроматична гама

Хроматична кольорова гама

Усе навколо можна передати за допомогою трьох *основних* кольорів — *жовтого, синього і червоного*. При змішуванні основних утворюються *похідні* кольори — *оранжевий, фіолетовий, зелений*.

? Розглянь розташування основних і похідних кольорів у колірному колі. Знайди їх у композиціях Віктора Вазареллі «Тигри» і «Зебри».

Розрізняють станковий, монументальний і декораційний живопис.

Станкові картини виконують на мольберті (на станку), закріплюють у рамах. Вони є самостійними творами. Ними ми милуємося зазвичай у музеях і галереях.

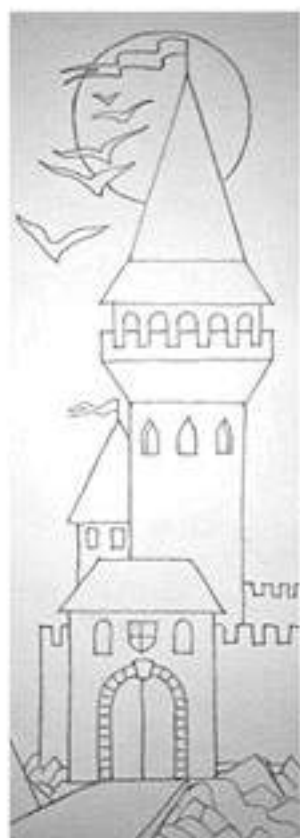
Твори *монументального* живопису виконуються на стінах і стелях будівель — театрів, музеїв, храмів, вони сприймаються як частина архітектурного ансамблю.

Декораційний живопис виник тоді, коли виникла опера, і на сцені з'явилися перші декорації.

1 — Рафаель Санті.
Мадонна Конестабіле;
2 — розпис стелі Паризької
опери;
3 — декорація до балету
«Лускунчик» (Cincinnati
Ballet, США)

- І** Створи живописну композицію «Старий замок» (акварель) в одному чи у двох варіантах (розділи аркуш навпіл):
Варіант 1. У сутінках надвечір'я (ахроматична гама).

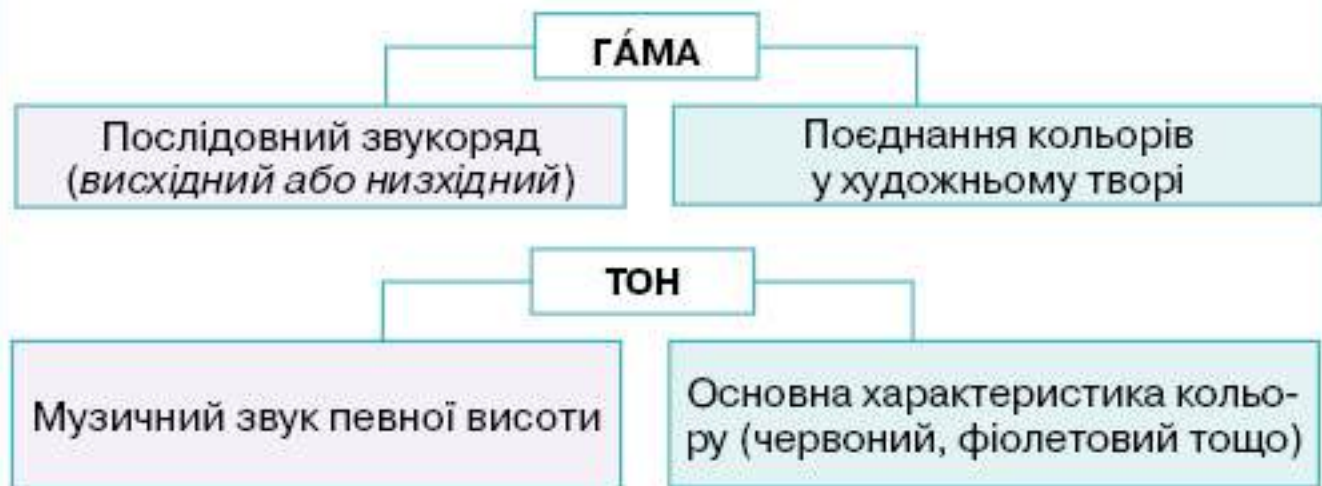

- І** **Варіант 2.** У сонячний день (хроматична гама).

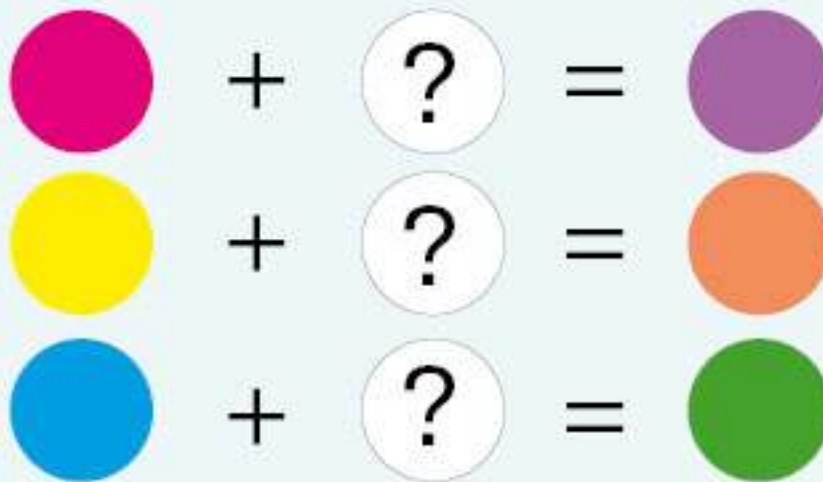

Мистецька скарбничка

Живопис — вид образотворчого мистецтва, основним виражальним засобом якого є колір.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Визнач хроматичні й ахроматичні кольори у своїх книжках.
2. Назви основні й похідні кольори.
3. Як можна отримати похідні кольори? Поясни приклади:

Самостійне дослідження, медіапошук

Досліді, як певні тембри в музиці й різні кольори в живописі впливають на твоє емоційне відчуття, настрій. Підсумуй, які емоції вони викликають.

Фантазую, експериментую, дію

Добери кольори для підвищення власної фізичної активності та для емоційного розвантаження.

Лутівник по симфонічному оркестру

? Пригадай, яку музику для симфонічного оркестру ти слухав/слухала в початкових класах. Які музичні інструменти застосовуються у такому оркестрі? Наведи приклади симфонічних творів.

Як взаємодія кольорів посилює загальне враження від живописної картини, так і поєднання інструментальних тембрів збагачує палітру музичного звучання.

Назва «*оркестр*» походить від давньогрецького слова *орхестра*, що означало місце у театрі, де виступав хор, який супроводжував виставу. Сьогодні так називається колектив музикантів, які грають на різних інструментах одночасно. Неперевершеним за багатством тембрових відтінків є *симфонічний оркестр*.

Керує оркестром *диригент*. Жестами рук, диригентською паличкою він вказує оркестрантам, як виконувати той чи інший фрагмент музичного твору: його темп, гучність і характер музики. Перед очима диригента на *пюїтрі* лежить *партитура* — нотний запис усіх партій твору.

Ознайомитися з музичними інструментами нам допоможе «Путівник по оркестру для молоді» Бенджаміна Бріттена.

Твір, написаний у формі варіацій, розпочинається звучанням основної могутньої за характером теми у виконанні всього оркестру. Потім її по черзі виконують усі групи оркестру в такому порядку: *духові дерев'яні, струнні, духові мідні, ударні*. Завдяки різному тембровому забарвленню основна тема щоразу звучить по-іншому.

У творі епізоди сольного і групового виконання чергуються зі звучанням усього оркестру (туті). На цьому будується контраст.

Бенджамін Бріттен.
Путівник по оркестру для молоді.

Поміркуй, якими ще засобами можна виразити контраст у музиці.

До портретної галереї

Бенджамін Бріттен (1913—1976) — британський композитор, диригент і піаніст, засновник англійської композиторської школи ХХ ст. Почав писати музику з восьми років, а у дванадцять створив першу симфонію для струнного оркестру. Навчався у лондонському Королівському музичному коледжі (консерваторії). Спадщина митця охоплює оперні, вокальні, хорові й оркестрові твори, Військовий реквієм.

«Путівник для оркестру» (Варіації на тему Г. Персела) написано композитором для документального освітнього фільму, присвяченого знайомству юних слухачів з інструментами оркестру. Завдяки яскравій музиці та оригінальності композиції твір набув популярності й залучив до музичного мистецтва безліч нових шанувальників.

Пригадаємо склад усіх груп оркестру — своєрідних родин.

У родині струнних найвищі голоси у скрипок. Альти за розміром дещо більші, ніж скрипки, і тому звучання їх нижче. Віолончелям притаманний багатий і теплий тембр. А контрабаси — ніби дідусі у цій родині — з низькими, буркотливими звуками.

У родині дерев'яних духових інструментів найвище звучать світлі та легкі флейти і пронизлива флейта-пікколо. Гобої мають м'які та дещо жалібні голоси, але вони можуть звучати й сильно. Кларнети — рухливі інструменти, у них м'який і соковитий голос. Фаготи — найбільші у групі дерев'яних духових. І звучать вони найнижче.

Родина мідних духових складається з валторн, які зроблені з трубок, закручених у коло, дзвінких труб, тромбонів з гучним, але важкуватим звучанням і туб, які звучать дуже низько.

До ударних інструментів оркестру належать: литаври, великий і малий барабани, тарілки, ксилофон.

Гармонійне поєднання тембрів музичних інструментів утворює різний оркестровий колорит. Як і в образотворчому мистецтві, колорит надає музиці емоційного забарвлення. Звучання струнних інструментів, особливо смичкових (скрипка, віолончель), зазвичай порівнюють із теплотою людського голосу, з теплою гамою кольорів. Тембр флейти навпаки — подібний до холодного колориту.

Утім колорит у живописі та забарвлення музичних тембрів кожна людина сприймає по-різному.

Розміщення інструментів у симфонічному оркестрі

Виразність музичної форми варіацій привертає увагу художників.

Пабло Пікассо. Варіації на тему «Голуб миру»

Мистецька скарбничка

Партитура — нотний запис твору для хору, оркестру тощо.

Пюпітр — підставка для нот.

Туті — звучання всього оркестру.

ВАРІАЦІЇ

Музична форма, яка складається з кількох частин, що представляють собою змінену першу частину (тему)

У хореографії — сольний класичний танець, зазвичай технічно складний

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. На які групи поділяються інструменти симфонічного оркестру?
2. Поясни, яку роль відіграє в оркестрі диригент.
3. Як досягається контраст звучання в оркестрі?

Самостійне дослідження, медіапошук

Поцікався, що таке «інтерактивний живопис». Художниця Альона Науменко створює «Магнітні варіації» з розфарбованих металевих пластин, які можна пересувати. Використай цю ідею для власних «Кольорових варіацій» (з картону). Створи «рухливі» композиції для релаксації, зокрема під музику.

Фантазую, експериментую, дію

Створи кросворд із назв інструментів симфонічного оркестру.

Колорит у живописі

Йосип Бокшай. Осінній парк

Микола Глуценко. Зимовий вечір

? Порівняй картини і визнач, який колорит у них переважає.

Теплі
кольори

Холодні
кольори

Красива осінь вишиває клени
Червоним, жовтим, срібним, золотим.
А листя просить: — Виший нас зеленим!
Ми ще побудем, ще не облетим.

Так поетично написала Ліна Костенко про кольори осені. Ця пора року приваблює нас жовтогарячим вбранням природи, а зима — снігом і льодяною блакиттю неба. Гармонійне поєднання кольорів утворює певну гаму кольорів — *колорит*. Кольори можуть також викликати відчуття, пов'язані з теплом або холодом.

Кольори, що нагадують колір вогню, сонця, називаються — *теплыми*. Це жовтий, оранжевий, червоний і всі відтінки, що від них походять.

Холодні кольори нагадують колір води, льоду, неба. Вони утворюються від поєднання із синім кольором. Це зелений, синій, фіолетовий кольори та всі їх відтінки.

Будь-який колір при змішуванні з іншими може ставати теплішим або холоднішим.

Це явище можна спостерігати на прикладі лимона. Так, жовтий може набувати холодного відтінку, якщо додати до нього більше синьої фарби, або теплого відтінку — якщо додати червоної.

Наслідуючи природу, художники створюють на картині певний колорит — наблизений (нюансний) або контрастний. Для цього вони застосовують відтінки кольору.

Образотворча грамота

Наблизений колорит можна утворити такими способами: розбілом — додаванням у колір білої фарби чи розбавленням водою, що надає кольору світлоти (прозорості);

затемненням — додаванням чорної фарби, що надає кольору насиченості (тьмяності);

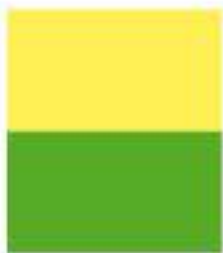
створенням відтінків кольору — додаванням до основного інших кольорів.

Контрастний колорит утворюється за допомогою поєднання у творі контрастних кольорів, які посилюють яскравість і насиченість один одного.

У колірному колі контрастні кольори розміщено один навпроти одного.

? Зверни увагу, як художник М. Глуценко застосовує прийоми нюансного і контрастного поєднання кольорів на одній пейзажній картині.

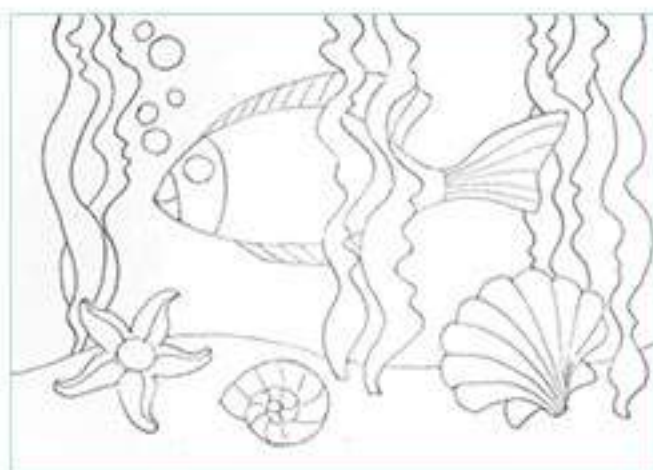
Порівняй наблизений колорит у живописі з тембрами музичних інструментів однієї групи (скрипка і віолончель), а контрастний колорит — із тембрами різних груп (арфа і труба).

? Проаналізуй і опиши різні варіанти колориту натюрморту.

! **Варіант 1.** Намалюй рибку — Морську Царівну (акварель). Застосуй у колірній гамі нюанс або контраст.

! **Варіант 2.** Склади на столі композицію із двох-трьох фруктів або овочів. Намалюй «Смачний» натюрморт із натури (акварель). Продумай колорит.

Мистецька скарбничка

Колорит — гармонійне поєднання кольорів у художньому творі відповідно до задуму художника.

НЮАНС

Динамічний відтінок у музиці

Незначний відтінок кольору

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Чим відрізняються контрастний і нюансний колорит? Поясни, як створити наближений колорит.

2. Віднайди теплі і холодні кольори на картині В. Драчинського «Симфонія кольорів». Поясни її назву. Порівняй колорит картини і фракталу.

3. Як ти вважаєш, який колорит доречний у рекламі? Аргументуй свою думку.

Самостійне дослідження, медіапошук

Поміркуй, чи можна зіставити звучання мажору і мінору в музиці з теплим та холодним колоритом у живописі.

Фантазую, експериментую, дію

Експериментуючи з колоритом, намагайся передати у безпредметних композиціях свої настрої: радість, сум, тривогу, спокій. Як впливає колорит на твій емоційний стан?

Срібні тембри духового оркестру

? Пригадай, що таке марш. Де тобі доводилося чути марші? Хто їх виконував?

Дитячий духовий оркестр

Ефектно і не менш вражаюче, ніж симфонічні твори, звучить музика для духового оркестру. Її переважно виконують на вулицях, майданах, стадіонах під час свят і спортивних змагань.

Український військовий марш «Козацька слава». Старовинний марш (дитячий духовий оркестр). Жіночий духовий оркестр із м. Кіото.

? Мелодії яких українських пісень ти упізнав/упізнала в козацькому марші? Схарактеризуй прослухану музику, зокрема темброву палітру, особливості оркестрової фактури. Спробуй визначити, які музичні інструменти звучали. Добери цікаву ілюстрацію для оформлення диска «Українські марші».

Духовий оркестр складається з духових і ударних інструментів.

Оснoву духового оркестру складають мідні духові інструменти — труби, тромбони, валторни, туби. Також використовуються дерев'яні духові інструменти: флейти, кларнети, саксофони, а у великих складах — гобої і фаготи.

Велика група ударних музичних інструментів створює ритмічну основу звучання духового оркестру. Крім литаврів, великих і малих барабанів, тарілок, трикутників, бубнів використовуються латиноамериканські ударні інструменти (маракаси, кастаньєти тощо).

Камерний (садовий) духовий оркестр має 25–30 виконавців, малий духовий оркестр — 40–50, а великий — 70–100 музикантів.

Репертуар духового оркестру складався з різних маршів, танців та музики, створеної для урочистих подій.

Рідкісним випадком застосування духового оркестру в опері є «Аїда» Джузеппе Верді. Тріумфальний марш виконують симфонічний і духовий оркестри.

*Джузеппе Верді. Тріумфальний марш (із опери «Аїда»).
«Мехтер». Військово-історичний духовий оркестр з Туреччини.*

Сцена з опери «Аїда»

Оркестр «Мехтер»

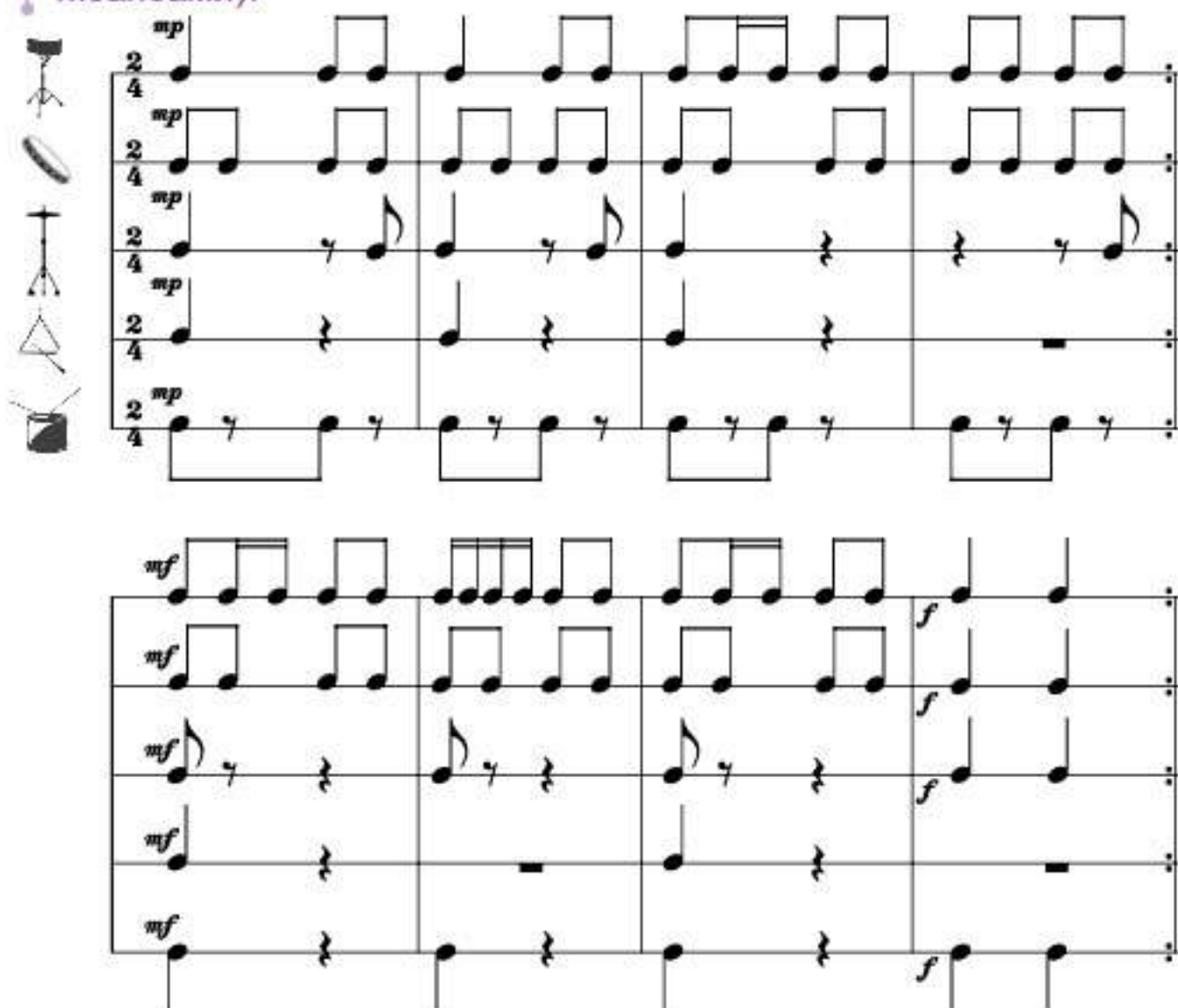
У містах нашої країни проводять міжнародні фестивалі духової музики, відбуваються марші-паради та яскраві шоу духових оркестрів, професійних та аматорських. Оркестри урочистою ходою проходять вулицями та площами, створюючи піднесену й радісну атмосферу.

Віртуальна екскурсія

Завітай на сайт Національного академічного духового оркестру України та прослухай його класичний репертуар. Ознайомся з відеозаписами виступів кращих духових оркестрів нашої країни, зокрема Зразково-показового оркестру Збройних Сил України.

<http://www.brassband.org.ua/>

? Робота у групах. Виконайте партитуру маршу (з динамічними нюансами).

The musical score is for a march in 2/4 time, consisting of two systems of five staves each. The first system includes a snare drum, cymbal, triangle, and two other percussion instruments. The second system includes a double bass, two violins, a viola, and a cello. The score is marked with dynamics: *mp* (mezzo-piano) for the first system and *mf* (mezzo-forte) for the second system. The tempo is indicated as 2/4. The score includes various musical notations such as eighth notes, quarter notes, and rests.

Пісенька про веселий час

Музика В. Ільїна

Вірші В. Сапґіра

1. Є у кожного із нас
свій дзвінкий веселий час!
Сонце, дощ чи холоди,
та його ти ждеш завжди.

2. Ось прийшов веселий час,
він до танцю кличе нас.
Засіяли небеса,
і розкрились чудеса.
Приспів.

Приспів:

Сама труба заграє,
підхопить контрабас,
Коли надходить добрий час,
дзвінкий веселий час.

- ? Гра «Духовий оркестр». Під маршову музику диригуй уявним оркестром. Показуй, як треба виконувати музику (темп, динаміка тощо), коли вступати солістам, окремим партіям.

Мистецька скарбничка

Духовий оркестр — колектив музикантів, які виконують музичні твори на духових та ударних інструментах.

Марш — жанр музики, якому притаманний чіткий ритм, розмірений темп, переважно чотиридольний розмір.

ФАКТУРА (від лат. *factura* — обробка)

Сукупність засобів музичного викладу, що становлять технічний бік твору; наприклад, хорова чи оркестрова фактура

Засіб художньої виразності, характер поверхні художнього твору, техніка її обробки, яка залежить від зорового та дотикового відчуття

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Які інструменти входять до складу духового оркестру?
2. Проведи разом із однокласниками та однокласницями дискусію на тему «У чому секрет популярності маршів?».
3. Розпочни створювати лепбук «Духові інструменти».

Самостійне дослідження, медіапошук

Проаналізуй вірш Оксани Пахльовської «Козацькі оркестри». Які музичні інструменти в ньому згадуються? Яка роль відводилась військовій музиці в козацьких походах?

Фантазую, експериментую, дію

Організуйте шкільний конкурс на кращого барабанщика чи барабанщицю. Придумайте призи переможцям. Поцікався, чому барабанщиці зазвичай виступають в «гусарських» костюмах.

Скульптура — мистецтво пластичних форм

- ?** Чи траплялися тобі твори, що зображують людей або тварин в алеї парку або мужніх героїв у центрі майдану? Усе це — уже знайоме тобі мистецтво скульптури.

На відміну від графіки та живопису, які тільки передають враження об'єму, твори скульптури мають реальний об'єм у просторі, отже, належать до *просторових* видів мистецтва.

Якою художньою мовою промовляє до нас скульптура? Її основним виражальним засобом є *об'ємна форма*, втілена у матеріалі. Також до художніх засобів скульптури належать пропорції та силует, які притаманні й іншим видам образотворчого мистецтва.

Скульптори створюють фактуру переважно за допомогою стеки й різця. Від техніки обробки залежить, чи буде твір гладеньким, чи навпаки — шорстким, рельєфним. Колір використовується обмежено. Загалом скульптурні образи лаконічні й умовні, позбавлені розгорнутої сюжетності.

- ?** Схарактеризуй фактуру поверхні скульптурних творів. Зверни увагу, як на статуетці птаха контрастують різні види фактури: шорстка і гладенька, що блищить, мов дзеркало.

Олег Пінчук. Птах

Іван Кавалерідзе.
Пам'ятник
Ярославу Мудрому

Античний рельєф

За формою скульптура буває *кругла і рельєф*.

Усі зразки *круглої* скульптури — від маленької статуетки до великої статуї — розміщуються у просторі. Такі твори можна оглянути з усіх боків, а за потреби й обійти, щоб роздивитися деталі. Найчастіше скульптори зображують людей або тварин.

Рельєф — це об'ємне зображення фігур і предметів на площині, яке виступає над основою.

До м'яких матеріалів, із якими працюють скульптори, належать глина, віск тощо; до твердих — дерево, камінь (найчастіше мармур), кераміка, скло, метал (здебільшого бронза). Залежно від матеріалу існують і різні способи виготовлення скульптури: *ліплення* (глина), *різьблення* (дерево), *висікання* (камінь), *чеканки* (метал).

1 — Арфіст (критська скульптура) (мармур);
2 — Антон Пільграм.
Хори собору Св. Стефана
у Відні (дерево);
3 — Наталія Комаринець.
Молитва (бронза)

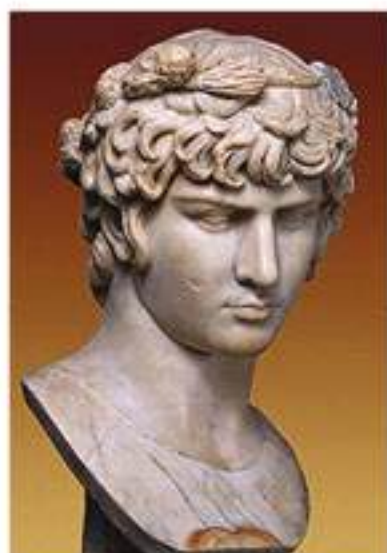
За змістом і призначенням розрізняють скульптуру *станкову, монументальну, декоративну і малих форм (дрібну пластику)*.

Станкова скульптура має самостійне художнє значення, експонується в залах художніх музеїв і галерей, доповнює інтер'єри громадських і житлових споруд. Зазвичай розміри станкової скульптури наближені до натуральних.

Монументальна скульптура — це насамперед величні пам'ятники видатним особам, тріумфальні арки на честь військових перемог, пам'ятні колони, обеліски та стели, присвячені історичним подіям.

Призначення *декоративної* скульптури — прикрашати архітектурні споруди, парки та сквери (фонтани, вуличні ліхтарі).

До дрібної пластики належать настільні статуетки, медалі, іграшки, прикраси з коштовного каменю чи дорогоцінних металів.

Бюст Антіноя-Діоніса

Тріумфальна арка (Париж, Франція)

Статуетка

Віртуальна екскурсія

Скульптор Іоанн Георгій Пінзель, якого називають «українським Мікеланджело» — це людина загадкової долі, біографія якої сповнена таємниць. Його дерев'яні скульптури прикрашали церкви на теренах Західної України, зокрема в м. Бучачі, де він жив. Вони дивують своєю неповторною динамічною пластикою, експресивними образами. Вони поривчасті, їх образи експресивні.

Завітайте на сайт Музею сакральної скульптури, щоб дізнатися більше про твори І. Г. Пінзеля.
<http://vivgallery.org>

Існує багато різних пам'ятників: відомим людям, літературним героям, різним професіям, тваринам, навіть є гаманцю і гудзику.

Сучасну скульптуру виготовляють з піску, льоду, рослин тощо.

Пам'ятник Бременським музикантам (Німеччина)

Дюймовочка (Київ, Україна)

Скульптура з піску

Варіант 1. Виліпи шахові фігурки «Король і Королева на новорічному карнавалі» (пластилін).

Варіант 2. Створи рельєф «Містечко майстрів» (пластилін).

Мистецька скарбничка

Рельєф (від фр. *relief*, італ. *relevo* — піднімаю) — скульптурне зображення на площині.

Скульптура (від лат. *sculpro* — вирізаю, відсікаю) — вид образотворчого мистецтва, твори якого мають тривимірну об'ємну форму.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Розкажи про скульптуру, яка найбільше вразила тебе своєю красою і довершеністю.

2. Чим відрізняються станкова, монументальна і декоративна скульптура?

3. Порівняй і поясни значення слова «фактура» в образотворчому та музичному мистецтві.

Самостійне дослідження, медіапошук

Поцікався, які оригінальні пам'ятники існують у світі. З яких матеріалів їх виготовлено?

Фантазую, експериментую, дію

Фантазуй та експериментуй, створюючи скульптурні композиції з природних (шишки, горіхи, жолуді, гілки тощо) та побутових (коробки, фольга, гудзики тощо) матеріалів.

Естрадний оркестр

? Які думки та уявлення виникають у тебе, коли чуєш слово «естрада»? Яку музику зазвичай називають естрадною?

Естрадний оркестр набув у наш час широкої популярності. Залежно від складу інструментів розрізняють естрадно-симфонічний, естрадно-духовий та естрадно-джазовий оркестри. Виступи оркестрів, у репертуарі яких переважає популярна музика або сучасні обробки класики, транслюють по радіо і телебаченню. Вони беруть участь у фестивалях і концертах, акомпануючи естрадним співакам і співачкам. Естрадний оркестр не має постійної кількості учасників/учасниць. Найменші оркестри складаються зазвичай із 15–17 осіб, тому естрадні й джазові колективи, які більше нагадують великі ансамблі, називають бігбендами.

? Композиції «Весела сім'я», «Діти рушають на екскурсію» (естрадний оркестр Чеського радіо і телебачення).
Луїс Бонфа. Ранок карнавалу.
Квінсі Джонс «Боса нова» (дитячий оркестр «Юність»).

? Чим відрізняється музика естрадного оркестру від симфонічного чи духового? Які незвичні тембри інструментів ти почув/почула?

Естрадно-симфонічний оркестр Жан-Жака Жюстафре –
послідовника Поля Моріа (Франція)

*Київський молодіжний
естрадно-симфонічний оркестр*

*Зразковий дитячий естрадний
оркестр «Юність» (Кривий Ріг, Україна)*

До естрадно-симфонічного оркестру входять саксофони, електрогітара, бас-гітара, а також синтезатор і ударна установка.

Саксофон — музичний інструмент, який за своєю конструкцією та звуковидобуванням належить до сімейства дерев'яних духових, хоча виготовляється з металу. Він має сильний і соковитий звук, близький до тембру людського голосу.

Сконструював саксофон бельгійський винахідник Альфред Сакс (звідси й походить назва інструмента). Винахід отримав визнання, і майстра навіть запросили викладати гру на саксофоні у Паризькій консерваторії. Проте нечесні конкуренти звинуватили його у *плагіаті*, і постійні судові витрати розорили А. Сакса.

Електрогітара та її супутниця *бас-гітара*, або просто *бас* також належать до сімейства струнно-щипкових інструментів. Бас застосовується як акомпануючий і зрідка як сольний інструмент.

Ударна установка — набір ударних інструментів, на яких грає один виконавець.

Саксофоніст

? Чи відомі тобі випадки плагіату у шкільному середовищі? Обговоріть це з однокласниками/однокласницями.

Електрогітара Парна тарілка

До її основного складу, як правило, входять:

- великий барабан (бас-барабан), за прийомами гри — «педальний»;
- малий барабан на підставці (грають паличками);
- набір тарілок — парна на стійці («педальна»), підвісні (грають щітками).

Барабанщик використовує під час виконання педалі, тому він сидить на спеціальному табуреті. Залежно від характеру музики в установку можуть вводитися додаткові ударні інструменти.

Соло на ударній установці (виконавець — Данило Варфоломєєв, полуфіналіст конкурсу «Україна має талант. Діти»).

Що тебе здивувало у виконанні юного віртуоза-барабанщика? Чи надихає приклад успіхів твого однолітка на опанування гри на якомусь музичному інструменті, зокрема ударному?

У наш час звучання оркестрів можна почути не лише у філармонії чи в інтернеті. Сьогодні музика виходить із концертних залів на вулиці й звучить просто неба. Виникає нова форма її розповсюдження — *флешмоб*. Професійні музиканти несподівано з'являються серед перехожих на площі або у приміщеннях вокзалів, магазинів, аеропортів і починають грати або співати. Непомітно утворюється оркестр, хор... Звучить музика, а потім музиканти так само раптово зникають у натовпі.

Хореографічний флешмоб (Антверпен, Бельгія)

Набули поширення і музично-хореографічні флешмоби, зокрема дитячі. Наприклад, у Чернігові під час флешмобу встановлено танцювальний рекорд України: близько двох тисяч дітей синхронно виконували танець.

Джазовий флешмоб у Вероні (Італія)

Флешмоб на Андріївському узвозі в Києві

Мистецька скарбничка

Плагіат (від лат. *plagiarius* — викрадач) — привласнення авторства на чужий твір, відкриття чи винахід, використання у своїх працях чужого твору без посилання на автора.

Флешмоб (від англ. — миттєва юрба) — суспільна акція, зокрема несподіваний концерт у громадських місцях.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Схарактеризуй склад естрадного оркестру. Назви інструменти на ілюстраціях, які входять до цього складу.

2. Поясни, як ти розумієш поняття «ударна установка».

3. Що нового ти дізнався/дізналася про флешмоб? Узагальни, яка його роль у залученні дітей і молоді до мистецтва.

Самостійне дослідження, медіапошук

Завітай на сайт музичної школи № 6 м. Дніпра і послухай оркестри: естрадно-симфонічний, народний, джазовий.

<http://musicschool6.dp.ua/>

Фантазую, експериментую, дію

Слухаючи оркестрову музику, показуй жестами «пантоміма», ніби граєш на цих інструментах, які звучать (імітація).

Архітектура — музика, що застигла в камені

? Які архітектурні будівлі тебе оточують? Яке враження вони на тебе справляють? Як архітектурне оточення впливає на твій настрій? Чи всі споруди можна назвати мистецтвом?

Житлова архітектура.
Будинок (Австрія).
Архітектор
Ф. Хундертвассер

Архітектура є невід'ємною складовою нашого життєвого простору. З давніх-давен, коли виникли перші штучно споруджені житла, і до сьогодні вона утворює середовище для праці, побуту й відпочинку людей.

Якою ж мовою промовляє до нас ця стародавня муза?

Неодмінними ознаками архітектурних споруд є краса, міць і корисність. Саме краса, гармонійність і художня виразність форм робить архітектуру мистецтвом. Ключовим словом для архітектурної мови є *простір*. Він організовується за допомогою засобів архітектурної композиції, до яких належать: конструкція, пропорції, ритм, масштаб, пластика, фактура, колір.

Промислова архітектура.
Водоочисний завод
(Австралія)

Ландшафтна архітектура.
Парк Гуель (Барселона, Іспанія).
Архітектор А. Гауді

Розрізняють такі види архітектури:

- *об'ємну* (окремих споруд);
- *ландшафтну* (парки, сади тощо);
- *містобудівельну* (житлові комплекси).

За призначенням архітектура об'ємних споруд поділяється на такі види:

- *житлова* (приватні будинки, житлові комплекси, вілли, дачі);
- *громадська* (школи, університети, храми, театри, музеї, магазини);
- *промислова* (заводи, фабрики, електростанції);
- *культова або сакральна* (монастирі, храми, церкви, дзвіниці).

? Що незвичного в архітектурі житлового будинку та споруді заводу? Що тебе здивувало в архітектурних образах будівель «веселкової» школи й Музею чаю?

В архітектурі важливу роль відводять матеріалам, із яких споруджують будинки. У минулому застосовували деревину, цеглу, граніт, нині панує скло і бетон.

? Розглянь зразки сакральної архітектури України. Як змінювалися культові споруди крізь віки? Поміркуй, із яких матеріалів їх будували в минулому і в наш час.

Школа (Сінгапур)

Громадська архітектура.
Музей чаю (Китай)

Церква Пресвятої Трійці
(Жовква, Україна)

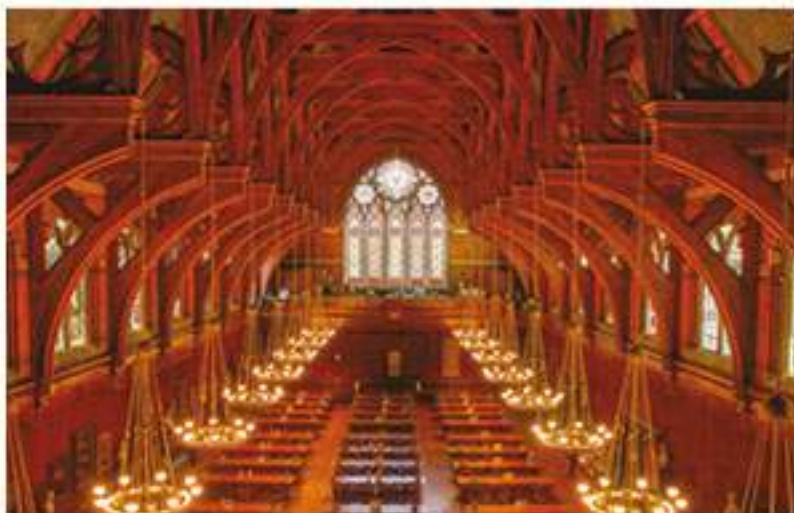

Троїцький собор
(Чернігів, Україна)

Собор Воскресіння
Христового (Київ, Україна)

Архітектори/архітекторки створюють просторові об'єкти в гармонії зовнішнього (*екстер'єр*) і внутрішнього (*інтер'єр*) оформлення. Для підкреслення виразності архітектурних споруд використовують різноманітні декоративні елементи — колони, арки, карнізи, а також монументальний живопис і скульптуру.

Гарвардський університет (США), екстер'єр та інтер'єр

Символами нашої епохи вважають архітектурні образи Захи Хадід.

До портретної галереї

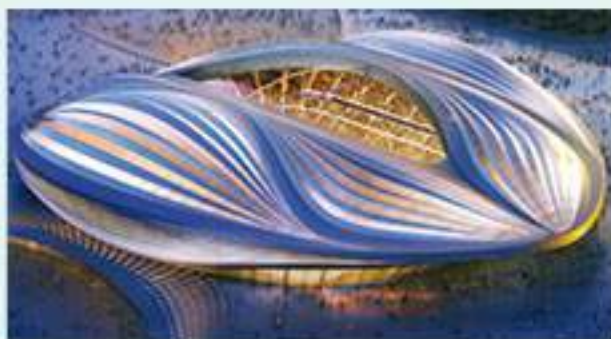

Заха Хадід (1950–2016) — британська архітекторка іракського походження, «королева кривих ліній», лауреатка Прицкерівської премії. Починаючи з підліткового віку, вона невтомно фантазувала, працювала над різними архітектурними й дизайнерськими проектами. Чимало з них так і не були реалізовані внаслідок унікальності ідей, незвичності форм і надзвичайної складності задумів.

Спроектований Захою Хадід Центр Гейдара Алієва у Баку вважається найсміливішим проектом сучасності.

Центр Гейдара Алієва (Баку, Азербайджан)

Футбольний стадіон (Катар)

Робота у групах. Створіть проєкт «Екомісто — зелений острів в океані» з незвичними будинками-скафандрами й підводними хмарочосами. Презентуйте його, розкриваючи екологічність ідей.

Мистецька скарбничка

Архітектура — вид мистецтва, проєктування і спорудження будівель, комплексів.

Екологія — наука, що вивчає закономірності відносин між організмами та довкіллям.

Ландшафтна архітектура — об'ємно-просторова організація території, об'єднання природних, будівельних і архітектурних компонентів у цілісну композицію.

Фасад (з фр. — лице, лицьовий бік) — зовнішній вигляд частини споруди, зазвичай лицьової.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Схарактеризуй мову архітектури як виду мистецтва.
2. Наведи приклади видів архітектури.
3. Поміркуй, що спільного між архітектурою і музикою.

Самостійне дослідження, медіапошук

У нашій країні є чимало архітектурних пам'яток національної культури, які мають всесвітнє значення. Підготуй слайд-шоу «Шедеври української архітектури».

Фантазую, експериментую, дію

З яких матеріалів створено будинок, у якому ти живеш, будівлю школи? Чи можна назвати їх екологічними? Пофантазуй, як можна поліпшити екстер'єри та інтер'єри цих споруд.

Музичні інтонації Сходу

Пагода

? Пригадай, які є музичні твори, що передають «звучання» архітектури. Поміркуй, чи можна в музиці «побачити» образ певної споруди.

Під впливом вражень від східного мистецтва французький композитор Клод Дебюссі створив п'єсу «Пагоди». У своєрідних візерунках «повітряних» мелодій і примхливих ритмів «засвучали» образи східного архітектурного пейзажу. Вважається, що фактура «Пагод» імітує звучання східного оркестру *гамелан*.

Клод Дебюссі. Пагоди (з циклу «Естампи»).
Індонезійський оркестр гамелан (фрагмент).

? Розкажи про свої музичні враження від п'єси К. Дебюссі, порівняй їх із візуальним образом пагоди. Зверни увагу на темброві барви музики гамелану, оркестрову фактуру.

Народи Сходу мають давні музичні традиції, багатий музичний інструментарій. Ще у стародавній китайській «Книзі пісень» перелічено 29 типів ударних, духових і струнних інструментів, виготовлених із різних природних матеріалів.

Інструменти індонезійського гамелану

Барабани різної форми застосовували в офіційних церемоніях і обрядах. Популярними були бронзові та кам'яні дзвони і набори дзвіночків.

До старовинних китайських інструментів струнної групи належить *цин* та грушевидна *піпа* (різновид лютні). Вони мають дерев'яні корпуси та шовкові струни.

? *Робота у парах. Гра «Китайський дует». Разом з однокласником/з однокласницею експериментуйте на чорних клавішах фортепіано в різних регістрах музичні діалоги у східному стилі (пентатоніка).*

Назва «*pipa*» походить від способу гри на інструменті: «*pi*» означає рух пальців униз по струнам, а «*pa*» — зворотний рух уверх. Гра на піпі популярна серед усіх верств населення.

У китайців поширені й духові інструменти, флейти з бамбука.

Набір дзвіночків

Гра імператора на цині

Піпа

Традиція сольного музикування на цині та піпі у приміщеннях або просто неба серед природи культивувалася як вишукане мистецтво, у колі вчених і митців/мисткинь. Навіть організовували оркестри великого складу (від 300 до 800 виконавців).

Упродовж віків китайське мистецтво пронизувала складна символіка. Прикладом символіки є дует флейти та піпи — союз Дракона і Фенікса, де флейта символізує Дракона, а піпа — Фенікса.

Сучасний китайський ансамбль стародавніх музичних інструментів

Дощові краплі

Китайська народна пісня

mf Ді-лінь - ді-лінь, ді-лінь - ді-лінь, кра-пель-ки дзве - нять. Ді-лінь - ді - лінь,
tr ді - лінь - ді - лінь, до струм-ка бі - жать. Кап-нуть в річ - ку — там во - да,
mf кап-нуть в щіч-ку — не бі-да. Скіль-ки їх, скіль-ки їх кра-пель до-що - вих.

? Під час співу намагайся відтворити музично-поетичний образ і досягти легкості, прозорості, світлості та дзвінкості звучання.

Королем індійських струнних інструментів вважається *ситар* (від «*си*» — сім, «*тар*» — струна), який має дзвінке звучання.

Індійські духові інструменти надзвичайно різноманітні. *Бансурі* — флейта з бамбука з ніжним і теплим тембром. Гра на цьому інструменті, на думку індійців, заспокоює. Не дивно, що заклинателі змії виконують свою гіпнотичну музику саме на флейті.

Існує легенда про походження індійського парного барабана — *табла*. У давні часи жили два професійні виконавці, які постійно змагалися. Якось під час палкого барабанного змагання один із суперників зазнав поразки і, не витримавши цього, кинув свій інструмент на землю. Барабан розбився, і на землі виявилось два нові інструменти.

Гра на ситарі

Бансурі — флейта з бамбука

Індійська музика
(ситар, бансурі,
табла).

Табла — парний барабан

Українська народна пісня «Щедрик» в обробці М. Леонтовича (японською мовою, аніме) та у виконанні хоровою капелю «Дударик» із симфонічним оркестром під диригуванням О. Линів.

До портретної галереї

Оксана Линів — українська диригентка з міста Броди, яка підкорила кращі світові сцени. Вона є засновницею Молодіжного симфонічного оркестру України та Міжнародного фестивалю класичної музики LvivMozArt. Нині працює з провідними оркестрами Європи.

Мистецька скарбничка

Гамелан (від *gamel* — стукати) — традиційний індонезійський оркестр, який виник на острові Ява і поширився на Сході.

Ситар — багатострунний індійський музичний інструмент.

Цинь — китайський інструмент із шовковими струнами.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Що тебе зацікавило в музиці народів Сходу?
2. Зроби узагальнення: які з інструментів, зображених на ілюстраціях, належать до групи струнних?
3. Чим відрізняється оркестр гамелан від традиційних європейських оркестрів?

Самостійне дослідження, медіапошук

Дізнайся про «небезпечну» професію факіра. Досліди, чому звучання флейти використовують індійські закликателі змій. Для цього тобі знадобляться знання з музики і біології.

Фантазую, експериментую, дію

Вважають, що індійська музика благодатно впливає на умиротворення людини. Переконайся на власному досвіді.

Архітектура й образотворче мистецтво Сходу

Храм на скелі (Китай)

Мавзолей Тадж-Махал (Індія)

? Порівняй архітектурні споруди Китаю та Індії.

? Які архітектурні споруди та картини Сходу тобі відомі? Як ти розумієш слово «рельєф»?

Здійснимо невеличкий екскурс до східних країн: Індії, Китаю, Японії, Кореї. Дуже давня архітектура і скульптура цих країн відома в усьому світі й викликає справжнє захоплення дивовижною і неповторною красою.

В архітектурі країн Азії поширені *пагоди* — споруди культового призначення. Це слово спочатку означало вежу з ярусами й оригінально загнутими дахами. Зразком такої споруди є старовинний китайський монастир, який іще називають храмом, що висить у повітрі. Він ніби «ховається» серед неприступних гір, звисаючи над прірвою. Він розташований на дерев'яних палях, умонтованих у скелю. Одна зі скель є стіною будівлі.

Архітектурною перлиною Індії вважається Тадж-Махал (у перекладі — «найвеличніший палац») — об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Стіни храму виготовлено з напівпрозорого мармуру з інкрустацією самоцвітами — бірюзою, агатом, малахітом, сердоліком. Мармур при яскравому денному освітленні здається білим, на світанку — рожевим, у місячну ніч — сріблястим.

Тісний зв'язок з архітектурою має *монументальна декоративна скульптура*, яка застосовується як декор на фасадах споруд.

У мистецтві багатьох східних народів архітектура і скульптура стали нерозлучними супутницями. Величні храми щедро прикрашали статуями і рельєфами.

Виділяють такі **різновиди рельєфу**:

- *заглиблений рельєф* (малюнок врізаний у поверхню);
- *барельєф* (низький рельєф);
- *горельєф* (високий рельєф).

У барельєфі зображення виступає не більше ніж на половину свого реального об'єму. Відповідно в горельєфі зображення виступає більше ніж на половину свого реального об'єму (деякі елементи можуть навіть відділятися від стіни).

У Стародавній Індії мистецтво скульптури розвивалося у безпосередньому зв'язку з архітектурою. На рельєфах дивовижних храмів зображували фантастичні образи людей і чудернацьких тварин, які часто перепліталися у безперервному ритмі, як у танцювальних рухах. Прикладом такої взаємодії мистецтв може бути індійський Мадурай — місто одного храму. Одну з веж прикрашають 739 кольорових скульптур! Це унікальна симфонія форм і кольорів, гармонія архітектурних і скульптурних образів.

? Розглянь декор індійського храму, зверни увагу на застосування кольору в монументальній скульптурі. Порівняй з оздобленням вітчизняної храмової архітектури.

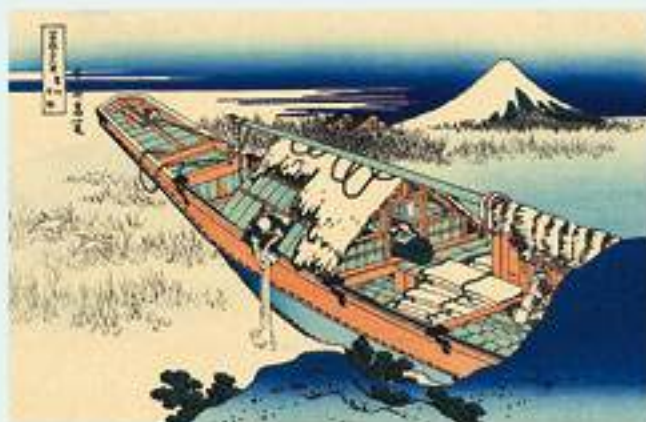

Храм Мінакші в Мадурай (Індія) (фрагменти)

До портретної галереї

Кацусіка Хокусай (1760–1849) — художник-графік, один із найвідоміших митців Японії. Він опанував секрети традиційного японського мистецтва укійо-е («картини плинного світу») і сформував свій неповторний стиль.

Для японців гора Фудзі стала священним символом. Справжнім гімном став шедевр К. Хокусая «Тридцять шість видів Фудзі». Це не просто пейзажні композиції, це сценки із життя, вписані в природне довкілля, де живуть і працюють прості люди — рибалки, селяни, торговці. Твори К. Хокусая відрізняються від робіт інших відомих графіків — їм притаманна ретельна увага до зображуваних людей і речей, витончене відчуття природи, світу загалом.

Варіант 1. Намалюй зимовий пейзаж «Пагода в горах» у вертикальному видовженому форматі (акварель).

Варіант 2. Створи ескіз монети з твариною, яка є символом року за східним календарем (техніка на вибір). Ознайомся з анімалістичними образами на українських монетах «Тигр», «Коза», «Мавпа».

Мистецька скарбничка

Барельєф (від фр. *bas-relief* — низький рельєф) — різновид опуклого рельєфу, у якому зображення виступає над поверхнею тла не більше ніж на половину свого об'єму.

Горельєф (фр. *haut-relief* — високий рельєф) — різновид опуклого рельєфу, у якому зображення виступає над поверхнею тла більше ніж на половину свого об'єму. Деякі елементи скульптури можуть навіть відділятися від стіни.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Назви основні ознаки архітектури як виду мистецтва.
2. Схарактеризуй особливості східної архітектури, її зв'язок зі скульптурою.
3. Які види рельєфів ти знаєш? Яка між ними різниця?

Самостійне дослідження, медіапошук

Прочитай китайську казку «Пензлик Маляна» (буктрейлер) та прослухай цей твір (аудіокнига), порівняй ілюстрації різних художників.

Фантазую, експериментую, дію

Уяви, що за допомогою машини часу ти опинився/опинилася в одній зі східних країн на зустрічі з китайськими чи японськими однолітками. Що ти хотів би/хотіла б почути від них про східне мистецтво? Що побачити на власні очі? Що тебе найбільше зацікавило на уроці, присвяченому мистецькій мандрівці на Схід? А що бажано розказати одноліткам із далеких країн про українське мистецтво?

Перевіряю свої досягнення

- 1 Які з вивчених і виконаних пісень — народні?

«КОБЗАРСЬКА СЛАВА»

«РІЗНОКОЛЬОРОВА ГРА»

«ВЕСЕЛКОВА»

«СПІВАЮТЬ ДІТИ»

«ЧЕСЬКА ПОЛЬКА»

«ДОЩОВІ КРАПЛІ»

«ПІСЕНЬКА ПРО ВЕСЕЛИЙ ЧАС»

- 2 Назви чоловічі та жіночі голоси від найнижчого до найвищого.

баритон

бас

тенор

контральто

сопрано

- 3 До яких груп симфонічного оркестру належать музичні інструменти, зображені на ілюстраціях? Назви їх.

- 4 Поясни значення слів у різних видах мистецтва.

ШТРИХ

МОТИВ

НЮАНС

ФАКТУРА

- 5 Визнач види орнаментів:

за мотивами зображення

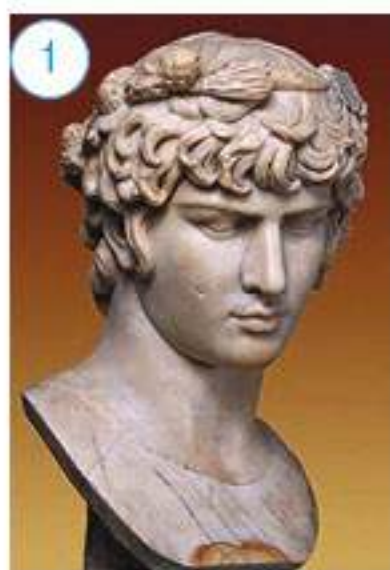
за композицією

- 6 Визнач колорит — контрастний (К) і наближений або нюансний (Н).

- 7 До яких видів скульптури належать подані зразки?

- 8 Яка зі споруд належить до громадської архітектури, яка до промислової, а яка до сакральної?

Музика і література

- ?** Пригадай, які музичні твори, пов'язані з літературою, ти слухав/слухала в початкових класах. Які з них належать до програмної музики? Як назва допомогла тобі зрозуміти музику?

Ерато — муза ліричної поезії

Йоганн Штраус-син. Казки Віденського лісу.

Поєднання музики, поетичного слова, танцювальних рухів, театралізованої дії здавна спостерігається в народних обрядах. Пісня складається з віршів та мелодії. Спільною для цих двох видів мистецтва стає інтонація, яка надає слову емоційного забарвлення.

Музу поезії стародавні греки зображували з лірою в руках.

У вокальних і хорових творах музика емоційно посилює поетичний зміст. Відсутність слів в інструментальній музиці обмежує її зображальні можливості. Тому виникла програмна музика. Це може бути просто назва п'єси, яка наштовхує на певний образ, або розгорнутий літературний сюжет.

- ?** Який танець звучить? Доповни ряд слів-характеристик музики: чарівна, фантастична, польотна, граційна...

До портретної галереї

«Король Віденського вальсу» — так велично називали австрійського композитора, диригента і скрипаля **Йоганна Штрауса-сина (1825–1899)**. Він написав кілька оперет і багато маршів і танців для симфонічного оркестру. З-поміж них — полька «Трік-трак», вальс «Казки Віденського лісу» тощо. У цьому творі, як у казці, передана таємнича атмосфера лісу, сповненого загадкових голосів.

Пам'ятник Й. Штраусу-сину у Відні (Австрія)

Відомо, що музика здатна викликати в нашій уяві певні візуальні образи. Особливо, якщо їх підказує назва або програма. Вона спроможна надихати художників і скульпторів.

Цікаво, а чи можуть «зазвучати» фрески древнього собору?

Валерій Кікта. Концертна симфонія для арфи з оркестром «Фрески Софії Київської» (ч. 1. Орнамент, ч. 8. Скоморохи).

Розкажи про свої враження від сприймання музики. Порівняй музичні та живописні фрески. Які барви звучання тембру арфи?

Собор Софія Київська, фреска «Скоморохи»

Отже, між видами мистецтва існують зв'язки, які призводять до взаємодії або синтезу, до виникнення спільних тем, сюжетів, образів.

Музична грамота

Ти знаєш, що форте і піано означають зміни гучності в музиці. Щоб отримати інші нюанси динаміки, застосовують слово «мецо», а для поступових змін — кресцендо і дімінуендо (< >). Уяви, що такі нюанси — це відтінки кольорів, які розсвічують музику.

піаніссімо	піано	мецо-піано	мецо-форте	форте	фортіссімо
pp	p	mp	mf	f	ff
дуже тихо	тихо	помірно тихо	помірно голосно	голосно	дуже голосно

Ода пісні

Музика О. Антоняка

Вірші А. Орел

На пе-рех-рес-ті силь-них по-чут-тів, де но-ти сер-ця стрі-ли-ся зі
 сло-вом, з гли-бин жит-тя на-род-же-ний мо-тив Пли-
 ве на хви-лях му-зи-ки і мо-ви. Піс-ні сло-ва за ніж-ність і
 си-лу, хай ле-тить по-над сві-том во-на. В ній на-род-но-ї воль-нос-ті
 кри-ла. У-кра-ї-ни ду-ша ча-рів-на. Струм- // -на

2. Струмками в річку голоси течуть,
 Та без душі вони так мало значать,
 А пісню ту далеко й довго чуть,
 В якій сміються пристрасті і плачуть.

Приспів:

Пісні слава за ніжність і силу,
 Хай летить понад світом вона,
 В ній народної вольності крила,
 України душа чарівна.

3. То ж над землею лийся, пісне, знов,
 Сій між людьми краси й добра насіння,
 Гнів заколисує і неси любов
 Із покоління в нові покоління.

Приспів.

- ?** Виконай пісню з інструментальним супроводом.
 Як ти розумієш слова про пісню: «В ній народної вольності
 крила, України душа чарівна».

Мистецька скарбничка

Сюїта — музичний твір, який складається з кількох самостійних частин, об'єднаних спільним художнім задумом.

Ода — урочистий вірш, що має величальний характер, виражає піднесені почуття.

Фреска (від італ. *fresco* — свіжий) — живопис на вологій штукатурці, одна з технік настінного малярства.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Який засіб виразності є спільним для музики та літератури?

2. Назви казкові сюжети, на які створено музику.

3. Заверши думку: «Програмна музика — це ...».

Наведи приклади програмної музики:

- твір з програмною назвою;
- музика на сюжет літературного твору;
- музичний твір на основі картинних образів.

Самостійне дослідження, медіапошук

Прочитай народну казку «Чарівна скрипка». Яку ідею казки передає ілюстрація?

Фантазую, експериментую, дію

Заспівай куплет «Оди пісні» зі словами та вокалізмом. Порівняй, поясни різницю та зроби висновок про роль слів у вокальній музиці.

Література і візуальні образи

- ? Як література взаємодіє з образотворчим мистецтвом?
 Наведи приклади з власного досвіду читання книжок.
 Як на тебе впливали книжкові ілюстрації?

Найтісніший зв'язок літератури з образотворчим мистецтвом виявляється у створенні книги. Адже саме художники-графіки добирають *шрифти*, створюють ілюстрації та книжкові мініатюри за літературними сюжетами. Завдяки візуальним образам до читачів краще доноситься зміст літературного твору, глибше розкривається задум автора.

До художнього оформлення книжки належать обкладинки, які поєднують ключові зображення до літературного твору та шрифти.

Ілюстрації поділяються на сторінкові й такі, що займають не повну сторінку. Заставка (ілюстрація, яка відкриває розділ тексту) і кінцівка (ілюстрація, яка завершує розділ тексту або всю книжку) можуть бути орнаментальними. Тексти нерідко прикрашаються *буквицями* (або ініціалами). Так книга стає справжнім витвором мистецтва.

Обкладинки
та ілюстрації
художників:
Катерини Штанко,
Владислава Єрка,
Джима Кея

- ? Розглянь обкладинки та ілюстрації. Поясни, як візуальні образи допомагають розкрити основні ідеї літературних творів.

У давні часи декоративне оформлення рукописної книги вважалося високим мистецтвом. Книжки цінувалися, бо часто існували лише в одному примірнику. Їх оздоблювали орнаментами, малюнками. На книжкових мініатюрах зображували сцени з життя людей. Обкладинки книжок виготовляли зі шкіри, прикрашали золотом і сріблом.

У країнах Близького та Далекого Сходу — арабів, китайців, японців — шанується витончене мистецтво каліграфії. Для письма в них існують спеціальні знаки — *ієрогліфи*. Кожний з них означає не просто літеру, а слово чи коротку оповідь, де втілені настрої та світогляд митця.

Книжкова мініатюра з Остромирова Євангелія

Арабські ієрогліфи

Дитячі шрифти англійського алфавіту (векторна графіка, наліпки)

? Проаналізуй шрифти на поданих зразках книжкової графіки. Як вони узгоджуються з візуальними образами? Поясни.

Оригінальні літери-образи

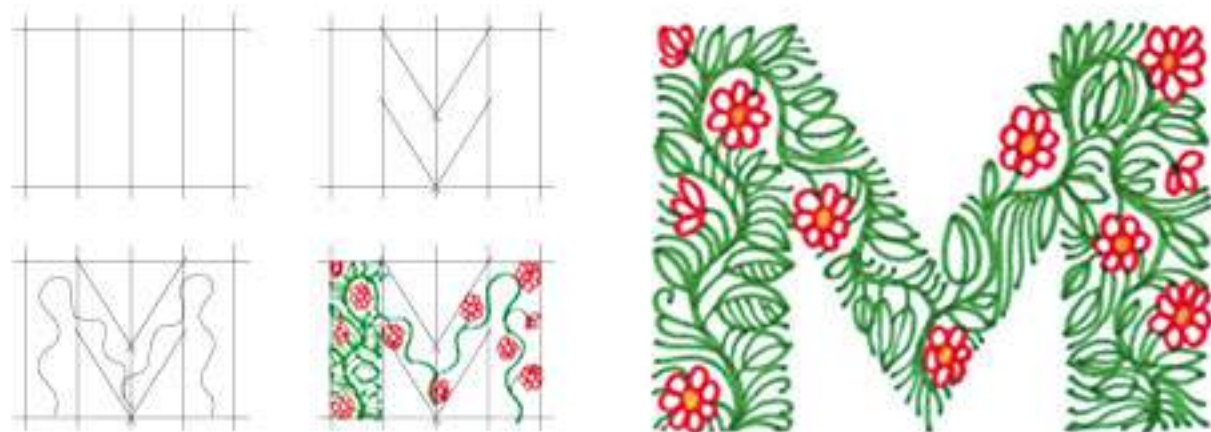
- ? Розглянь малюнки. Поекспериментуй у складанні букв з різних предметів. Яке зображення букви А, на твою думку, є найбільш виразним, оригінальним?

- Варіант 1. Намалюй буквицю з інструментів художника або природних форм.

- Варіант 2. Намалюй ініціал свого імені з рослинними або геометричними мотивами (фломастери, маркери).

Мистецька скарбничка

Заставка, кінцівка — невеликі композиції орнаментального характеру або у вигляді малюнка.

Ініціал (буквиця) — початкова, художньо оформлена буква в книзі.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Який зв'язок між літературою та образотворчим мистецтвом? Наведи приклади.

2. Що нового й цікавого ти дізнався/дізналася про мистецтво створення книги?

3. Яка роль ілюстрацій у розкритті літературного замислу? Проаналізуй щодо цього книжки з домашньої бібліотеки.

Самостійне дослідження, медіапошук

Поясни, чому каліграфію називають «музикою для очей»? Дізнайся більше про мистецтво каліграфії.

Фантазую, експериментую, дію

Сучасні електронні вітальні листівки часто поєднують виразність слова, візуальних образів, музики. Пофантазуй і уяви, яка музика може звучати на звуковій листівці з квартетом зайчиків. Придумай власну електронну звукову листівку.

Музичне
вітання-ієрогліф

Віртуальна екскурсія

У вільний час відвідай сайт Музею книги та друкарства України у Національному Києво-Печерському заповіднику, переглянь фільм про нього, а також фільм «Як твориться книга».

Цирк — мистецтво, сповнене радості

? Знайди циркові професії: спритну еквілібристку, кумедного клоуна, вправного жонглера, повітряну гімнастку, фокусника-чарівника, сміливу дресирувальницю.

Циркове мистецтво виникло з первісних ігрищ та обрядів, виступів бродячих народних акторів — скоморохів.

Основою мови мистецтва цирку вважається трюк — складна для виконання та емоційно дія — видовище. Тут поєдналися незвичайне і смішне: пантоміма і акробатика, жонглювання і еквілібристика тощо. Циркові професії часто пов'язані з ризиком, потребують виняткових здібностей. Весела музика і яскраве оформлення підсилюють вплив циркових номерів.

? Що відбувається на арені? Людей яких циркових професій зображено? Які тварини й птахи беруть участь у виступі клоуна на коні? Яка з картин є декоративною? Порівняй колорит творів. Уяви, яка музика звучить.

Жорж Сьора. Цирк

Юрій Горбачов. Клоун на коні

Яка ж музика звучить під куполом? Їй належить важлива роль у створенні емоційної атмосфери шоу. Виставу завжди супроводжує естрадно-духовий оркестр або бігбенд. Він розміщується не в оркестровій ямі, а на спеціальному балконі над входом на арену.

Урочисті марші звучать під час виходу артистів і параду-але — ходи дресирувальників із тваринами. Сміливі вершники й спритні наїзники скачуть зазвичай під стрімкий танець галоп. У процесі виконання ризикованих трюків — повітряних гімнастів чи дресирувальників тигрів — застосовують барабанний дріб для передачі відчуття тривожного чекання. Для фокусів мелодія повинна бути заворужуючою, фантастичною. Клоуни, щоб розсмішити глядачів, виконують веселі куплети, використовують іграшкові інструменти.

Юліус Фучик. Марш «Вхід гладіаторів».

Густав Петер. Спомини про цирк Ренца (ксилофон, оркестр).

Марк-Андре Амлен. Цирковий галоп (Circus Galop) для механічного піаніно (квінтет «Quintessence» для 10 рук).

? Порівняй прослухані твори. Який із них гумористичний? У якому звучить барабанний дріб? Диригуй марш за схемою розміру.

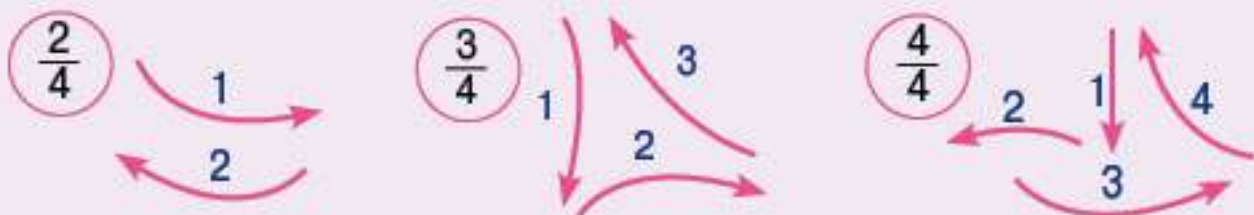

Музична грамота

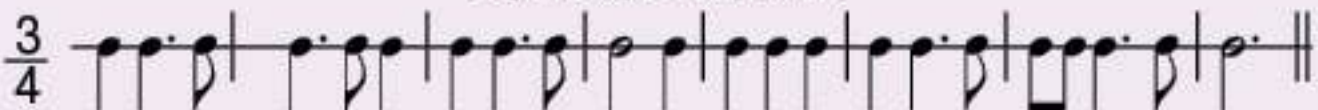
Пригадай відомі тобі музичні розміри й те, як їх диригувати.

$$\frac{2}{4} = \text{half note} = | \text{half note} | \quad \frac{3}{4} = \text{half note} = | \text{half note} | \quad \frac{4}{4} = \text{half note} = | \text{half note} |$$

Схеми диригування

Пунктирний ритм

Цирк приїхав

Австрійська народна пісня

1. Дзвенить, дзвенить сурма,
Збігається юрба.
Дивитись, як на чудо,
На мавпу і верблюда.

 Варіант 1. Гра «Музична естафета». За бажанням імпровізуй слова пісні репом у групах (кожний/кожна виконує по фразі).

Приспів:
Ось цирк приїхав! Цирк приїхав!
Він вітає всіх!
Там буде слон! Там буде лев!
А ще розваги й сміх!
Ось цирк приїхав! Цирк приїхав!
Всі у цирк ідуть!
Такого дива більш
ніде ніколи не знайдуть!

 Варіант 2. Вивчи пісню про цирк (Circus song) англійською мовою.

Нова сторінка літопису циркового мистецтва — технічні атракціони: вертикальні мотогонки під куполом, цирк на льоду чи на воді, що приворожує незвичною красою і віртуозною технікою.

Віртуальна екскурсія

Старовинне мистецтво цирку нині шукає нові форми художнього вираження. У грандіозних феєричних шоу міжнародного Цирку Дю Солей (Цирк Сонця) беруть участь кілька тисяч акторів та акторок різних циркових професій із різних куточків світу. Усі вистави мають свій сюжет, до них спеціально пишуть музику.

www.youtube.com/watch?v=8za0SL1IKC8

Цирк Дю Солей

Акваторія — цирк на воді (Київ, Україна)

Мистецька скарбничка

Еквілібристика — жанр циркового мистецтва, складні акробатичні вправи на утримування рівноваги на кулі, канаті.

Трюк — ефектний, складний і майстерно виконаний прийом, один із головних засобів виразності у цирковому мистецтві.

Цирк (з лат. — *коло*) — вид сценічного мистецтва, розважальна вистава на манежі, а також будинок, де вона відбувається.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Які види мистецтва входять до циркової вистави? Доведи, що це синтез мистецтв.

2. Яку роль відіграє музика в цирку? Який оркестр її виконує?

3. Поясни, у чому полягають особливості професій циркових акторів. Які здібності, риси характеру для цього потрібні?

Самостійне дослідження, медіапошук

Переглянь кінофільм «Цирк» із золотої колекції німого кіно, у якій знаменитий комік Чарлі Чаплін виступив як режисер, актор, продюсер, автор сценарію і композитор. Вислови своє ставлення до маленького героя — циркового бродяги.

Поміркуй, чому в багатьох країнах екологи домоглися заборони використовувати диких тварин для дресирування.

Фантазую, експериментую, дію

Добери музичні твори, які відповідатимуть цирковим номерам: «Витівки фокусника», «Парад тигрів», «Клоун-сурмач», «Джигіти на арені», «Дует пуделів-акробатів», «Космічні гімнасти під куполом» (галоп, коліскова, марш, вальс, полька, гумореска тощо). Поясни свій вибір.

Цирк в архітектурі та живописі

? Що тебе здивувало в архітектурі цирку? Що незвичного у формі даху, в інтер'єрі приміщення? Які картини та фільми про цирк ти вже бачив/бачила?

Архітектурні споруди цирків у Парижі (Франція) та Києві (Україна)

Цирком називається не тільки розважальна вистава, а й сама архітектурна будівля, зазвичай округлої форми, завершена куполом. Саме під куполом ми можемо спостерігати виступи повітряних гімнастів та гімнасток. Споруда може бути стаціонарною або пересувною — *шапіто*. Шатер, спеціально розгорнутий на час гастролей циркової трупи, після її від'їзду розбирається.

Циркові номери виконуються на круглій площадці — *арені* або манежі. Її діаметр у всіх цирках світу становить 13 метрів, незалежно від розмірів споруди. Манеж відділяється від глядацьких місць жорстким бар'єром. Місця для глядачів розташовані *амфітеатром* — сходами, що поступово підіймаються навколо арені.

Цирк шапіто (Литва)

Зал цирку (Львів, Україна), схема залу.

? Розглянь на ілюстраціях будівлі цирку. Що їх об'єднує? Проаналізуй і поясни схему циркового залу.

Віртуальна екскурсія

Слово «цирк» походить із часів Стародавнього Риму, де було аж сім цирків. Для змагання з їзди на колісницях було побудовано споруду з амфітеатром, але без даху. У споруді знаменитого Колізею, де проводилися бої гладіаторів і єдиноборства з хижими звірами, проглядається конструкція сучасного цирку.

Колізей — символ Риму

Художник у цирку — це учасник творчого колективу постановників, який за допомогою засобів візуальних мистецтв втілює зоровий образ вистави відповідно до режисерського задуму. Він розробляє світлову та колірну партитуру вистави, ескізи костюмів і реквізиту, пропонує ідеї для виразного оформлення килимів і бар'єрних доріжок, афіши, запрошень, квитків тощо.

Цирк широко відображено в образотворчому мистецтві. Виступи циркових акторів та акторок із найдавніших часів приваблювали художників та скульпторів, які показували гармонію та досконалість людського тіла, передавали динаміку рухів акробатів та акробаток, жонглерів, гімнастів та гімнасток.

До портретної галереї

Найвидатніший художник ХХ століття Пабло Пікассо, захоплюючись мистецтвом цирку, присвятив серію картин, персонажами яких стали клоуни, атлети, акробати, танцівниці. Вони зображені не на арені під час блискучих виступів, а у побутових сценах.

Пабло Пікассо. 1 — Акробат і молодий Арлекін; 2 — Дівчинка на кулі; 3 — Акробати

Канадський композитор Гаррі Сомерс створив сюїту з музики до документального фільму про іспанського художника.

Юрій Мацик. Напарник.
Весела музика

Цирк дарує людям радість. Улюбленцем глядачів стає клоун, не завжди веселий, але завжди смішний і добрий. Цей чарівник здатний не лише з легкістю запалити зірки під куполом цирку, а й вогники доброти й дружби у людських серцях. Він може грати різні ролі: пекаря, музиканта тощо. Зазвичай актор-клоун одягнений у строкатий костюм, величезного розміру взуття, кумедний капелюх, гротескний (сильно перебільшений) макіяж і штучний ніс у вигляді кольорової кульки.

Варіант 1. Виготов фоторамку «Клоун-акробат» (кольоровий папір, картон, фломастери).

Варіант 2. Виготов фоторамку «Клоун-музикант» (гуаш).

Мистецька скарбничка

Амфітеатр (з грец. — навколо театру) — місце для глядачів, розташоване напівколом із поступовим підвищенням.

Арена — круглий майданчик з бар'єром у цирку.

Купол (від лат. — бочечка) — покриття архітектурних споруд.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Які архітектурні особливості споруди цирку?
2. Поміркуй і поясни, чому цирк зазвичай має високий купол.
3. Узагальни й систематизуй різновиди циркового мистецтва у вигляді схеми, таблиці чи ментальної карти.

Самостійне дослідження, медіапошук

Дізнайся більше про секрети еквілібристики чи фокусів ілюзіоністів. За бажанням створи лепбук «Цирк», де будуть розділи «Картини», «Музичні твори», «Фільми».

Фантазую, експериментую, дію (завдання на вибір)

Мистецький проєкт «Цирк» (групова або спільна робота). Орієнтовні теми: «Цирк Шапіто», «Цирк-вар'єте», «Цирк на воді», «Цирк на льоду», «Архітектура цирку», «Циркові професії».

Театр відчиняє двері

? Чи любиш ти театр? У якому театрі тобі довелося побувати? Пригадай, які персонажі діяли у виставі. Що тобі запам'яталось?

Театр — це мистецтво акторської гри, яка є важливою складовою палітри сценічних засобів виразності. Цілі покоління акторів та акторок створювали на сцені особливу мову театру, шукаючи інтонації, манеру декламації, виразні жести, пози й рухи. Своєю майстерністю перевтілення вони примушують нас переживати різноманітні емоції та почуття. Завдяки театру можна здійснити захоплюючі подорожі у різні епохи.

Розрізняють драматичний, ляльковий, музичний театри, а також театр пантоміми.

У драматичному театрі на сцену виходять актори та акторки, щоб розповісти про життя героїв, яких вони зображують. Діючими особами лялькового театру є ляльки, якими керують актори-ляльководи. У музичному театрі сюжет розкривається мовою інструментальної музики, співу і танцю.

У пантомімі актори використовують не слова, а виразні рухи, жести й міміку. Виступ міма зазвичай супроводжується музикою, що підсилює емоційне сприйняття образу.

Сцени з вистав театрів: 1 — лялькового; 2 — дитячого драматичного; 3 — дитячого музичного; 4 — пантоміми

- ? Гра-пантоміма «Відгадай персонажа». Перетворись на міма і зімпровізууй німу сценку, зміст якої треба розшифрувати глядачам.

Театральна грамота

Тобі вже відомі такі слова, як спектакль, актор, сцена, декорація тощо. Pozнайомся детальніше з іншими складовими театральної мови.

Міміка (з грец. — наслідування) — це вираз обличчя, рухи м'язів, що є однією з форм прояву емоцій. Майстерність актора проявляється в умінні мімікою передавати емоційний стан, притаманний конкретному образу. Не випадково з мімічного зображення посмішки виник смайлик (з англ. — посмішка) 😊 та його численні друзі, без яких сьогодні важко уявити інтернет-спілкування.

Жестикуляція (рухи рук) — також суттєвий елемент театральної мови. Акторські жести мають бути еластичними, рухливими. Гармонійна жестикуляція підсилює вплив слів актора, спрямовує увагу глядачів. Жест здатний передавати інформацію і виражати емоції: гнів — кулак, сумнів — розведені руки тощо. Жести використовують і наші улюблені смайлики.

- ? Визнач за мімікою і жестами, що означають ці повідомлення. Пофантазуй і придумай свій смайлик із виразною мімікою і жестами.

Коли і де виник театр? Ще давні греки вперше побудували театральну споруду в Афінах. Спочатку виникла сцена, навколо якої на пагорбі розміщувалися глядачі. Невдовзі для них півколом у скелі висікли лавки. Актори-чоловіки грали в масках, які глядачі могли розгледіти навіть здалеку. Маска відображала настрій, почуття та емоції героя (веселий чи сумний, добрий або злий). Гру акторів супроводжував хор. Відтак маска з тих далеких часів стала головним атрибутом театру. Греки завжди зображували з масками Мельпомену — музу трагедії і Талію — музу комедії.

Мельпомена —
муза Трагедії

Після тривалого занепаду мистецтво театру відродилося в Італії у формі *комедії дель арте* або *комедії масок*. Тут ролі назавжди закріплювалися за кожним актором. Популярності в усій Європі набули сумний паяц П'єро в незграбному білому балахоні з довгими рукавами й пишним комірцем жабо, спритний балагур Арлекін в яскравому костюмі й смішному капелюсі та його кохана Коломбіна — простувата, але підприємлива служниця.

Поль Сезанн. П'єро і Арлекін. Коломбіна (порцеляна). Арлекін і Коломбіна (бронза)

- ?** Схарактеризуй театральних персонажів, зображених у живописі та скульптурі. Зверни увагу на рухи, жести, костюми.
Робота у парах. Гра «Озвуч картину» («П'єро і Арлекін») або імпровізація пантоміми (діалог).

До портретної галереї

Роберт Шуман (1810–1856) — видатний німецький композитор-романтик, піаніст і диригент — народився у передмісті Бонну. З юності він захоплювався музикою та літературою. У спадщині митця переважають вокальні та фортепіанні твори, зокрема для дітей. Його музичні образи нерідко навіяні літературою.

Великий фортепіанний цикл Р. Шумана «Карнавал» є зразком програмної музики, сповненої театральності, адже у коротких п'єсах (епізодах) розкривається портретна галерея персонажів комедії дель арте та сучасників композитора.

Роберт Шуман. «П'єро», «Арлекін», «Панталоне і Коломбіна».

Схарактеризуй музичні образи відомих театральних персонажів. Порівняй з їхніми живописними й скульптурними портретами.

Мистецька скарбничка

Пантоміма (з грец. — наслідування) — вид сценічного мистецтва, в якому зміст передається за допомогою жестів та міміки.

Сторітелінг (англ. *story* — історія, *telling* — розповідати) — це мистецтво розповідати історії з метою навчання.

Театр (з грец. — місце для огляду, видовищ) — вид мистецтва, основою якого є сценічна дія, виступ акторів та акторок перед глядачами; також споруда для театральних постановок.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Де і коли виник театр? Які види мистецтва складають театральний синтез?

2. Які є види театрів? Схарактеризуй особливості їх мови.

3. Назви риси персонажів комедії дель арте, які стали типовими образами-масками. Які з цих рис притаманні й тобі?

4. Поясни, чому, на твою думку, символом театру є дві маски.

Самостійне дослідження, медіапошук

Переглянь на ютубі сценки-пантоміми «Подарунок», «Квіти» тощо. Запропонуй однокласникам та однокласницям розіграти їх.

Подивись балет на музику Р. Шумана «Карнавал». Упізнай музичні портрети, прослухані на уроці.

Фантазую, експериментую, дію

Виконай вправу для розвитку міміки: зобрази емоцію, а потім розслабся (повтори кілька разів). У наступній вправі додай відповідні жести.

«Подив» — підними брови, «радість» — лагідно посміхнись, «насолота» — посміхнись і зажмурся, «страх» — розшир очі, «жах» — сильно зажмурся.

Театральна афіша повідомляє

? Поміркуй, де можна знайти інформацію про репертуар театрів.

Раніше театр починався з афіші, яку створював художник. Саме з неї ми можемо заздалегідь отримати інформацію про твір і його автора, назву й адресу театру, дату і час вистави. З афіші, а ще детальніше з програмки або буклета, ми можемо дізнатися про всіх, хто готував спектакль: режисера, художника-постановника, композитора, звукорежисера, дійових осіб і виконавців. Афіші, як і будь-які твори друкованої графіки, створюють художники/художниці, а тиражуються вони у друкарні. Афіша, програмка і буклет, які зазвичай гарно ілюстровані, — це своєрідні путівники по театру.

Афіша — це різновид мистецтва плаката. Вона покликана привертати увагу глядача і бути зрозумілою з великої відстані.

Головним засобом виразності в афіші є композиція. Вона має бути чіткою, лаконічною, виразною. Для цього художник узагальнює, тобто спрощує зображувані образи, відмовляючись від дрібних другорядних деталей. Текст повинен бути стислим і гармонійно поєднуватися із зображенням, шрифт — відповідати змісту і легко читатися. Кольорова гама має посилювати виразність афіші.

? Проаналізуй афіші. Які елементи композиції привертають увагу? Як досягається гармонія тексту і візуальних образів?

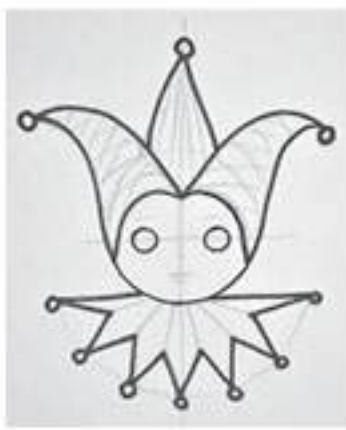
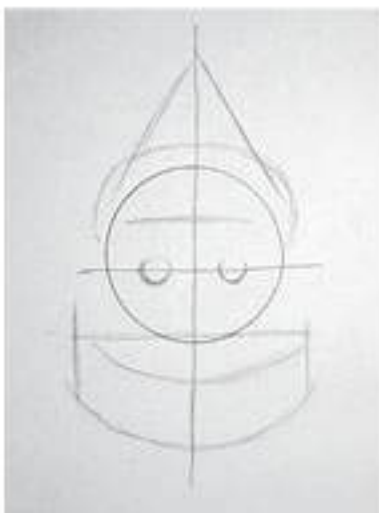
Театральна грамота

Театральний художник окрім афіши, декорацій і друкованої продукції відповідає за грим (з фр. — забавний дідусь) — різновид театрального макіяжу. Він може бути подібним до реального персонажа, умовним, як маска, чи перебільшеним. Грим намальований («сльози» на щоках) називають живописним, а з приклеєними штучними «вусами і бородою» — об'ємним.

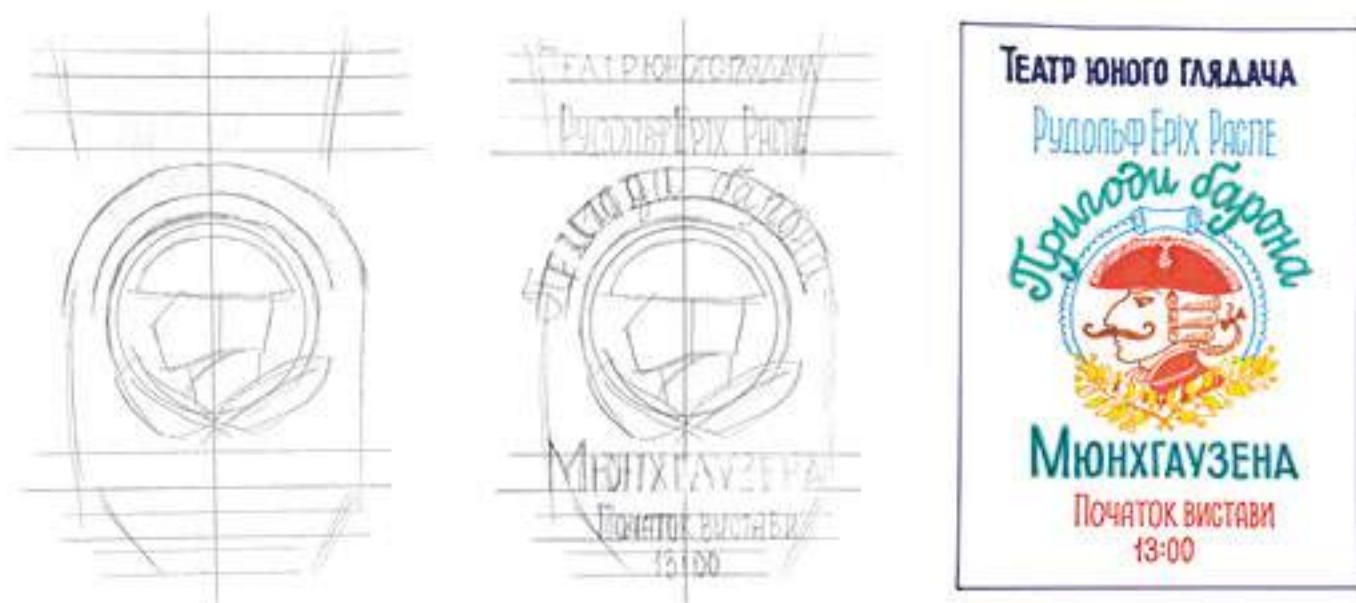

? Прокоментуй образи, створені аквагримом (фарба, що легко змивається): людина-павук, фея, пірат, кішка, тигр.

i **Варіант 1.** Робота в парах. Перетворіть два смайлики на театральних персонажів — веселого Арлекіна і сумного П'єро (фломастери).

Варіант 2. Створи афішу до вистави «Пригоди барона Мюнхгаузена».

Мистецькі поради

- Пофантазуй і придумай ідею афіші до вистави про винахідника, дотепника, неперевершеного оповідача й оптиміста барона Мюнхгаузена.
- Продумай лаконічну і виразну композицію, в якій гармонійно розташуй текст (шрифтовий напис) та ілюстрації.
- Вибери шрифт, який буде сприйматися гармонійно з образом персонажа (у тексті бажано уникати деталей, дрібних шрифтів, які важко читати).
- Щоб афіша привертала увагу, застосуй яскраву кольорову гаму, притаманну плакату, використай кольоровий контраст.
- Продумай додатково, як можна видозмінювати афішу, щоб пристосувати її до соцмереж, де можна швидко розповсюджувати рекламу вистави.

Мистецька скарбничка

Афіша (з фр. — оголошення, прибите до стіни) — вид реклами, оголошення про театральну та циркову виставу або концерт.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Яка роль афіші, програмки, буклета в популяризації мистецтва театру, музики, літератури, кіно?
2. Схарактеризуй особливості афіші як різновиду плакату.
3. Проаналізуй афіші спектаклів про барона Мюнхгаузена. Чи всі вони відповідають вимогам до плакатної композиції? Яка з них тебе зацікавила? Яку ти вважаєш найоригінальнішою рекламою твору літератури? Що ти хотів би/хотіла б змінити у поданих зразках афіш?

Самостійне дослідження, медіапошук

Досліди репертуар театрів: де можна подивитися виставу про барона Мюнхгаузена. За бажанням переглянь мультфільм, кінофільм чи мюзикл.

Фантазую, експериментую, дію

Вибери тему або придумай власну історію для родинного театру пантоміми, до якого запроси батьків або родичів чи знайомих в ролі глядачів. Добери відповідну музику. Імпровізуючи, розіграй разом вибраний сюжет.

Ляльковий театр

? Пригадай, які спектаклі театру ляльок тобі доводилося дивитися. Чи привернула твою увагу споруда театру? Яка музика лунала під час вистави?

Театр ляльок — це унікальний вид мистецтва, де актори/акторки і ляльки разом створюють на сцені неповторні історії. Ляльки-актори зазвичай рухаються по сцені завдяки вмілим діям акторів-ляльководів, а іноді й за допомогою спеціальних пристроїв. Лялька здатна викликати у глядачів не менше захоплюючих емоцій, ніж професійний актор. Якщо її повертати в різні боки під час розмови, то здається, що вона не лише сама розмовляє, а й посміхається чи плаче, навіть гнівається.

Знайомство із сучасним театром ляльок починається зі споруди театру.

Мюнхенський театр маріонеток у Німеччині на початку ХХ ст. став першим стаціонарним ляльковим театром для дітей у Європі.

Найстаріший в Україні Київський ляльковий театр побудовано в затишному куточку центру столиці. Зовні він нагадує казковий палац. Прилегла територія також оформлена, як справжнє казкове містечко: фонтан, скульптури героїв та героїнь казок.

Київський академічний ляльковий театр

Тронна зала

Дитинства світ

Музика О. Янушкевич

Вірші П. Погребняк

1. Нас з дитинства світ казковий
Знов у гості кличе всіх.
По доріжці веселковій йде, лунає дружньо сміх.
Де на кульках кольорових лине в небо дівтора,
Україна ця чудова — світ любові і добра.

Приспів:

Дитинства світ, чарівний світ,
Це світ рожевих, добрих мрій.
Це до зірок швидкий політ,
Віночок сонячних надій.
Це світ добра, це літній луг,
Це я, це ти, мій найдорожчий друг.

? Пригадай, що ти вже
знаєш про вертеп. Що
у ньому незвичного?

У двоповерховій скрині вертепу ставилися релігійні та світські вистави. Різдвяну драму під спів колядок показували на другому — «небесному» поверсі, а на першому — «земному» грали сатиричні інтермедії. Ці побутові сценки супроводжувалися піснями й танцями, музикою троїстих музик. Наприклад, під час вихода поляка звучав краков'як, а сміливий козак-запорожець — найвища лялька — з'являвся на сцені під гопак. Із часом лялькову виставу поєднали з грою акторів. Так виник і «живий» вертеп.

Ляльковий театр вертеп із експозиції
Державного музею театрального,
музичного та кіномистецтва України

Віртуальна екскурсія

Самобутня дерев'яна скриня, де відбувається вертепна дія, має цікаву конструкцію. Вертепні ляльки кріпилися на паличках, і актори водили їх по сцені через спеціальні прорізи у скрині.

Київський театр запрошує детально ознайомитися з вертепною скринєю і вертепними ляльками у доповненій реальності.

Батьківщиною лялькового театру нерідко називають Італію.

Уславленим на весь світ комічним персонажем італійського лялькового театру став Пульчинелла. Його ім'я пояснюють по-різному, проте більшість схиляється до того, що воно походить від італійського слова *пульчино* — *півник*. Зі сцени лялькового театру народний улюбленець Пульчинелла потрапив у комедію дель арте. Чорну маску з величезним носом глядачі впізнавали одразу.

Лялькові «брати» Пульчинелли виникли в різних країнах. У Франції ця лялька перетворилася на Полішинеля. В Англії — вона стала містером Панчем із великим, як гачок, носом; на сцені цей весельчак і забіяка виступав у парі з дружиною Джуді.

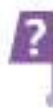

1 — Пульчинелла; 2 — Полішинель; 3 — Панч і Джуді

Характер веселої французької ляльки яскраво змальовано у музичному портреті.

Ейтор Вілла-Лобос. Полішинель.

Схарактеризуй музику Полішинеля. Поцікався, які композитори також створювали цей образ.

У ляльковому театрі завжди цінувалися гострий гумор, дотепність, імпровізація. Вислови комічних лялькових персонажів нерідко ставали приказками, а вони самі — дійовими особами інших творів мистецтва: пісень, балетів, літературних казок, мультфільмів.

Часто завдяки акторській вдачі та всенародній шані вони стають справжніми національними героями. Наприклад, чеського Кашпарека уславили в пам'ятнику з білого мармуру разом із його творцем — майстром-лялькарем.

Мистецька скарбничка

Вертеп («печера») — український народний театр, у якому вистави розігрувалися у великій дерев'яній скриньці ляльками на паличках.

Інтермедія — сатирична сценка, яка розігрується між діями вистави зазвичай на побутові теми.

Театр ляльок — вид театрального мистецтва, де актори-ляльководи керують ляльками.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Що нового і цікавого ти дізнався/дізналася про театр ляльок?
2. Назви лялькових персонажів із родоводу Пульчинелли.
3. Розкажи про особливості українського лялькового театру вертеп. Яка музика супроводжує вистави вертепу?

Самостійне дослідження, медіапошук

З'ясуй, що означає відомий вираз «секрет Полішинеля».

Фантазую, експериментую, дію

Створи сторітелінг за картиною Вільмоша Аба-Новака «Лялькова вистава».

Мистецтво створення ляльки

? Які ляльки виступають у ляльковому театрі? Як вони рухаються?

Вистава театру ляльок — це копітка робота багатьох людей. Письменники пишуть п'єси, сценаристи готують сценарії за літературними творами, художники малюють декорації, композитори створюють музику, актори «вживаються» в ролі. Але чи не найскладніша робота у майстрів та майстринь, які виготовляють ляльок. Без їхньої творчості вистава не відбудеться.

Існують кілька різновидів лялькових театрів і ляльок, які відрізняються за розмірами, виглядом, способами керування.

Театр горішніх ляльок. Актори-ляльководи керують такими ляльками, перебуваючи за ширмою. До них належать пальчикові, рукавичні та тростинні ляльки.

Рукавичні ляльки актор одягає на руку, як рукавичку, а *пальчикові* — відповідно на пальці. Звідси й походять їх назви.

Тростинні ляльки отримали свою назву від тростинок, які прикріплені до голови й рук ляльки для керування їх рухами. Такі ляльки показуються з-за ширми й управляються безпосередньо рукою ляльководи, на яку надягають чохол. Тростини можуть бути відкриті для глядача або замасковані в складках одягу ляльки (у її широких рукавах або накинутому на плечі плащі).

Види ляльок: 1 — пальчикові;
2, 3 — рукавичні; 4 — тростинні

Театр низових ляльок. Найпростіший й водночас оригінальний винахід італійців — планшетні ляльки. Вони розміщуються на дерев'яній підставці — планшеті.

Набагато складнішою є маріонетка. Нею керують зверху за допомогою ниток або металевих дротів, які прикріплені до спеціального дерев'яного пристрою (коромисла) та до голови, рук та ніг ляльки. Актор/акторка повертає коромисло однією рукою, а другою перебирає нитки, щоб ляльки рухалися.

Театр серединних ляльок. Актор/акторка перебуває всередині великої об'ємної ляльки з бутафорською головою, тому глядачі/глядачки його не бачать.

Раніше такі ляльки-велетні виступали разом із цирковими акторами/акторками на ярмарках, пересувалися на ходулях вулицями. Сьогодні «живих ляльок» можна зустріти на вулицях і площах міст: вони «працюють» у рекламі.

5, 6 – Маріонетки

Серединні ляльки

Віртуальна екскурсія

У Харківському ляльковому театрі існує музей ляльок. У вітринах «відпочивають» ляльки-актори, які раніше виступали у виставах.

Ознайомитися ближче з репертуаром цього унікального театру ви можете на сайті: www.puppet.kharkov.ua

Варіант 1. Розроби ескізи театральних ляльок Арлекіна і П'єро.

Варіант 2. Групова робота. Виготовте театральних ляльок із різних матеріалів (тканина, картон, хутро, нитки, стрічки, гудзики тощо). Передайте характери персонажів. «Оживіть» ляльок рухами й діалогами (пам'ятайте правило ляльководи: коли лялька розмовляє, вона рухається). Проведіть конкурс на кращу ляльку.

Мистецька скарбничка

Маріонетка (від іт. імені Маріон) — театральна лялька, що приводиться в рух нитками, металевими дротами.

Реквізит (від лат. *requisitum* — необхідне) — назва предмета, необхідного для вистави в театрі, цирку, в кінозйомці.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Які бувають види лялькового театру?

2. Чим відрізняються рукавичні та тростинні ляльки від маріонеток? До якого виду належать персонажі, з якими грається хлопчик на картині?

3. Проведи разом із однокласниками та однокласницями дискусію на тему «Чому стародавнє мистецтво театру ляльок не втрачає популярності в епоху комп'ютерів?».

Борис Берлі. Театр

Самостійне дослідження, медіапошук

Віднайди твори літератури, музики, живопису, графіки, кіномистецтва, присвячені ляльковому театру, або такі, в яких зображено його персонажів.

Фантазую, експериментую, дію

Поміркуй, у чому полягає складність професії майстра-лялькаря, спираючись на образ, створений художником. До якого виду ляльок належать, виготовлені майстром ляльки? Визнач вид ляльок, виготовлених майстром-казкарем.

Володимир Гвоздьов.
Майстер казкар

На оперній сцені

? Яку оперу ти слухав/слухала в театрі або в інтернеті? Чим оперна вистава відрізняється від спектаклю в драматичному театрі?

Афіші до опери
та кінофільму
«Запорожець за Дунаєм»

Сцена з опери
«Запорожець за Дунаєм»

Опера — музичний жанр, в якому поєдналися драматичне мистецтво, вокальна та інструментальна музика, танці й пантоміма, живописні декорації та костюми.

Композитор або композиторка пише оперу на певний сюжет, нерідко взятий з літератури. Словесний текст опери називається *лібрето*. Проте головною «героїнею» оперного синтезу є МУЗИКА. *Увертюра* — симфонічний вступ, який уводить слухача в загальну емоційну атмосферу вистави, знайомить із головними музичними темами.

Оперні співаки та співачки виконують арії, в яких розкриваються характери героїв та героїнь, їхні почуття, мрії, бажання. Під час виконання арії музика «малює» портрет героя/героїні. В оперній виставі діючі особи співають не тільки соло, а й об'єднуються в ансамблі. Важливою «дійовою особою» оперної вистави є хор, який має велике значення в розвитку дії, він часто звучить у масових сценах фіналу.

Увертюра, арії та *речитативи*, ансамблі й хори, а інколи й балетні чи оркестрові епізоди — основні складники опери. Підготовку оперної вистави здійснюють режисер, диригент, хормейстер і балетмейстер.

Семен Гулак-Артемівський. Опера «Запорожець за Дунаєм» (романс Оксани, арія Карася, фінальний хор тощо).

Чим відрізняються музичні образи ліричних і комічних персонажів?

До портретної галереї

Семен Гулак-Артемівський (1813–1873) — український композитор, оперний співак (бас, баритон). Він товаришував із Тарасом Шевченком, якому присвятив пісню «Стоїть явір над водою».

Головне досягнення композитора — створення лірико-комічної опери «Запорожець за Дунаєм». Ця перша опера, написана українською мовою, набула популярності і стала музичною класикою.

Мистецька скарбничка

Арія — сольний номер героя або героїні в опері.

Лібрето — книжечка зі змістом опери, балету.

Опера (від італ. *opera* — дія, праця, твір) — музично-драматичний жанр, який ґрунтується на синтезі музики, слова та дії.

Увертюра — інструментальний вступ до вистави.

Речитатив (з лат. — декламувати) — вид вокальної музики, яка інтонаційно та ритмічно відтворює розмовну мову.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Які види мистецтва складають оперний синтез?
2. Поясни роль оркестру і хору в оперній виставі.
3. Розкажи про значення опери «Запорожець за Дунаєм» для української культури.

Самостійне дослідження, медіапошук

Переглянь фільм-оперу «Запорожець за Дунаєм» (2007). Поміркуй, чому понад 150 років ця музика не «старіє».

Фантазую, експериментую, дію

Спробуй зімпровізувати жартівливий фрагмент пісні Карася з опери «Запорожець за Дунаєм» (речитатив або реп).

Споруди та інтер'єри театрів

? Які театри привертали твою увагу красою своїх будівель? До якої архітектури — старовинної чи сучасної — вони належать?

1

2

Споруди кращих у світі оперних театрів — шедеври архітектури, а також неперевершені зразки декоративного оформлювального мистецтва. Серед найдавніших варто пригадати легендарний італійський театр Ла Скала в Мілані та величний Гранд-Опера в Парижі. Своєрідною візитівкою сучасної культури далекої Австралії став оперний театр у Сіднеї. До пам'яток архітектури належать і українські театри опери та балету: Київський, Львівський, Одеський.

Проектуючи театральну споруду, архітектор має враховувати її призначення, адже це визначає величину і форму конструкції, її декоративне оздоблення. Тому театри світу, зокрема оперні, вражають красою і оригінальністю своїх екстер'єрів та інтер'єрів. Внутрішній простір давніх театрів — парадні сходи, затишні фое, ложі, стелю — прикраша-

*Екстер'єри та інтер'єри театрів:
1 — Гранд-Опера (Париж, Франція);
2 — Сіднейський оперний театр (Австралія)*

ли розписами, ліпниною з позолотою, кришталевими люстрами й розкішними дзеркалами. Шляхетності додавав оксамит крісел, художнє оформлення завіси. Усе це створює особливу урочисту атмосферу зустрічі глядача з театром і налаштовує на те, щоб насолоджуватися музикою.

? *Порівняй екстер'єри та інтер'єри театрів минулого і сучасності. Які елементи художнього оформлення застосовано? Зверни увагу на форми глядацької зали. Поміркуй, чому архітектори застосовують саме таку конструкцію.*

Віртуальна екскурсія

Ознайомимося з одним із найвизначніших музичних театрів світу — Віденською оперою (1869), завдяки якій австрійське місто перетворилося на музичну столицю Європи. Монументальна споруда вражає розкішшю оформлення екстер'єрів та інтер'єрів. Фасад прикрашений п'ятьма бронзовими скульптурами, встановленими під арками. Вони алегорично зображають Героїзм, Драму, Фантазію, Гумор і Любов. У фое розміщено скульптури відомих композиторів. Стіни й стеля декоровані розписом, ліпним орнаментом, позолотою.

Саме тут, у театрі, був започаткований знаменитий на весь світ щорічний Віденський бал, який занесений до списку шедеврів культурної спадщини ЮНЕСКО. Нині подібні бали відбуваються в інших столицях Європи, зокрема в Києві. Існує навіть особливий бальний протокол, згідно з яким Віденський бал повинен відкриватися молодими парами дебютантів, а завершуватися під ранок урочистим закриттям.

Українські театри звісно краще за можливості відвідати офлайн. Готуючись до такої екскурсії, варто детальніше ознайомитися з театральної абеткою.

Театральна грамота

Усі театри мають глядацьку залу, яка зазвичай відокремлена від виконавців аркою — авансценою (відкритою частиною сцени перед завісою). У центрі — партер, навколо якого розташовані ложі-бенуар (місця для невеликої кількості людей, відокремлені перегородками або бар'єрами) та амфітеатр (ряди крісел, розташованих уступами). Перший ярус лож називається бельетаж. Найвищий ярус або балкон отримав назву галерка. Міститься дуже високо і далеко від сцени. В антракті, тобто під час перерви між діями, глядачі відпочивають поза залом — у фое.

Схема зали Національної опери України

- ?** Знайди на схемі зали Національної опери України партер, амфітеатр, ложі-бенуар, бельетаж, галерку. Зверни увагу, де розміщено оркестрову яму.

Джеймс Хейлар. У театрі

Хосе Пує. В опері

- ?** Відгадай, який елемент на театральну тему на картинах пов'язаний із фізикою.

Звісно, йдеться про «театральний бінокль»! Це оптичний прилад, призначений для театральних, циркових, естрадних вистав. Обертаючи маховичок посередині, можна краще роздивитися гру акторів та акторок на сцені, що особливо важливо для перегляду здалеку, наприклад, з балкону.

Деякі старовинні біноклі є витонченими витворами декоративно-прикладного мистецтва і зберігаються в музеях. У наш час театральний бінокль застосовується також для спостереження за спортивними змаганнями, під час екскурсій. Для того щоб вибрати найкращий театральний бінокль, варто знати його технічні (оптичні) характеристики.

! Намалюй театральний бінокль або зроби його з побутових матеріалів як бутафорію для шкільного театру. Придумай оригінальний декор.

Мистецька скарбничка

Екстер'єр та інтер'єр — зовнішня та внутрішня частини архітектурної споруди.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Назви відомі оперні театри світу. Де вони розташовані?
2. Які особливості мають екстер'єри театральної споруди?
3. Яка роль художнього оформлення інтер'єру театру у створенні святкової атмосфери? Наведи приклади.

Самостійне дослідження, медіапошук

1. **Мистецький проєкт.** Підготуй презентацію на одну з тем: «Архітектура театру», «Театр казок», «Театр народної пісні», «Мандрівний театр-корабель», «Театр моди».

2. Поцікався технічними характеристиками театального бінокля. З'ясуй, чим він відрізняється від астрономічних, морських та інших різновидів.

Фантазую, експериментую, дію

Уклади коротку інструкцію, як вибрати місце в театрі, щоб дивитися оперу і балет. Прояви фінансову компетентність — здатність економно витратити кошти, враховуючи значну різницю у вартості квитків у партері й на балконі.

Там, де панує рух. Балет

? Які танці ти вже знаєш? Які тобі подобаються? Які ти хочеш навчитися виконувати? Які асоціації виникають, коли чуєш слово «балет»?

Терпсіхора —
муза танцю і
хорового співу

Мистецтво танцю має давню цікаву історію. У стародавніх греків танцювальним мистецтвом опікувалася муза Терпсіхора. Її зображували з лірою в руках.

З танцю зародилася *хореографія* — сценічне синтетичне мистецтво, в якому взаємодіють музика, танець, пантоміма. За допомогою рухів, жестів, міміки виникає своєрідна *пластична інтонація*.

У хореографії розрізняють такі види танців: побутові, бальні, спортивні, естрадні.

Побутові танці, зокрема народні, є невід'ємною частиною життя людей. Найпопулярнішим бальним танцем упродовж кількох століть був французький менует. Його характерна ознака — урочистість, яка досягається плавною ходою, поклонами й реверансами.

Вольфганг Амадей Моцарт. Менует з «Маленької нічної серенади».

? Який характер танцю? Чи танцюють його в наш час?

Жак Себастьян ле Чирк. Менует

Королем бальних танців справедливо називають вальс, який уже понад два століття чарує красою і граціозністю. На право вважатися Батьківщиною вальсу претендують одночасно три країни — Франція, Австрія та Чехія. Колись вальс висміювали і навіть забороняли. Але він переможно крокує країнами світу.

Сучасна танцювальна культура розвивається надзвичайно стрімко. Виникають спортивні й естрадні танці. Танцювальна музика звучить на змаганнях з художньої гімнастики та фігурного катання, на різних вечірках і дискотеках.

? Розглянь картини Огюста Ренуара «Селянський танець» і «Міський танець». Уяви, під яку мелодію танцюють ці пари. Розкажи короткі історії за картинами.

Музика і танець, драматичне і образотворче мистецтво поєдналися у виставі, яка отримала назву балет. Балет виник в Італії, де популярними були веселі танцювальні сценки під час карнавалів. У Франції розквітнув придворний балет — пишне й урочисте видовище, в якому брали участь навіть король і королева.

Хто є авторами балету? Музику створює композитор, а сценічну постанову здійснює балетмейстер.

Тема балету з його виразними танцювальними рухами та граційними позами приваблювала багатьох митців.

? Порівняй живописне і скульптурне зображення балерин. Які характерні риси мистецтва танцю привернули увагу митця?

Едгар Дега:

- 1 — «Маленька танцівниця»;
2 — «Блакитні танцівниці»

Хореографічна грамота

Балет складається з граціозного класичного танцю, характерного танцю, що відтворює народні елементи, та пантоміми.

Сольні танці в балеті називаються варіаціями. Часто головні дійові особи танцюють удвох. Їхній дует — це па-де-де. Тріо виконавців називають па-де-труа. Крім солістів і солісток, у балеті бере участь і велика група артистів та артисток — кордебалет.

Па-де-де

Кордебалет

Австрійський композитор Йозеф Баєр — автор популярного балету «Фея ляльок». Дія балету відбувається в крамниці механічних іграшок, де покупці — діти з батьками — вибирають ляльок. Кожна лялька виконує свій танець — китайський, японський, іспанський тощо. Кульмінацією стає демонстрація чудової Феї.

Па-де-труа з балету «Фея ляльок»

Йозеф Баєр. Балет «Фея ляльок» (фрагменти на вибір).

Вислови свої враження від балету. Які емоції викликає ця музика?

Під звуки вальсу

Музика і вірші А. Житкевича

- Крутиться, крутиться кругла
старенька платівка,
В залі шкільному наша велика сім'я,
Музика, музика ллється
то тихо, то дзвінко,
Радісна, радісна вчителька перша моя.

- Парами, парами, наче по небу лелеки,
Мріями, мріями ми летимо в майбуття,
А попереду таке незвичайне й далеке
Наше шкільне і нелегке доросле життя.
Приспів.

- Шлягери, шлягери... Більше тепер вони в моді.
Та не здолати їм вальсу зорю світову.
Знову я з вальсом, неначе той птах на свободі,
Звуками, звуками понад землею пливу.
Приспів.

Приспів:

І танцює вальс
весь наш перший клас,
вчителька моя,
тато, мама і я.

Мистецька скарбничка

Балет — музична драма, виражена засобами хореографії.
Менует — старовинний французький тридольний танець
Хореографія (із грец. — танець, хоровод та писати) — мистецтво сценічної постановки танцю.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

- Які види мистецтва поєднано в хореографії?
- Які танці ти знаєш? Наведи приклади.
- Назви основні складники балетної вистави.

Самостійне дослідження, медіапошук

Самостійно досліди тему «Танець у живописі», розширюючи інформацію, отриману з підручника.

Фантазую, експериментую, дію

У вільний час вдома потренуйся танцювати вальс із друзями та подругами.

Майстерність сценографії

? Чи можна здійснити постановку балету без театрального художника? Пригадай, які види творчої роботи він виконує в театрі.

Успіх театральної вистави, зокрема балетної, залежить від професійної майстерності художників та художниць. Оформлення сцени і надання візуальної «оправи» виставі — костюмів, реквізиту, бутафорії, а також світлових ефектів, належить до *театрально-декораційного мистецтва* або *сценографії*.

Декорації слугують тлом театрального дійства. На них зображується середовище, в якому діють персонажі: краєвиди, зали палаців тощо. *Завіса* розміщується в глибині сцени і містить зображення предметів дальнього плану. *Лаштунки* розташовано з обох боків сцени (часто в кілька рядів), на них зображують дерева, будинки та інші об'єкти першого плану.

Театральний костюм — важлива складова сценічного образу актора, яка допомагає йому перевтілитися й активно впливати на глядачів. Як автор у слові, тембрі голосу, жесті, русі творить свій образ персонажу, так і художник втілює цей самий образ, але своїми художніми засобами. Костюм стає своєрідною «театральною декорацією, що рухається».

1 — Вадим Меллер. Декорація до вистави театру «Березіль».

2 — Ескізи костюмів для музичного театру:

а) Анатоль Петрицький. Скоморох; б) Олександра Екстер. Іспанський танок

? Розглянь ескізи декорації та костюмів українських художників-сценографів.

Художнє освітлення — «чарівник», який допомагає перетворювати скло на кришталь, фольгу на срібло чи золото, передати відчуття сонячного ранку або зимового вечора, літньої спеки або осіннього дощу. Художник-освітлювач складає своєрідну світлову партитуру спектаклю.

- ? Проаналізуй, як ескізи театральних костюмів французького художника-модельєра Крістіана Лакруа втілюються в реальні костюми акторів та акторок на сцені.

Віртуальна екскурсія

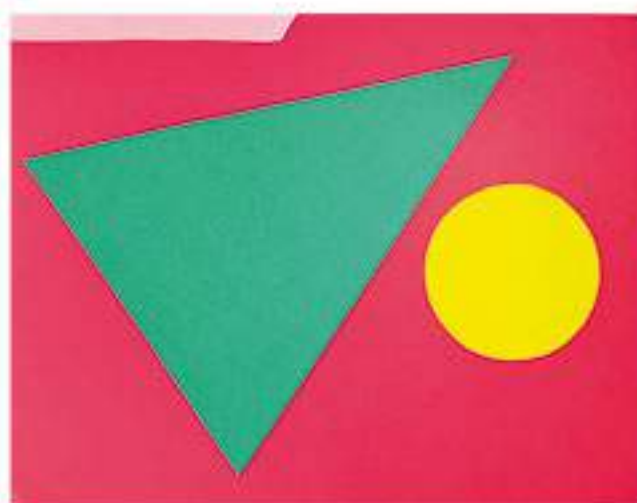
Мультимедійні декорації в театральному мистецтві

Як новітні технології змінюють мистецтво театру, класичного балету?

Вистава «Лебедине озеро 3D» у столичному палаці «Україна» за участю зірок світового балету перетворюється на фантастичне шоу завдяки масштабним мультимедійним декораціям доповненої реальності. Простір сцени стає безмежним за рахунок спеціально розробленої проєкції на LED-екрани 3D-анімації.

і Створи сучасну завісу для музичного театру (аплікація).

Мистецька скарбничка

Декорація (від лат. *decoro* — прикрашаю) — художнє оформлення сцени для вистави, яке відтворює матеріальне середовище за допомогою живопису, сценічної техніки, кіно та інших виражальних засобів, зокрема комп'ютерних.

Доповнена реальність — технологія, спрямована на доповнення реальності віртуальними елементами. За допомогою смартфона перетворює сторінки книжки в тривимірні ілюстрації.

Сценографія — мистецтво створення образу вистави за допомогою декорацій, костюмів, гриму, реквізиту, освітлення.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Узагальни, що нового ти дізнався/дізналася про роль художника/художниці в театрі.

2. У чому полягає значення декорацій і костюмів для втілення змісту балету? Аргументуй, наведи приклади.

3. Обговори з однокласниками та однокласницями варіанти оформлення шкільної сцени під час свят. Чим буде відрізнятися сценографія залу на Новий рік і на Свято вишиванки? На Свято матері і на День захисників і захисниць України? Уявіть себе сценографами й запропонуйте власні ідеї.

Самостійне дослідження, медіапошук

Розглянь поштову марку. Вона присвячена одному з найвидатніших танцівників і балетмейстерів ХХ ст. Дізнайся про його творчість і зв'язки з Україною.

Фантазую, експериментую, дію

У минулому про репертуар театрів повідомляли афіші, програмки й буклети, а сьогодні роль путівника виконують цифрові платформи. Тут розміщують контент, рекламу, налаштовують діалог із глядачами через соціальні мережі.

У вільний час відвідай сайти українських театрів опери та балету, ознайомся з репертуаром, вибери твір, який хочеш подивитися.

Східний театр

? Що ти знаєш про особливості східного театру?

Музика й акторська пластика, костюми й грим — усе це ти одразу пригадуєш, коли мова йде про театр. А чи можеш ти уявити на театральній сцені бойові мистецтва? Такий синтез існує в східному театрі. Отже, подорожуємо до Китаю та Індії.

Уяви театр без декорацій. У традиційному східному театрі їх не було. Тому актори розкривали зміст постановки лише завдяки своїй майстерності. Усі ролі, навіть жіночі, грали лише чоловіки. Персонажі втілювали певні характеристики — амплуа: Жартівник, Добродій, Скривджений, Злий. Кожний персонаж мав свій особливий костюм, грим, перуку.

У Пекінській опері — перлині китайського театру — чотири основних амплуа: герой (шен) і героїня (дань), «розфарбована особа» (цзін) і комік (чоу). Актор веде діалог не лише словом і співом, а й «мовою жестів». Основою опери є музика, значна роль пантоміми, танців і акробатики.

Основні амплуа Пекінської опери (шен, дань, цзін, чоу)

? Який із перелічених елементів китайського музичного театру є нетиповим для опери?

У костюмі та гримі китайського театру широко використовується символіка. Наприклад, вишитий дракон, який означає велич, прикрашає тільки халат імператора. Злі і жорстокі люди носять чорний одяг. Військові одягнені в бойові обладунки із зображенням тигра або леопарда, що означає хоробрість і мужність. Колір гриму також втілював певну характеристику: *червоний* — чесність і відданість; *білий* — хитрість, злодійство; *жовтий* — жорстокість; *золотий* застосовували для міфічних героїв.

Великий національний оперний театр (Пекін, Китай)

Пекінська опера (фрагменти на вибір).

Переглянь фрагмент із вистави Пекінської опери. Зверни увагу на манеру співу, особливості танців і музики, зокрема, яка звучить під час «бойових» сцен.

Театральне мистецтво Індії також має дуже глибокі корені. Стрижнем індійського театру став танець, тому його називають музично-танцювальною драмою. Слово, музика і танець тут однаково важливі. Склалася танцювальна драма, яку зазвичай виконували просто неба під місячним світлом. Величезного значення надавалося ретельно розробленій мові жестів і міміки, різноманітним положенням пальців, які передавали складні почуття. Спектакль супроводжував оркестр індійських інструментів.

Порівняй костюми та маски акторів індійського і китайського театрів.

Актори індійського театру

Зелене слоненя (Бем-ба ла бем-ба)

Музика І. Кириліної

Вірші О. Вратарьова

1. На острові Лабемба,
В затоці Балабемба,
Жили собі звичайні
Співаючі слони.
Жили собі та й годі,
Співали при народі,
А вранці при нагоді
Розказували сні.

Приспів:

Бем-ба ла бем-ба.
Бем-ба ла бем-ба.
Бем-ба ла бем-ба ба.

2. Прийшла зима на острів,
А там зима — це дощик,
Холодний довгий дощик,
Небесний водограй.
Але слонові сухо,
Бо два слонячі вуха —
Великі парасольки:
Накрійся і співай!
Приспів.

3. Набридло зимувати,
Під вухами співати,
Одна єдина думка
У кожного слона:
Коли ж це сонце вийде,
Коли ж нарешті прийде,
Зелена і весела
Танцююча весна.
Приспів.

4. І сонечко заграло,
Веселка запалала,
Й на чисте поле вийшло
Зелене слоненя.
Чому ж це ти зелене?
Навіщо ти зелене?
Для чого ти зелене?
Тому що я — весна!!!
Приспів.

Мистецькі поради

- Склади виконавський план пісні відповідно до її змісту.
- Поміркуй, як будуть відрізнятися виконання кожного з куплетів (настрої, темп, динаміка).
- Виконай пісню з інсценізацією.
- Пофантазуй, який мультиплікаційний фільм можна створити за словами пісні «Зелене слоненя» («Бем-ба ла бем-ба»).

Листівка
(за Марією Приймаченко)

Мистецька скарбничка

Амплуа — виконання актором певних ролей, що відповідають характеру його дарування і зовнішнім даним (трагик, комік тощо).

Узагальнюю, аргументую, систематизую

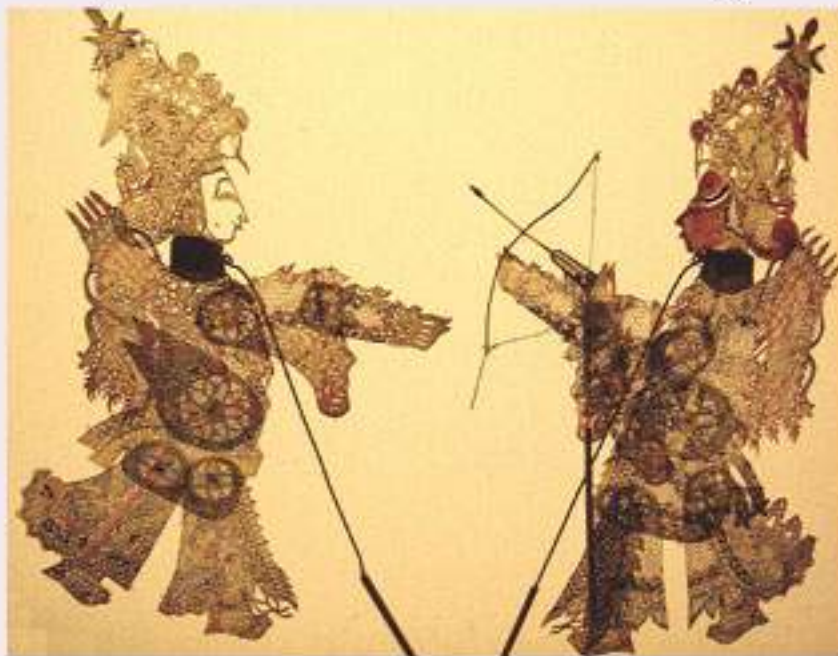
1. Назви основні риси китайського музичного театру на прикладі Пекінської опери.

2. Розкрий особливості синтезу мистецтв у театрі Індії. Чому, на твою думку, його називають музично-танцювальною драмою?

3. Схарактеризуй костюми, маски й грим акторів східного театру. Поміркуй, де в сучасному житті потрібно мистецтво гриму.

Самостійне дослідження, медіапошук

Досліди секрети мистецтва східного театру тіней.

Ажурні ляльки театру тіней

Фантазую, експериментую, дію

Гра-пантоміма «Амплуа». Розіграй із однокласниками й однокласницями сценки в стилі східного театру, використовуючи мову жестів і міміки (однокласники та однокласниці мають відгадати персонажа).

Цирк Сходу

? Чи можеш ти уявити класичний балет ... в цирку? Мабуть, тільки в східному...

З давніх-давен у східних країнах високо цінується циркове мистецтво. Китайський акробатичний цирк «Райське шоу з Піднебесної» вважається найдавнішою цирковою трупю в світі. Сьогодні він складається зі ста артистів-акробатів/артисток-акробаток, більшість з яких — ушавлені спортсмени та спортсменки, удостоєні численних нагород і призів за свою майстерність.

У репертуарі цирку багато цікавих трюків, але навіть із-поміж них унікальним є жонглювання парасольками. Такий суто китайський трюк не може повторити ніхто інший, адже це мистецтво шліфувалося тисячоліттями, а його секрети передавалися з покоління в покоління лише представникам циркових акробатичних династій. Китайський цирк — один із найсамобутніших у світі. Навіть декорації у ньому зроблено відповідно до правил фен-шуй.

На відміну від європейських циркових родин у циркових школах Китаю дітей починають навчати з трирічного віку. Тому не дивно, що китайські акробати та акробатки славляться своєю дивовижною гнучкістю, жонглери та жонглерки — спритністю, а гімнасти та гімнастки примудряються виконувати за допомогою своїх тіл навіть ієрогліфи.

Шанхайський цирк — цирк номер один у Китаї

Шанхайській цирк

Балет на льоду нині нікого не здивує, балет на воді – уже звично. А уяви балет на цирковій арені, під куполом! Оце вже справжня східна екзотика!

Таку оригінальну циркову фантазію вдалося здійснити китайським артистам та артисткам. Акробатичний балет із Шанхаю підготував унікальне шоу «Лебедине озеро» за музикою Петра Чайковського. Головна героїня – Одетта – з'являється не в біло-сніжній ажурній пачці, як ми звикли бачити в балеті, а в звичайному гімнастичному трико. Артистка демонструє дійсно казкові трюки: вона робить па-де-де на пуантах, але... стоячи на дроті, застигає в граціозній позі на витягнутій руці або на голові принца Зігфріда. Усе, що роблять артисти та артистки, нагадує польоти уві сні й наяву. Вони змушують глядачів спостерігати за неймовірними трюками, затамувавши подих. Танцюристи та танцюристки виходять за межі можливостей людини, змінюючи наші уявлення про класичне мистецтво танцю. Адже незрозуміло, де закінчується балет і починається віртуозна акробатика.

У сучасних фантастичних шоу дивним чином переплітаються традиційна китайська школа акробатики і мультимедійні технології. Вони демонструють нові акробатичні трюки з використанням новітньої техніки. Кожний номер є унікальним. Артисти вражають силою, пластикою і неповторним ліричним настроєм. Публіка буває заворожена не тільки точністю артистів та артисток і хитромудрими костюмами, а і звуковими ефектами, живою музикою та кольоровим освітленням, створеним за допомогою сучасних технологій.

Індійські слони на арені — цирковий номер, який був вельми популярним упродовж століть, як і дресировані тигри, леви тощо. Проте останнім часом у Європі поширився рух за заборону експлуатувати звірів задля розваги. І хоч в Україні це не заборонено, до активістів та активісток приєдналися й одеські дресирувальники та дресирувальниці. Китайські ж артисти та артистки імітують звірів, зокрема дуже популярних драконів «грає» пара артистів. Усе частіше живих тварин у цирку замінює голограма. Вистави з віртуальними тваринами стають дедалі популярнішими.

Варіант 1. Намалюй стилізованого слоника для екологічної реклами. Пам'ятай, що цей образ — символ збереження природи.

Варіант 2. Створи ширму для східного театру (цирку).

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Що нового ти дізнався/дізналася про синтез мистецтв?
2. Як збагатилися твої уявлення про східний цирк? Назви його особливості.
3. Доведи, що китайські циркові артисти та артистки по-новому трактують мистецтво балету.

Самостійне дослідження, медіапошук

Обговори з однокласниками та однокласницями тему жорстокого поводження з тваринами під час дресирування. Поцікався, чому і як саме зелений слоник перетворився на символ екологічного руху на захист тварин. Подумай, як мистецтво може допомогти збереженню диких звірів. Що ти особисто можеш для цього зробити?

Фантазую, експериментую, дію

У вільний час переглянь виступи китайського цирку. Поекспериментуй і спробуй зробити окремі найпростіші акробатичні та гімнастичні трюки.

Кінематограф. Музика в кіно

? Які фільми привернули твою увагу саме завдяки музиці? Які пісні з кінофільмів ти пам'ятаєш? Чи подобається тобі дивитися мюзикли?

Сьогодні неможливо уявити життя без кіномистецтва. Але зовсім недавно, трохи більш як сто років тому, людство нічого не знало про це диво техніки.

Кіномистецтво — це новий вид синтезу мистецтв, який поєднує елементи літератури (сюжет), театру (гра акторів), живопису (композиція, колорит), музики. Але водночас переробляє їх відповідно до особливостей екранної творчості, заснованої на різних технічних засобах відтворення рухових зображень. Фільм складається з кадрів, які з'єднуються шляхом монтажу.

Кіно народилося у Франції наприкінці XIX ст. Спочатку воно було без звуку, але «німим» його назвати не можна, бо зображення супроводжувала гра піаніста, якого називали *танер*.

Датою народження кінематографу прийнято вважати 28 грудня 1895 року, коли у паризькому «Гранд кафе» братами Огюстом і Луї Жаном Люм'єрами було організовано перший кіносеанс.

Однак деякі кінознавці доводять, що французів на два роки випередив Йосип Андрійович Тимченко, майстер з Одеського університету, який створив прототип кінокамери — кінетоскоп. У 1893 році в Одесі відбувся перший кінопоказ коротких стрічок «Верхогони-кавалеристи» та «Метання списа».

Пам'ятник братам Люм'єрам

Кінетоскоп

Будь-яку сучасну кінострічку завжди супроводжує музика. Вона звучить із перших кадрів, у титрах, налаштовує глядача на відповідний настрій для сприйняття фільму. Наділяючи героїв індивідуальними музичними характеристиками, можна підкреслити особливості їхньої вдачі та поведінки. Музика, що звучить у кінофільмі, повинна відповідати характеру дії на екрані, але головне — вразити, тобто «запасти в душу».

Постер до кінофільму
«Фокстер і Макс»
(реж. А. Матешко)

? Переглянь фрагмент українського кінофільму «Фокстер і Макс». Визнач роль музики для втілення образу хлопчика-супергероя.

? Проспівайте разом пісню «Суперпес» (по рядку кожний).

До портретної галереї

Джон Вільямс — сучасний американський композитор, п'ятикратний лауреат премії «Оскар», трикратний лауреат премії Grammy за музику до фільмів.

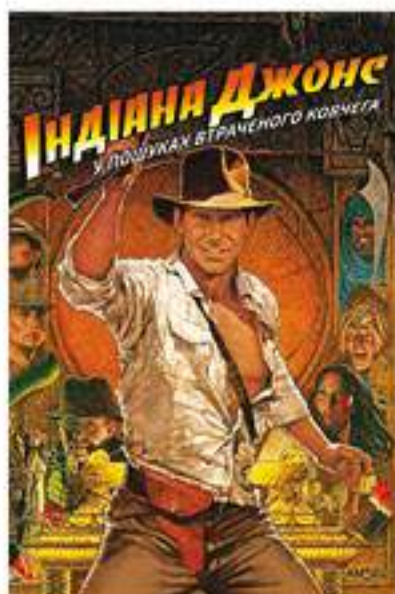
Музика до фільму «Зоряні війни» принесла маестро великий успіх, а саундтрек до фільму залишається популярним серед любителів кіномузики й донині.

З-поміж інших відомих фільмів, музику до яких написав Джон Вільямс: «Супермен», «Індіана Джонс: у пошуках втраченого ковчега», «Один удома», «Інопланетянин», «Список Шиндлера». Деякі фільми завдяки музиці Джона Вільямса було врятовано від забуття. Багато саундтреків композитора відірвалися від кінофільму і живуть самостійним концертним життям.

Джон Вільямс. Саундтреки з кінофільмів «Зоряні війни», «Імперський марш», «Гаррі Поттер», «Супермен» (із кінофрагментами).

Постери до кінофільмів із музикою Джона Вільямса

- ? Розглянь постери. Уяви, яка музика «звучить» у цих фільмах. Поміркуй, яку музику ми чуємо, коли відбувається погоня.

Кінофільм «Звуки музики» (реж. Роберт Уайз) вважається класичним мюзиклом. Автор музики — композитор Річард Роджерс.

За сценарієм події фільму відбуваються в Зальцбурзі. У родині військового семеро дітей залишилися без матері. З появою гувернантки Марії, яка гарно співала і складала пісні, у дім повернулися сміх і радість. Діти припинили бешкетувати й теж полюбили музику. Вони співали в ансамблі пісеньку про музичний звукоряд. Отже, музика є «головною дійовою особою» цього кінофільму.

- ? Переглянь фрагменти з кінофільму «Звуки музики» і схарактеризуй пісні з мюзиклу. Які засоби музичної виразності використав композитор, щоб створити образ щастя? Яка роль у цьому хореографа?

Річард Роджерс. «Do-Re-Mi» з мюзиклу «Звуки музики».

- ? Заспівай пісню «Звуки музики» у різних варіантах: із пластичним інтонуванням, зі зміною динаміки, темпу, штрихів.

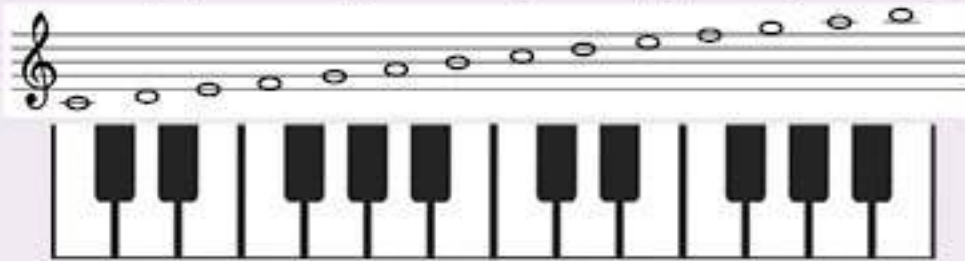

До-Ре-Мі (з кінофільму «Звуки музики»)

Музична грамота

Пригадай ноти першої октави. Ознайомся, де пишуться ті самі ноти у другій октаві. Покажи їх на клавіатурі. Потренуйся складати ребуси з назвами нот у словах: доміно, помідор, море, камін, дорога, ремесло, фантазер, лялька, таксі, факел, земля, поляна.

Мистецька скарбничка

Кіномистецтво — мистецтво відтворення на екрані зображень, які викликають враження живої дійсності.

Мюзикл — вистава, в якій поєднуються виражальні можливості музичного, хореографічного, драматичного мистецтв.

Саундтрек (англ. *soundtrack*, розм. — звукова доріжка) — музичне оформлення кінофільму, телепередачі тощо.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Як поєдналися види мистецтв у кінематографі?
2. Поміркуй про роль музики в кіно.
3. Порівняй мюзикл з оперою і балетом, визнач відмінне.

Самостійне дослідження, медіапошук

Склади музичну історію (сторітелінг) для сценарію фільму.

Фантазую, експериментую, дію

Щоб зрозуміти роль музики у кіно, проведи експеримент: вимкни звук і переглянь фрагменти спочатку, як у німому кіно.

Художник у кіно

? Які фільми тобі подобаються? Які види кіно ти знаєш?

Обговорюючи переглянутий кінофільм, ми часто захоплюємося грою акторів, майстерністю режисера. Та кіно не існує без художників. За допомогою костюмів, реквізиту вони створюють необхідне тло, що відповідає сюжету, а також побутове середовище, у якому діють герої. Діяльність художника залежить від виду кіно.

До ігрового або художнього кіно належать пригодницькі, казкові, фантастичні, детективні та інші стрічки. Мультиплікаційне кіно — зображує світ за допомогою ляльок або малюнків художника. Документальний фільм відтворює на екрані справжні життєві події та реальних людей. Науково-популярні фільми (про природу, космос, таємниці давніх цивілізацій) мають на меті розповсюдження знань у галузі науки і техніки.

Герої фільму «Паддінгтон»

Екранізація книги англійського письменника Майкла Бонда про ведмедика Паддінгтона, який приїжджає з Перу до Лондона, сприяла популярності персонажа серед дітей із багатьох країн. Художник створив вдалий кінообраз, який набув нових рис, додав кумедності незграбному, але доброзичливому ведмедику в капелюсі. Потрапивши в будинок сім'ї Браунів, він знаходить нову родину і нових друзів.

? Переглянь фрагменти кінофільму «Паддінгтон». Зверни увагу на художнє втілення образу головного героя.

Варіант 1. Виліпи кіногероя Паддінгтона у вигляді сувеніра.

Варіант 2. Намалюй комікс про Паддінгтона за сюжетом фільму, запиши у хмарках найвдаліші фрази головних героїв.

Мистецька скарбничка

Екранізація — відтворення засобами кіно і телебачення творів літератури.

Комікс (від англ. *comic* — комедійний, комічний, смішний) — серія послідовних малюнків, зазвичай із короткими текстами, які створюють певну історію. Тексти, зазвичай, мають специфічну форму «мовної хмарки» («мовної бульки»).

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Назви основні види кіномистецтва.
2. Поясни відмінність між ігровим та документальним кіно.
3. Яка роль художника у створенні кінообразів?

Самостійне дослідження, медіапошук

Подивись документальні фільми про українське мистецтво, видатних митців та мисткинь.

Фантазую, експериментую, дію

Розроби з друзями та подругами сценарій комедійного фільму «Пригоди Паддінгтона в Україні». Застосуй образ ведмедика з переглянутої екранізації твору М. Бонда.

Образи анімації

? Які мультфільми тобі найбільше подобаються? Чи є серед них українські? Які пісні з мультфільмів ти знаєш?

Дітям будь-якого віку дуже подобається дивитися мультфільми. Але і дорослим, також. Чому? Тому що під час їх перегляду всі отримують задоволення, піднімається настрій.

Прекрасні мультфільми створюють українські аніматори, зокрема за народними мотивами й казками.

Заставка Google у день народження В. Дахна
(07.03.2013)

Кадри з мультфільмів:

- 1 — «Ходить гарбуз по городу»;
- 2 — «Котигорошко»

Марка з доповненою
реальністю

Хто не знає легендарні анімаційні історії про пригоди козаків? Серіал із дев'яти фільмів демонструє, як козаки куліш варили, у футбол і хокей грали, олімпійцями стали, мушкетерам допомагали, інопланетян зустрічали тощо. Автор сценарію і режисер — Володимир Дахно.

Головні герої козацького серіалу — Грай, Око і Тур, які стали народними улюбленцями. Вони різні як зовні, так і за характерами. Грай — хитрий і розважливий, Око — бадьорий і войовничий, Тур — сором'язливий і сентиментальний. Згідно

із сюжетами вони потрапляють у неймовірні ситуації. Попри відсутність діалогів, дії персонажів зрозумілі без слів.

Музику до мультфільмів створювали українські композитори Мирослав Скорик, Борис Буєвський, Володимир Губа, Ігор Поклад, Станіслав Семілетов. Вони намагалися кожен характерний рух персонажів підкреслити ритмічно або зміною темпу, гучності. У всіх серіях можна почути інтонації українських пісень, танців, маршів. М. Скорик використав вокаліз (спів на «ту-ду-ду...» у першій серії), І. Поклад — пісню (в останній серії). Величезна роль оркестру, який завжди виразно реагує на події (наприклад, ударом барабана — на стрибок чи падіння).

? Які види мистецької творчості відображено на кадрах із мультфільмів? На яких музичних інструментах грають кіногерої?

Кадри з нового козацького серіалу

Останнім часом вийшли нові серії, у яких козаки подорожують світом, відвідують Індію, Америку, Австралію і знайомляться з мистецтвом цих країн. Вони демонструють кмітливість, розум, завзяття, хоробрість, і, звичайно, гумор та оптимізм. За мотивами серіалу розроблено гру-квест «Як козаки Мону Лізу шукали».

«Микита Кожум'яка» — повнометражний 3D-мультфільм про боротьбу хлопчика з Драконом перекладений англійською мовою, тому його можуть дивитися діти з багатьох країн.

А ось у фентезі «Клара та чарівний дракон» дівчинка навпаки намагається врятувати чарівного Дракончика від Сил Зла. Фільм створено англійською мовою і дубльовано українською.

«Клара та чарівний дракон»

? Переглянь уривки з мультфільмів і з'ясуй, як музика допомагає створювати відповідний настрій, передавати почуття героїв, емоційно «коментувати» їхні дії.

Музика О. Осадчого

Пісня про мультики

Вірші О. Вратарьова

- Зникло десь веселе сонце.
Дощик стука у віконце.
Брат пішов у гості до
Наташки.
Не розсіять сум і тугу
Ні книжки, ні голос друга —
Тільки, тільки мультики —
мультяшки.

Приспів

- Знаю, пізно, а чи рано
Ви до мене всі з екрана
Прийдете, мальовані герої.
Я віддам вам все, що маю,
Розкажу про все, що знаю,
І у школу вас візьму
з собою.

Приспів

Приспів:

Що смачніше за компот,
Пепсі-колу або торт?
Що смачніше, що смачніше?
Мультики!!!
Що ми знаєм назубок,
Навіть краще, ніж урок?
Що ми знаєм, що ми знаєм?
Мультики!!!
Що за диво поміж див
Хтось для нас усіх створив?
Що за диво, що за диво?
Мультики!!!
Мультики, ми весь час
Тільки б дивились вас.
Радість, пісні і сміх —
Мультики — ви для всіх!

Мистецька скарбничка

Дублювання — вид перекладу фільмів і мультфільмів, внаслідок якого відбувається заміна мови оригіналу іншою.

Квест (англ. *quest* — пошуки, пригода) — пригодницька гра, один із основних жанрів комп'ютерних ігор, що вимагають від гравця рішення розумових завдань для просування за сюжетом.

Мультиплікація (від лат. *multiplicatio* — множення) або анімація (лат. *animatio* — оживлення) — вид кіномистецтва, твір якого виготовляється шляхом зйомки послідовних фаз руху намальованих або об'ємних об'єктів.

Фентезі (англ. *fantasy* — фантазія) — один із різновидів фантастичного фільму, дія якого відбувається у вигаданому світі.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Поясни, як ти розумієш слова *мультиплікація* та *анімація*.
2. Розкажи про роль музики в мультфільмах на прикладі козацького серіалу.
3. Проведіть у класі дискусію на тему: «Чим мені подобаються українські мультики».

Самостійне дослідження, медіапошук

Поцікався діяльністю щорічного конкурсу «Чілдрен Кінофест». Організуй покази в школі фільмів-фіналістів, створених дітьми й підлітками з різних країн. Подивись серію мультфільмів про Крота: «Кріт-художник», «Кріт і музика».

Фантазую, експериментую, дію

Запропонуй ідею комп'ютерної гри-квесту за сюжетом мультфільму. Якою музикою її варто озвучити?

Як створюється мультик

? Ти вже, ймовірно, знаєш, що мультики малюють художники. Бажаєш дізнатися про секрети мистецтва анімації ще більше?

Зразки анімації: 1 — графічна;
2 — комп'ютерна;
3, 4 — об'ємна (лялькова
і пластилінова)

За технікою виконання мультиплікація буває різних видів.

Художників, які працюють у галузі мультиплікаційного кіно, називають художниками-мультиплікаторами, адже вони створюють безліч малюнків, або художниками-аніматорами, тому що вони «оживлюють» намальовані зображення або ляльок. Аніматори придумують для персонажів характерні рухи відповідно до діалогів і дій, також розробляють спецэффекти: гуркіт автомобіля чи літака, природні явища (дощ, грім, дзюрчання струмка).

Комп'ютерна графіка полегшує роботу художників-мультиплікаторів, розширює образотворчі можливості.

? Проаналізуй анімаційні образи. Який викликав у тебе найбільшу зацікавленість, бажання подивитися фільм? Які оригінальні деталі придумали художники своїм персонажам?

Хто із сучасників не знає мишеня Міккі Мауса та його творця — знаменитого Уолта Діснея? Цей веселий персонаж став героєм не лише мультфільмів, але й коміксів, ігор (розфарбовок, пазлів), символом, фірмовим знаком компанії Уолта Діснея.

Майже за століття діяльності Дісней-студії (1923) було створено багато прекрасних мультфільмів про Білосніжку, Піноккіо, Аладдіна, Попелюшку, Снігову королеву. Нині кіно-студія перетворилася на гігантську корпорацію, лідера світового медіаринку, що має 11 парків розваг — Діснейлендів у різних країнах світу. Вона демонструє приклад успішного поєднання мистецтва і бізнесу в галузі медіа, адже її фільми, наприклад «Король Лев» і серіал «101 далматинець», стали найбільш касовими.

Кінематограф складається не лише з художньої творчості, а й з технічного виробництва і прокату фільму з метою отримання прибутку. За художню складову відповідає режисер/режисерка — ключова фігура творчої команди, а за організаційно-фінансову — продюсер/продюсерка.

Щоб розробники мали можливість отримати фінансування фільму або серіалу, проводять *пітчінг*. Для потенційного інвестора збирають пакет усної та візуальної інформації про проєкт, до якого включають сценарій, розкадровку (іноді з озвученням) бюджет фільма.

Наприклад, український серіал «Мама поспішає додому» став фіналістом пітчінгу на міжнародному ринку анімації у французькому місті Ансі (2017).

Мистецька скарбничка

Бюджет (з фр. — гаманець) — грошове вираження збалансованого розпису доходів і видатків за певний період.

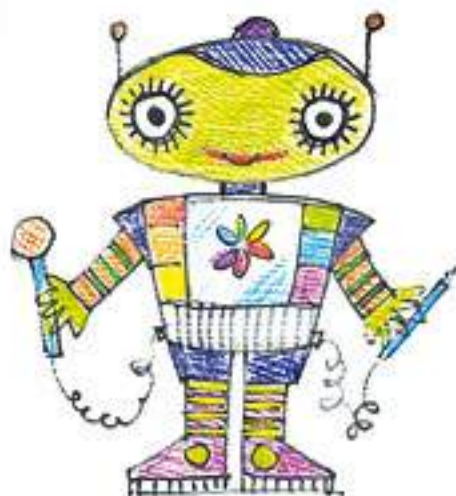
Інвестор — людина чи комерційна установа, яка вкладає гроші з метою їх збереження та примноження.

Пітчинг (англ. *pitch* — виставляти на продаж) — усна чи візуальна презентація кінопроєкту з метою знаходження інвесторів. Ідею фільму зазвичай захищає сценарист, режисер, продюсер чи представник кіностудії.

Продюсер у кінематографі — власник кіностудії, що здійснює організаційно-фінансовий контроль за постановкою фільму.

Режисер — творчий працівник видовищних видів мистецтва: театру, кінематографу, телебачення, цирку, естради.

Варіант 1. Вигадай і намалюй власний образ робота Мед-Арта, але попередньо познайомся з його електронними друзями-митцями.

Варіант 2. Попрацюйте разом. Організуйте і проведіть пітчинг. Виберіть окрему групу експертів-інвесторів. Об'єднайтеся в команди, визначте ролі: сценариста, режисера, художника-мультиплікатора і продюсера. Розробіть сценарій майбутнього мультфільму «Планета роботів», образи головних героїв і бюджет фільму. Підготуйте візуальну презентацію (колаж) або комп'ютерну презентацію. Переконайте аргументуйте свою ідею, рекламують проект.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Які види мультфільмів ти знаєш?
2. Розкажи про особливості роботи художника-мультиплікатора.
3. Поясни роль продюсера і режисера у процесі створення кінофільму.

Самостійне дослідження, медіапошук

Переглянь мультфільми студії Дісней.
Ознайомся з творчістю робота-піаніста Тео-Троніка та інших електронних музикантів.

Фантазую, експериментую, дію

Поекспериментуй: уяви себе в ролі художника-аніматора/художниці-аніматорки пластилінового або піскового (з манки) мультику про роботів.

Телебачення: погляд у світ

? Чи можеш ти уявити своє життя без телебачення? А хотілося б тобі брати участь у телепередачах? Яких саме?

Популярність наймолодшого екранного виду мистецтва — телебачення — величезна. Його призначення — інформувати, навчати, розважати. Це видовище поєднує різні види художньої діяльності та сучасні технічні досягнення. Телебачення — це не тільки мистецтво, а й засіб поширення інформації.

Телебачення має лише йому притаманні засоби виразності. Це зображення і звук, можливості яких значно посилюються

сучасними комп'ютерними технологіями. Вплив на людину здійснюється завдяки документальності відтворюваних подій, безпосередньому зверненню до глядача, імпровізації під час прямого ефіру. Отже, мова телебачення характеризує його як «вікно у реальність». Телепередачі розподіляють на такі, що звучать у прямому ефірі («тут і зараз»), і такі, які попередньо записують.

Різновиди мистецтва телебачення: репортаж, інтерв'ю, відеосюжет (мета — інформувати глядача); телефільм і телесеріал; токшоу, телегра (завдання — розважати публіку).

Телепередачі до ефіру готує багато людей творчих професій: телережисер, телеоператор, телеведучі, художній і музичний редактори тощо.

? Переглянь заставки до телепередач і визнач їх теми. Наведи приклади телепередач на теми мистецтва. Пригадай, яка музика звучить під час популярних телепередач.

З моменту вторгнення російських окупантів на територію нашої держави українські телеканали перестали показувати кінофільми, комерційну рекламу, розважальні шоу, з яких переважно складався ефір у мирні роки. Виникла ідея спільного марафону — «Єдині новини». Тележурналісти працювали в екстримальних умовах постійних обстрілів, комендантських годин. Вони показували унікальні документальні кадри.

Надзвичайно зросла увага до подій в Україні світових медіа. Вони висвітлюють ситуації на фронті, захоплюючись мужністю наших бійців, розповідають про долю людей із окупованих міст і сіл, допомогу біженцям. У багатьох європейських містах замайоріли жовто-блакитні кольори українського прапора, демонструючи солідарність з українцями.

Відомі митці й творчі колективи організовують флешмоби, благодійні концерти. Поряд із патріотичними піснями записано чимало композицій із похмурим гумором, що висміює ворога. Народним хітом стала пісня «Байрактар» з відео про однойменний турецький безпілотник, який винищував колони техніки окупантів. У численних кліпах пісня супроводжується хронікою військових подій зі справжніми вибухами, реальними героями. Слова пісні за короткий час переклали англійською, арабською, турецькою та іншими мовами.

- 1 — Бранденбурзькі ворота в Берліні;
- 2 — футбольні клуби підтримують Україну;
- 3 — монети США

Тарас Боровик. «Байрактар».
Kalush Orchestra. «Стефанія».

Під час слухання
музики співай
разом із виконавцями.

Стефанія

Музика Т. Музичук, І. Діденчук, В. Дужик

Вірші О. Псюк, І. Кліменко

Приспів: Сте - фа - ні - я ма - мо! Ма - мо Сте - фа - ні - я!
 За - сти - вай ма - ні ма - мо ко - лис - ко - ву

Роз - кві - та - є по - ле, а во - на си - ві - є!
 Хо - чу ще по - чу - ти тво - є рід - не сло - во!

- Вона мене колисала, дала мені ритм,
 І, напевне, силу волі не забрати в мене, бо дала вона!
 Напевне знала може більше і від Соломона.
 Ламаними дорогами прийду я завжди до тебе!
 Вона не розбудить, не будить мене в сильні бурі,
 Забере в бабулі дві дулі, ніби вони кулі...
 Дуже добре знала мене, не була обманута,
 Як була дуже втомлена, гойдала мене в такт...
 Люлі... Люлі... Люлі...

Приспів.

- Я не в пеленах, но, ма, но, маю, Хватить, якби я не виріс на виріст
 За речі платить... Я — не мала дитина, вона далі нерви тратить,
 Я гуляв, шляк би тебе трафив!.. Ти все молода, о, мамо, на піку,
 Якщо не ціню опіку на піку слави — Мені в тупику...
 Забивайте піку, цю піку, я би попик спік своєю любов'ю...
 Люлі... Люлі... Люлі...

Приспів. (2)

Пісня «Стефанія» гурту «Kalush Orchestra» —
 переможець конкурсу «Євробачення-2022».

У багатьох відеокліпах звучать патріотичні пісні й кавери, які піднімають бойовий дух військових, сприяють подоланню паніки серед мирного населення. Навіть під час небачених за жорстокістю бомбардувань українських міст і сіл люди, переховуючись у підвалах, співали. Спів підбадьорював оточуючих, вселяв віру в перемогу. Нині такі записи звучать у подкастах та інших медіа. І це — наша історія, наша культура, її гордість і слава.

Мистецька скарбничка

Телебачення (із грец.— далеко) — синтетичний вид художньої творчості, засіб масової інформації, передача зображень із звуковим супроводом за допомогою техніки.

Відеокліп — короткометражний різновид екранних мистецтв зі спецефектами. Застосовується для ілюстрування музичних композицій, для показу на телебаченні, в рекламі.

Подкаст — аудіоконтент, схожий на ток-шоу на радіо або електронні книги; інструмент ЗМІ, доступний в онлайні. Звуковий файл записується та публікується з метою передачі інформації, знань з певної теми, реклами.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Яке значення телебачення в житті людини?
2. Чим телемистецтво відрізняється від театру і кіно?
3. Поміркуй про роль музики, пісні під час війни.

Самостійне дослідження, медіапошук

Ознайомся з творчими заходами на сайтах «Діти в місті», подкастах «Діти знають толк» в різних містах України, а саме: виставками дитячих малюнків, фотоконкурсами, флешмобами, кінофестами, майстер-класами, заняттями з арт-терапії, групами підтримки «Артобійми» тощо. Долучайся!».

Фантазую, експериментую, дію

Групова робота. Створіть плейлист з п'яти найпопулярніших українських пісень на тему війни. Поекспериментуйте у створенні подкасту: розробіть сценарій, запишіть аудіофайл, розмістіть його на сайті школи або в соцмережах.

Дизайн і його види

? Як ти розумієш слово «дизайн»? Хто такий дизайнер?

Людині притаманне прагнення до гармонії з довкіллям. Захоплюючись красою природи, митці вчаться у неї, зокрема в естетичному оформленні предметного середовища. Художники-конструктори — дизайнери — проектують красивий одяг, зручний транспорт, привабливі побутові речі, яскраву рекламну продукцію. Творчість із художнього оформлення середовища отримала назву *дизайн*.

У графічному дизайні застосовують *пiктограми*. Нині вони є способом міжнародного спілкування. Найуживаніші піктограми — знаки дорожнього руху, транспорту тощо.

На телебаченні дизайнери створюють комп'ютерні заставки до телепрограм, одяг ведучих тощо. Візитівкою будь-якої телепрограми є дизайн студії. Комп'ютерна графіка використовується у відеокліпах, музичних і дитячих програмах, особливо — у рекламі.

? Розглянь, як оформлено телестудію. Зверни увагу на композицію, кольорове рішення.

Варіант 1. Створи заставку до телепередачі «У світі тварин».

Варіант 2. Робота в групах. Створіть карту зоопарку і нанесіть на неї піктограми (фломастери).

Мистецькі поради

- Вписуйте знаки одним кольором в однакову форму (коло, квадрат або трикутник).
- Застосуйте однакові прийоми стилізації зображень тварин.

Мистецька скарбничка

Дизайн — художньо-проектувальна діяльність, спрямована на естетичне оформлення предметного середовища.

Піктограма — спрощене зображення предмета, що замінює слово умовним малюнком.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Які існують види дизайну?
2. Яка роль художника-дизайнера на телебаченні?
3. Поясни значення слова *піктограма*. Наведи приклади.

Самостійне дослідження, медіапошук

Проведіть дискусію на тему: «Як телебачення може допомогти у пізнанні мистецтва». Запропонуйте теми дитячих телепередач, які сприяли б кращому розумінню мистецтва.

Фантазую, експериментую, дію

У вільний час спостерігай, які оригінальні дизайнерські рішення існують в довкіллі (в одязі, меблях, посуді тощо).

Сплетіння муз в єдиному акорді: кольоромузика

? Пригадай картини, на яких «звучить» музика. Які виконавці й інструменти там зображені?

*М*узика і живопис... Такі різні види мистецтва, між якими є багато спільного. Видатний художник і скульптор Мікеланджело порівнював гарний живопис із красивою мелодією.

Деякі люди мають вроджену здатність «бачити» музику в кольорах. Таке явище називають кольоровим слухом. Такий слух мали композитори О. Мессіан, О. Скрябін, М. Чюрльоніс. Скрябін вперше в історії музики створив твір, у партитуру якого вписав рядок «світло» (Luce) для «світлової клавіатури». Згідно з авторським задумом і відповідно до назви «Прометей» або «Поема вогню» під час концерту простір залу наповнювався різнокольоровим світлом. За ескізами композитора було створено світловий апарат з дванадцятьма різнокольоровими лампочками (сім із них — у послідовності кольорів спектра, інші п'ять забезпечували перехід від одного відтінку до іншого). Новий напрям дістав назву *кольоромузика*.

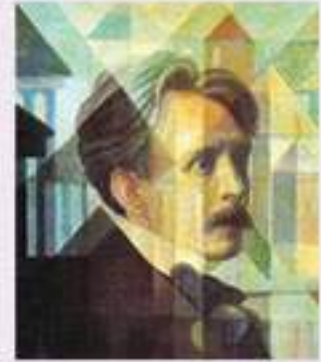
Сьогодні кольоромузика завдяки технічним досягненням з успіхом використовується в оформленні дискотек, естрадних концертів, відеокліпів, фонтанів тощо.

? Розглянь картину Жозефіни Уолл «Чарівна флейта». Спробуй зануритися в музику, що «звучить» у кольорах і образах. Розкажи про свої відчуття та уявлення.

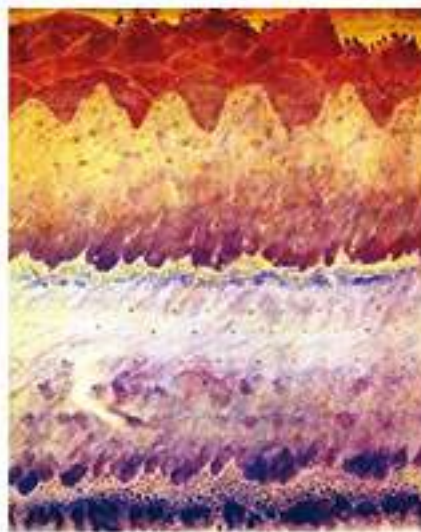
До портретної галереї

Мікалоюс Чюрльоніс (1875–1911) — литовський композитор і художник народився і провів дитинство у Друскенінкаї. Митець навчався музики в Лейпцигській консерваторії, а живопису в художній школі та училищі у Варшаві.

Лише за десять років творчої діяльності він створив близько 400 музичних творів та понад 300 живописних картин, графічних робіт, зразків художньої фотографії. У своїй творчості оригінально використовував взаємодію музики й живопису. Картини художника — це ніби втілення форм музики в живописних образах, в особливому колориті, неповторній символіці. Недаремно його творчість називають «музичним живописом».

М. Чюрльоніс створив цілу галерею картин-сонат, втілюючи цю музичну форму в живописних композиціях на тему весни і літа, зірок і сонця, лісу, пірамід.

М. Чюрльоніс. Соната сонця: АLEGRO. Соната моря. Соната зірок

Мікалоюс Чюрльоніс. Сонати (фрагменти на вибір).

Послухай фрагменти сонат у різному виконанні, зокрема з паралельною демонстрацією картин митця. Пригадай, як будується форма сонати. Порівняй музичні та живописні сонати М. Чюрльоніса. Поміркуй над назвами творів.

Фотограф, друзі, я

Музика і вірші А. Олейнікової

- Жвавого метелика зловлю у полі,
Тільки не руками і не у сачок,
Хай собі літає і радіє волі,
Бо не попаде нікому на гачок.
Я спіймаю горобця на гілці,
Так, що не помітить він і сам.
І не поселю його у клітці,
Це тому, що я, це тому, що я
Фотограф, друзі я!

Приспів:

Я — фотограф, я — фотограф,
Чудовий світ вам покажу!
Об'єктивом, об'єктивом
Застиглу мить я зображу,
Красивий світ вам покажу!
Я — фотограф!

Речитатив:

Я тримаю свій фотоапарат,
Вірний друг мені він,
наче брат.
Репортаж зніму або пейзаж,
Всі побачать, що світлини —
просто клас!

- Знаю я про натюрморти і пейзажі,
Передам і простір неба, і блакить,
І портрет сусідки-реготушки Даші
Ніби напишу я кольором за мить.
І kota сфотографую швидко,
Коли він застрибне на паркан,
До мистецтв хист я маю рідкий,
Це тому, що я, це тому, що я
Фотограф, друзі я!
Приспів.

Виконай пісню з пантомімою.

Мистецька скарбничка

Кольоромузика (світломузика) — синтез мистецтв, поєднання художніх можливостей музики і живопису у створенні єдиного художнього образу; технічний вид мистецтва.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Розкажи, що нового ти дізнався/дізналася про синтез мистецтв, про кольоромузику, кольоровий слух.
2. Добери музику, якою можна озвучити твою улюблену картину. Її краще сприймати для емоційної розрядки й відпочинку або для посилення життєвої енергії?
3. Схарактеризуй «музикальність» живопису.

Іван Марчук.
Кольорові прелюдії

Борис Індриков. Ноктюрн

Василь Кандінський.
Контрастні звуки

Самостійне дослідження, медіапошук

Ідеєю синтезу мистецтв захоплювався український композитор Микола Леонтович. Працюючи вчителем в школі, він проводив уроки-концерти, де музика виконувалася зі світлокольоровим супроводом на екрані.

Мистецький проєкт з комп'ютерною презентацією «Коли всі мистецтва разом (кольоромузика)».

Фантазую, експериментую, дію

Проведи невеликий експеримент. Уяви жовтий і синій кольори. Який із них викликає відчуття тепла, а який — холоду? А тепер уяви звучання флейти і скрипки. У яких кольорах ти відчуваєш ці тембри?

Фотомистецтво: мандрівка без кордонів і без меж

? Тобі, мабуть, доводилося робити селфі чи фотографувати друзів і рідних? Тоді ти вже маєш певні уявлення про мистецтво фотографування. Хочеш дізнатися більше? Пофантазуй і уяви, як із продуктів зробити твір фотомистецтва.

Фотомистецтво або художня фотографія — це захоплююча галузь творчості, перший «технічний» вид мистецтва, що виник на основі досягнень у науці (фізиці, хімії, оптиці). Фотограф створює візуальні образи за допомогою технічних засобів — фотоапаратів, а нині також смартфонів. Історія винаходу фотографії цікава і суперечлива, особливо щодо першості її відкривачів.

Термін «фотографія» першим вжив англійський астроном Джон Фредерік Вільям Гершель (1839). Першим методом фотозйомки за допомогою камери обскура вважають дагеротипію. Він названий за ім'ям одного з винахідників фотографії Луї Жака Манде Дагера. Про інших винахідників ти можеш самостійно дізнатися з інтернету. Згадаємо лише одне ім'я: ботанік і фотограф Анна Аткинс — перша жінка, яка проілюструвала 200 фотографіями книжку з біології, а згодом опублікувала також фотоальбом зі своїми роботами про водорості.

1 — камера Л.Ж.М. Дагера роботи Альфонса Жиру;
2 — фотоілюстрація А. Аткинс; 3 — прилад для селфі на смартфоні

Упродовж понад півтора століття здійснювалися різноманітні технічні удосконалення і відкриття, які нині завершилися новою ерою цифрового фотомистецтва. Це досягнення науки і техніки дало змогу і професіоналам, і аматорам не просто займатися фотозйомкою, а й фіксувати візуальну інформацію, отримуючи електронні зображення. Їх можна миттєво переслати друзям навіть у далекі країни або розмістити на футболці.

Здається неймовірним, але сьогодні вже видають книги з доповненою реальністю, здатні миттєво перетворювати ілюстрацію на відео, якщо читач наводить на неї камеру (за допомогою додатку MemoBook). Диво? Магія? Ні, технічний прогрес під назвою цифровізація!

На відміну від документальної фотографії, що достовірно відбиває певний момент дійсності, приміром спортивного змагання у фоторепортажі, художня фотографія має бути естетично виразною.

Що потрібно, щоб фотографія стала твором мистецтва? Художній задум, авторський погляд і, звісно, спеціальні знання. До них насамперед належать елементи мови фотомистецтва: композиція, світлотінь, колір, ракурс. Ці основні засоби художньої виразності притаманні також графіці й живопису, як і жанри портрета чи пейзажу, поширені у фотомистецтві. Утім, фотозображення відрізняється від живописного або графічного твору достовірністю, реалістичністю, правдивістю.

Василь Пилип'юк. Коні мої, коні

Велогонка в Одесі

? Яка світлина належить до документальних фото, а яка до художніх?

Образотворча грамота

Фотокомпозиція передбачає гармонійне врівноважене розташування всіх елементів: переднього плану і тла, головного і другорядного.

Під час зйомки об'єкта з центральної точки утворюється так звана фронтальна композиція. У такому кадрі об'єкт зйомки видно тільки з однієї сторони, і він зазвичай виглядає статично, як, наприклад фасад пам'ятки архітектури. Але, змінюючи ракурс і знімаючи збоку чи зверху, можна показати цю саму споруду в об'ємі, панорамно.

Чернівецький національний університет

Важливе вміння фотографа вибирати вдалий ракурс зображення. Змінюючи його, можна досягти кращих або навіть несподіваних результатів. Наприклад, в одному випадку фотографи знімають анфас, в іншому — профіль. Утім, найчастіше для портрета вони обирають «дві треті» чи «три четверті», тобто з легким поворотом обличчя.

? Потренуйся фотографувати будинок школи, змінюючи ракурс. Намагайся створити гармонійну композицію архітектурної споруди з оточенням.

Портрети: футболіст Андрій Шевченко,
актор Деніел Редкліфф, балерина Катерина Кухар

- ?** Пофантазуй, чи можна зі звичайних продуктів зробити твір фотомистецтва. Подумай: чим огірки й морква з власного городу або крекери й сир із супермаркету гірші, ніж акварель або гуаш.

Фотографу Карлу Уорнеру вдалося перетворити їжу на унікальні краєвиди, які вразили світ. Кожну роботу митець починає з втілення ідеї на папері, тобто з ескізу. Потім він купує потрібні продукти, збирає їх за допомогою шпильок і фотографує елементи композиції, а також тло. У спеціальній комп'ютерній програмі завершує композицію. При створенні своїх дивних пейзажів художник використовує фрукти, овочі, солодощі, крупи, хліб, макарони, м'ясо, рибу. Роботи виглядають неймовірно реалістично та водночас казково. Такий вид фотомистецтва отримав назву фудскейп (продуктовий пейзаж).

- ?** Підготуйся до незвичної подорожі маршрутом картин фотохудожника. Розглянь роботи К. Уорнера і вибери варіант: ти попливеш на фантастичному кораблі рікою східних прянощів або полетиш на повітряній кулі.

Віртуальна екскурсія

Починаємо фудскейп екскурсію з найвідоміших мистецьких шедеврів Франції, Індії та Китаю, знайомих тобі з початкової школи.

Які з пам'яток архітектури ти впізнаєш? Так, це Ейфелева вежа, Велика китайська стіна і знаменитий Тадж-Махал. Насолоджуючись красою їстівних пейзажів, спробуй відгадати, з чого вони зроблені.

Далі наша мандрівка триває до Лондона. Архітектурний фотопейзаж К. Уорнера може слугувати путівником для туристів. Адже на ньому ми бачимо всі відомі споруди, які створюють самотутній образ британської столиці: Біг-Бен, Тауер, хмарочос «Огірок», міст через Темзу, Колесо огляду, яке називають «Оком Лондона».

Книжки Карла Уорнера «Смачні пейзажі» і «Світ їжі» спрямовані на маленьких читачів. Він вважає, що його знімки мають надихнути дітей на здорове харчування. А корисна їжа — це не чіпси та кетчуп, а ягоди, фрукти, овочі, зелень. Тому серед картин художника чимало вегетаріанських пейзажів.

Варіант 1. Створи світлини рідного краю для виставки «З Україною в серці».

Варіант 2. Придивись уважніше до вмісту холодильника: можливо, там є продукти, які чекають запрошення до смачного фото-пейзажу. Створи фудскейп із корисних для здоров'я продуктів.

Мистецька скарбничка

Анфас — положення обличчям до глядача, протилежне — профіль — вид збоку.

Камера обскура — прототип фотоапарата, темне приміщення з одним малим отвором, через який на протилежну стіну проєктується перевернуте зменшене зображення предмета.

Ракурс — напрямок зйомки, точка зору, кут зображення предмета.

Фотомистецтво — один із видів візуального мистецтва, створення технічними засобами зорового образу, який виразно й достовірно відбиває момент дійсності.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Порівняй художню і документальну фотографію.
2. Схарактеризуй мову фотомистецтва.
3. Поясни, як ти розумієш зображення в профіль і анфас.

Самостійне дослідження, медіапошук

Ознайомся детальніше з пейзажами фотомитця К. Уорнера та коментарем щодо матеріалів їх виготовлення.

Фантазую, експериментую, дію

Віднайди в інтернеті поради, як навчитися фотографувати зі смартфона, зокрема з так званого бюджетного. Поцікався секретами, як зробити гарне селфі. Подібних рекомендацій для аматорів у відкритому доступі дуже багато, і вони допоможуть тобі уникнути типових помилок і набути потрібної компетентності.

Карл Уорнер.
Скорпіон із перців чілі

Музичні та хореографічні ансамблі

? Пригадай, яку музику і танці Сходу ти слухав/слухала в 4 класі. Можливо, ці мелодії допоможуть тобі зняти втому.

Хор і оркестр, як ти вже знаєш, — це великі колективи музикантів/музиканток. Коли ж виконавців/виконавиць менше, вони утворюють *ансамбль* — вокальний, інструментальний або вокально-інструментальний.

Ансамблі зазвичай називають за кількістю виконавців: із двох музикантів/музиканток — дует, із трьох — тріо, чотирьох — квартет, п'яти — квінтет і так далі. Музичні колективи з невеликою кількістю учасників/учасниць (зазвичай від двох до десяти) називають *камерними ансамблями*. Залежно від складу виконавців/виконавиць розрізняють *однорідний ансамбль* (наприклад, поширений струнний) та змішаний, коли інструменти різних груп поєднуються. Камерна музика призначена для виконання в невеликих приміщеннях.

Камерна музика має значні можливості для передачі душевного стану людини, ліричних емоцій і почуттів. За популяризацію камерної музики вітчизняних композиторів ансамбль «Київські солісти» отримав звання «Посол української культури у світі».

Дірк Халс. Музиканти

? Що відбувається на картині? В який час? Опиши людей, яких зобразив художник. Який ансамбль вони створили? Назви інструменти, які тобі відомі. Уяви музику, яку виконують музиканти.

Астор П'яццола. Лібертанго (тріо з бандеоном, ансамбль «Київські солісти», інструментальний ансамбль із хором дівчат).

Тріо у музеї мистецтв (Корея)

Національний камерний ансамбль
«Київські солісти»

? Порівняй трактовки виконання танго ансамблями різного складу. Як змінюється музика залежно від тембрів інструментів?

Музична грамота

Невеликі за складом ансамблі, насамперед струнні квартети й квінтети, мають обмежену гучність звучання. Тому грати таку камерну музику просто неба чи у не пристосованих для музикування приміщеннях складно, адже для цього потрібна відповідна акустика.

Для музики мають важливе значення фізичні знання з акустики, резонансу. Знамениті майстри добре знали акустичні властивості матеріалів, з яких виготовляли музичні інструменти, зокрема резонатори. Не дивно, що скрипки Антоніо Страдіварі не втрачають високої якості звучання впродовж століть.

Музична акустика — наука, що вивчає не лише фізичну природу звуків, але й закони сприйняття їх людиною. У цих дослідженнях поряд із фізиками й музикознавцями беруть участь фахівці з психології, фізіології, медицини.

В естрадній музиці популярні вокальні дуети. У відомому телешоу «Голос країни» на початковому етапі відбуваються ансамблеві «Бої». Під час спільного виконання однієї пісні двома чи іноді трьома конкурсантами/конкурсантками тренер визначає, хто зі співаків/співачок залишиться надалі в команді, а хто вибуває з конкурсу.

У вокально-інструментальних ансамблях (ВІА) учасники/учасниці співають і одночасно акомпанують собі на електромузичних інструментах (гітарах, клавішних) і ударних.

Олександр Шевченко. Старенький трамвай («Пікардійська терція»).
Дмитро Монатик. В цей день (дует Ніна Матвієнко і MONATIK).

? Порівняй вокальні ансамблі, визнач, у якому з них виконання акапельне. Виступи яких хореографічних ансамблів тобі доводилося бачити? Які танці вони виконували?

Хореографічний ансамбль, як і музичний, має свої різновиди. Ансамблі народного, класичного, естрадного, спортивного танцю відрізняються хореографічною мовою.

Національний академічний ансамбль танцю України імені Павла Вірського

Музично-хореографічні ансамблі або ансамблі пісні і танцю — це самодіяльні або професійні колективи, в творчості яких поєднуються різні види мистецтва. Зазвичай їх організовують при обласних філармоніях із метою збереження і поширення фольклору регіону.

Заслужений академічний Буковинський ансамбль пісні і танцю

Золоте весілля*Музика Р. Паулса**Вірші І. Рєзніка*

1. До бабусі і до дідуся
Зібралась у дім родина вся,
І сьогодні «Гірко!» їм кричать
Сорок правнуків і
двадцять п'ять внучат.
2. В пару цю закохані усі:
Дітлахи, матусі, татусі.
У бабусі є співацький хист,
А дідусь у нас —
завзятий танцюрист.
Приспів.

Приспів:

Наші бабуся із дідусем,
Просимо вас поруч сісти.
Наші бабуся із дідусем —
Перші в оркестрі солісти.
Наші бабуся із дідусем —
Пара на радість багата.
Наші бабуся із дідусем,
Знов, як колись — молодята.

Виконайте заспів вокальними ансамблями різного складу, а приспів — хором.

Раймонд Паулс. Золоте весілля (вокальний ансамбль «Дзегузіте»).

Мистецька скарбничка

Ансамбль (музичний і хореографічний) — колектив людей, об'єднаних спільним виконанням музики або танців.

Камерна музика (від італ. *camera* — кімната) — музика, створена для виконання малим складом музикантів у невеликих приміщеннях.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Які існують музичні ансамблі?
Наведи приклади.

2. Що ти дізнався/дізналася нового про хореографічні ансамблі?

3. Визнач за силуетом, який ансамбль зображено.

Самостійне дослідження, медіапошук

Дізнайся про українські професійні та дитячі ансамблі.

Фантазую, експериментую, дію

«Посміхнись, не барись і до танцю підведись!» — приєднуйся до виконавців кліпу, імпровізуй рухи.

Архітектурний ансамбль

? Пригадай, який ти бачив/бачила архітектурний ансамбль. Які види образотворчого мистецтва до нього входять?

Монастирський ансамбль у Бердичеві
(Житомирська обл.)

Прагнення краси і намагання людини художньо оформлювати все, що її оточує, знайшло своє відображення в архітектурних ансамблях.

Архітектурний ансамбль передбачає гармонійну єдність просторової композиції, яка включає споруди, скульптури (пам'ятники, рельєфи), а також монументальний живопис і садово-паркове мистецтво.

Типи архітектурних ансамблів

монастирський

площі

фортеці

палацево-парковий

Монастирський ансамбль складається з центрального собору, дзвіниці, каплиць, трапезної, келій, господарських приміщень. На території монастиря іноді будували майстерні, друкарні, школи. Церковні споруди прикрашали рельєфами, скульптурами, фресками, мозаїками, а вікна — вітражами.

Архітектурна грамота

Під час будівництва церковних, театральних-концертних споруд архітектори мають враховувати акустику. Для забезпечення високої якості звучання (мови, музики) використовують специфічні форми залів і матеріали для оздоблення стін і стелі. Адже у закритих і напівзакритих приміщеннях, залах звукові хвилі віддзеркалюються або поглинаються поверхнями, що впливає на чутність, розбірливість мови і музики. Усі ці тонкощі вивчає галузь фізики — *архітектурна акустика*.

Джованні Антоніо
Каналетто.
Площа Святого Марка

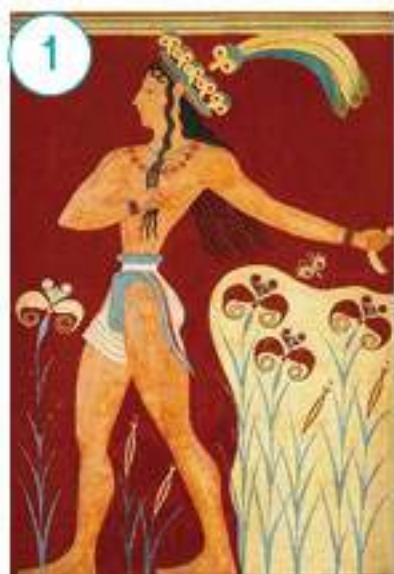
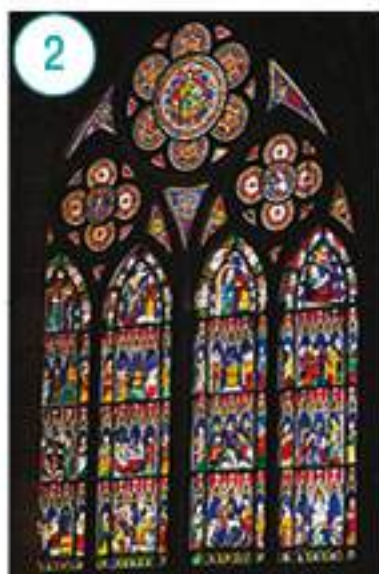
Щоб ознайомитися з ансамблем площі, найкраще завітати до Італії. Неперевершений архітектурний ансамбль площі Святого Марка — серця прекрасної Венеції — зберігся протягом тисячоліть. Він виглядає майже так, як на старовинній картині Каналетто. Уся площа оточена пам'ятниками культури: величний собор і струнка дзвіниця Святого Марка, розкішний Палац Дожів, годинникова вежа, бібліотека, музей тощо. Кожна частина ансамблю має свою унікальну історію, зберігає вікові таємниці, тому так вабить і притягує мільйони туристів та туристок з усього світу.

Для фортець головним є оборонне значення. Тому всі частини ансамблю фортеці — мури й вежі з бійницями, інші укріплення, що оточували замок, — були міцними, капітальними. Часто фортеці споруджували в неприступній місцевості: біля скелі, на горі чи пагорбі з глибоким річищем або яром із водою навколо. Вони слугували природним захистом під час оборони.

Невід'ємною складовою архітектурного ансамблю є монументальний живопис. Залежно від техніки виконання в ньому вирізняють *фреску*, *мозаїку*, *вітраж*. У сучасних містах поширеним видом настінного малярства став мурал.

Кам'янець-Подільська фортеця

1 — фреска Кноського палацу (Крит); 2 — вітраж Страсбурзького собору (Франція);
3 — мозаїка Софіївського собору в Києві (Україна)

Муралі в Івано-Франківську, Києві, Празі

Створи ескіз вітража, мозаїки або муралу.

Мистецька скарбничка

АНСАМБЛЬ (від лат. *ensemble* — разом) — єдність частин мистецького цілого, художня злагодженість

У музиці — група виконавців, що разом виконують музику; злагоджене виконання музичного твору кількома учасниками; п'єса для невеликого складу виконавців

В архітектурі — гармонійна єдність просторової композиції, що включає комплекс споруд, скульптур, монументального живопису, ландшафту

У театрі та кіно — гармонійне поєднання творчості режисера, акторів, художника, композитора та ін. з метою виявлення ідеї твору; також злагоджена гра акторів

Вітраж (від фр. *vitre* — віконне скло, від лат. *vitrum* — скло) — твір декоративного мистецтва, виготовлений із кольорового скла зазвичай для вікна в архітектурній споруді.

Мозаїка — вид монументального мистецтва, зображення, виконане зазвичай із однорідних за матеріалом частин (смальта, камінь, керамічна плитка тощо).

Мурал (від лат. *mūrālis* — стіна) — різновид настінного малярства, розпис на житлових будинках або промислових об'єктах.

Фреска (від італ. *fresco* — свіжий) — живопис на вологій штукатурці, а також твір, виконаний у цій техніці.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Які види архітектурних ансамблів ти знаєш?
2. У чому полягають особливості ансамблів площі?
3. Створи схему або таблицю «Монументальний живопис».

Самостійне дослідження, медіапошук

Поцікався в інтернеті, які мурали виникли останнім часом у містах України, зокрема на воєнну тематику.

Фантазую, експериментую, дію

Запропонуй різні способи імітації мозаїки, продовжуючи приклади: гудзики, крупи, нарізані кольорові папірці, намистинки тощо.

Виготов мозаїку в одній із цих технік.

Музика свят і розваг

? Які свята й розваги тобі подобаються найбільше? Чи пов'язані вони з мистецтвом? Пригадай, що таке естрадна музика.

Масові розважальні дії під час відпочинку завжди захоплювали людину, особливо спільне виконання музики. Здавна і до нашого часу збереглася традиція музикування в родинному або дружньому колі на дозвіллі. Гра на народних або інших інструментах, спів під гітару сприяють гарному настрою.

У давнину існувала традиція виконувати розважальну музику не лише на балах, а й у парках і садах під час урочистих церемоній і свят.

Георг Фрідріх Гендель. Сюїта «Музика на воді» (фрагменти).
Увертюра з «Музики королівського феєрверку».

? Яке твоє емоційне враження від музики? Які групи інструментів підсилюють урочистість? Порівняй настрої музики з атмосферою, що панує на картині.

Невідомий автор.
Феєрверк на Темзі

До портретної галереї

Георг Фрідріх Гендель (1685–1759) народився в німецькому місті Галлі, але більшість своїх зрілих років прожив у Англії.

Гендель з дитинства вчився грати на скрипці, клавесині, гобої та органі. У десять років він написав перший твір — тріо, а у сімнадцять уже почав працювати органістом.

Гендель — автор опер, концертів, сонат і монументальних ораторій, а також популярної музики. Чи не першими зразками цього жанру стали «Королівський феєрверк» і «Музика на воді» (оркестранти розміщувалися на барці, а публіка — на човнах і на березі Темзи). Ці оркестрові скюїти призначалися для виконання просто неба, тому композитор активно використовував групу духових мідних інструментів (труби, валторни).

Твори, призначені для відпочинку і розваг, часто називають «легкою» музикою. Проте її кращі зразки демонструють не легковажність, а доступність для сприйняття.

У сучасній культурі набули поширення різноманітні музичні шоу. Різновидом аквашоу (тобто шоу на воді) є музичні фонтани. Яскраве видовище, яке нагадує калейдоскоп, досягається завдяки поєднанню музики із синхронним рухом струменів і хвиль води та світло-кольоровими ефектами. В Україні музично-світлові фонтани встановлено в Києві, Харкові, Запоріжжі, Вінниці, Умані. Найбільший у світі співаючий і танцюючий фонтан збудовано в Дубаї.

Музичний фонтан у Дубаї (ОАЕ)

Фонтан у Запоріжжі (Україна)

Уяви, яку за характером музику виконують кольорові фонтани.

Джованні Лоренцо Берніні.
Фонтан Тритон

Фонтанам Рима, які щедро прикрашають площі й вулиці, парки й вілли міста, присвячено симфонічну поему **Отторіно Респігі**. Кожна з частин твору присвячена певному фонтану при його спогляданні в різний час доби.

1. «Фонтан Валле Джулія на зорі» — це своєрідний оркестровий пейзаж. Музична пастораль передає атмосферу тихого світанкового ранку, ніжне дзюрчання води, бризки й краплі фонтану.

2. «Фонтан Тритона вранці». Статуя Тритона — сина бога моря Посейдона, розміщена на мушлі, яку тримають хвостами чотири дельфіни в оточенні чудернацьких фігур сирен. Ця танцювальна частина (скерцо) починається гучним звучанням валторн, яке підхоплює оркестр.

3. «Фонтан Треві опівдні». Якщо, за словами О. Респігі, міські фонтани — це мелодійні голоси Рима, то величний Треві — справжній соліст італійської столиці. Це найвідоміший з-поміж 280 римських фонтанів. Невелика площа нагадує постійно заповнений глядачами амфітеатр, а власне фонтан — сцену, на якій відбуваються головні події. У центрі архітектурно-скульптурної композиції — фігура Нептуна, який ніби виїхав з центральної ніші палацу на величезній мушлі-колісниці. Бог морів править гігантськими морськими кониками й тритонами.

4. «Фонтан вілли Медічі під час заходу сонця». Під дзюрчання фонтанної води заходить сонце, засинає Рим і вся Італія. Про це оркестровими звучаннями оповідає музична поема.

Отторіно Респігі. Фонтани Рима (фрагменти на вибір).

Передай свої враження від музики. Чому, на твою думку, композитор вибрав жанр скерцо для образу фонтана Тритона? Порівняй музичний і візуальний образи фонтана Треві. Поцікався, в яких кінофільмах цей фонтан був «героєм».

Джованні Лоренцо
Берніні.
Фонтан Треві

Мистецька скарбничка

Шоу (англ. *show* — показ, уявлення) — розважальний захід, який, як правило, проводиться перед публікою.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Що тебе найбільше зацікавило в цьому параграфі?
2. Поясни, що таке розважальна або «легка» музика.
3. Наведи приклади популярних музичних і хореографічних шоу.

Самостійне дослідження, медіапошук

У вільний час послухай і оціни репертуар музичних фонтанів світу.

Фантазую, експериментую, дію

Добери репертуар до співаючого і танцюючого фонтана, яким бажаєш прикрасити парк свого міста або площу рідного села. Якою музикою ти бажаєш його озвучити: урочистою і святковою, тихою і ніжною або загадковою і фантастичною? Дізнайся про кошторис такої споруди, пам'ятаючи, що будь-яке видовище створюється, щоб приносити задоволення і радість людям, а не заради прибутків.

Садово-паркове мистецтво

? Які зразки архітектури й скульптури можна спостерігати під час екскурсій або віртуальних подорожей парками?

Садово-паркове мистецтво передбачає створення і художнє оформлення садів і парків. Ця діяльність охоплює їх планування, добір рослин — дерев, кущів, квітів з урахуванням клімату і природного рельєфу, розміщення рослин відповідно до розташування споруд і водойм — озер, річок, джерел.

Різноманітні прийоми садово-паркового мистецтва підкоряються двом основним принципам: *регулярному* (геометричному) або *пейзажному*. Регулярний парк із прямими алеями, геометрично правильними формами клумб, газонів і водоймищ, із підстриженими рослинами отримав назву «французький». А пейзажний парк, художні композиції якого імітують природний ландшафт, — «англійський». Розглянемо зразки цих типів парку.

«Французський» парк Версаль: 1 — оранжереї; 2 — ваза; 3 — палац; 4 — фонтан

У Версалі, передмісті Парижа, розташовано найбільший у Європі неперевершений палацово-парковий ансамбль. Продовженням палацової архітектури є регулярний парк (ландшафтний архітектор — Андре Ленотр). Окрім ретельно підстрижених газонів і клумб з квітами, численних скульптур, оранжерей, басейнів, по всій території розташовано унікальні фонтани.

Напівкруглий водоспад служив декорацією для Бальної зали. Кам'яними сходами фонтану струменіла вода, а мармуровий «острівець» у центрі служив для танців. Музиканти перебували нагорі каскаду, а глядачі — на газонах амфітеатру. Тут відбувалися придворні свята, розваги, веселощі. У наші дні влітку тут організовують грандіозні аквашоу: фонтани під акомпанемент класичної музики виконують свої фантастичні танці.

Образотворча грамота

Парк, як і будь-який твір візуального мистецтва, починається з композиції. Малюючи картини, митці використовують площинну композицію, для скульптури застосовують об'ємну. Щоб спроектувати сад, сквер чи парк, ландшафтний архітектор дотримується правил глибинно-просторової композиції.

Важливим засобом гармонізації композиції є ритм. Наприклад, у парку рівномірно висаджують дерева, щоб утворити алеї. Ритмічно розміщують газони й клумби — круглі, овальні тощо. Виразність композиції підкреслить композиційний центр, де, наприклад, доречно розмістити фонтан. Навколо нього зазвичай симетрично розставляють лавочки для відпочивальників.

Софіївка. Зразок «англійського» парку

Віртуальна екскурсія

А тепер ознайомся з пейзажним парком. Помандруй до «Софіївки» — Національного дендрологічного парку України, перлини садово-паркового мистецтва з-понад 200-річною історією.

Парк заснував Станіслав Потоцький — польський магнат, володар міста Умань. Він назвав його на честь дружини Софії і подарував їй на день народження у 1802 році. Автором проекту і керівником будівництва було призначено Людвіга Метцеля.

Принадність «Софіївки» — у тихому звучанні природних кольорів і мелодій, плавних лініях руху води, загадкових композиціях із каменю, мов би випадково розкиданого поблизу скель. Головна композиція парку проходить уздовж підземної річки Кам'янки, де створено низку басейнів і ставків, водоспадів і каскадів. Краєвиди прикрашають павільйони й альтанки. На тихих алеях, у таємничих гротах застигли статуї античних богів, бюсти філософів. Є у парку площа, амфітеатр, кілька місточків. А сучасні митці доповнили старовинну «Софіївку» єдиним у Східній Європі фентезі-парком. Новий парк «Софіївка» вражає топіарними рослинами, світло-музичними інсталяціями, артоб'єктами, казковими дитячими майданчиками.

Так майстерні руки та творча фантазія людини створили магічний ансамбль природи й мистецтва.

? За бажанням відвідай додатково сайти «Софіївки» та фентезі-парку.

- 1 — фонтан змії у парку «Софіївка»;
2 — топіарні рослини у Новій Софіївці;
3 — світло-кольоровий фонтан у Новій Софіївці

Варіант 1. Зліпи фонтан «Дельфін» для парку (пластилін).

Варіант 2. Виріж із кольорового картону дельфінів для фонтану.

Мистецька скарбничка

Композиція — гармонійна побудова компонентів художнього твору, зумовлена змістом і призначенням.

Топіарне мистецтво (топіарі) — фігурна стрижка рослин для надання їм скульптурних і декоративних форм.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Розкажи про особливості садово-паркового мистецтва. Що тебе здивувало чи вразило під час ознайомлення з темою?

2. Порівняй регулярний і пейзажні парки, визнач відмінності.

3. Прокоментуй зразки екоарту.

Самостійне дослідження, медіапошук

Мистецький проєкт «Збережемо зелені легені Землі». Досліди, які екологічні проблеми парків існують в Україні. Як можна засобами мистецтва привернути увагу до збереження лісів і зелених зон у містах?

Фантазую, експериментую, дію

До якого виду мистецтва належать фонтани? Поясни свою думку. Поміркуй, образи яких казкових героїв можна втілити в оригінальній композиції фонтану.

Карнавал крокує континентами

? Пригадай, які ти вже слухав/слухала музичні твори, до назв яких входить слово «карнавал».

Карнавал — старовинне театралізоване свято, сповнене музикою і танцями, вражаючими уяву костюмами та фантастичними масками.

Його Величність — Венеціанський Карнавал — щорічно проходить урочистою і барвистою ходою, створюючи особливу атмосферу всенародних веселоців. Це своєрідний театр, вистави якого відбуваються просто неба на тлі унікальних декорацій — пам'яток архітектури старовинної Венеції. Майже мільйон туристів із різних країн приїжджають до цього знаменитого міста

на воді, щоб долучитися до Венеціанського карнавалу, якому, згідно з документами, близько тисячі років.

На карнавалі можна послухати різні ансамблі, зокрема й італійську мандоліну.

Масове костюмоване гуляння починається після урочистої церемонії відкриття карнавалу на центральній площі Сан-Марко.

Барабанщики в старовинних костюмах сповіщають про початок урочистостей

Карнавальна маска

Гондоли приготувалися до параду на воді

Більше двох тижнів проводять різноманітні концерти, влаштовують феєрверки, у палацах проходять бали-маскаради. На карнавалі постійно звучить музика. Глядачі можуть побачити спектаклі, які імітують старовинну італійську комедію дель арте. Місто заповнюється венеціанцями в костюмах, серед яких — відомі персонажі Арлекін, П'єро, Коломбіна та ін.

Закінчується карнавал традиційним «Парадом тихої води»: під мерехтіння свічок регата з гондол пропливає Гранд-каналом.

Карнавал надихає не лише художників на створення картин, прекрасних костюмів і загадкових масок. Композитори також передавали свої враження, змальовуючи у тембрах і ритмах атмосферу карнавального дійства.

? Розглянь старовинну картину — ведуту, на якій зображено свято у Венеції.

Каналетто.
Повернення
Бучинторо до молу
в День Вознесіння

h Ніколо Паганіні. «Венеціанський карнавал» для скрипки.
Жан-Батист Арбан. Варіації «Карнавал у Венеції» для труби.

? Які засоби музичної виразності застосовують композитори для створення карнавального настрою? Простеж і зобрази схематично, як змінюється тема у варіаціях.

Щорічний Бразильський карнавал — грандіозне шоу, яке проходить у Ріо-де-Жанейро й інших містах. Цей один з найбільших у світі фестивалів має свої відмінності. Головний повелитель карнавалу — товстун король Момо, який має відвідати близько 200 балів і конкурсів та неодмінно повеселитися на Самбодромі.

Під час свята проводиться «Парад шкіл самби». Перед публікою рухаються фантастично оформлені платформи з безупинно танцюючими красунями. Неодмінний атрибут танцю — різноманітні барабани, які занурюють у ритм самби всіх учасників.

Кожна школа самби, зокрема й дитяча, вибирає тему, розробляє сценарій і цілий рік готує виступ, щоб вразити публіку і журі. Тут можна побачити драконів, слонів і тигрів, мешканців підводного царства, піратські кораблі тощо.

Виступ школи самби на карнавалі

Костюми фантастичних істот підводного царства

Сергію Абреу. Бразильський карнавал (ксилофон з оркестром).
Костянтин Костін. Пісня «Бразильський карнавал» (дитяча студія «Дельфін»).

Який загальний настрій творів? Хто їх виконує?

Чим вони відрізняються? Заспівай експромтом приспів пісні «Бразильський карнавал» разом з учасниками ансамблю.

Мистецька скарбничка

Ведута — картина чи малюнок з детальним міським пейзажем і фотографічно точним зображенням знаменитих пам'яток архітектури, жанр популярний у Венеції.

Експромт — виконання музики без підготовки, імпровізація.

Карнавал — театралізоване свято, народне гуляння, учасники якого в костюмах і масках.

Самба — швидкий, запальний бразильський танець, який зазвичай виконують на карнавалі, один із п'яти танців латиноамериканської програми бальних танців.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Розкажи про карнавальні традиції за фотоілюстрацією.

2. Які види мистецтва залучаються для створення карнавального настрою? Яка роль музики на карнавалі?

3. Поміркуй і обговори з однокласниками й однокласницями, чому пересічним людям так подобається перевтілюватися за допомогою карнавальних костюмів і масок.

Самостійне дослідження, медіапошук

Відвідай бразильський карнавал віртуально. Послухай увертюру Антоніна Дворжака і Гектора Берліоза, присвячену карнавалу.

Фантазую, експериментую, дію

У вільний час відтвори характерні рухи бразильської самби. Танцюй її, коли бажаєш створити радісний настрій.

Карнавальні костюми, маски

? Пригадай, які маски застосовуються у театрі.

Маски — весела і сумна

Костюм і маска — невід’ємні атрибути театру. Вони сприяють миттєвому перевтіленню на потрібного персонажа, на будь-яку зображувану істоту. Як ти пам’ятаєш, пара античних масок — весела і сумна або трагічна і комічна, — стала всесвітнім символом театру. І хоча тепер маски нечасто використовуються у театральних виставах, проте без них не обходиться жоден маскарад чи карнавал.

Театральна маска стала своєрідним символом Венеціанського карнавалу. Образи вишуканих масок, позбавлених емоцій і сповнених якоїсь дивної таїни, створюють чарівність і загадкову атмосферу карнавалу в місті на воді. Головний конкурс цього свята — конкурс на кращу маску, яку обирають зазвичай у фіналі свята.

На Венеціанському карнавалі склалися певні «правила гри»: персонажу в костюмі й масці не бажано розмовляти, дозволене спілкування лише мовою жестів. Для створення необхідного карнавального образу застосовують спеціальні атрибути, грим.

? Розглянь учасників карнавалу на ілюстраціях. Як за допомогою масок, костюмів, атрибутів створюються оригінальні образи? Опиши костюми персонажів, прикраси.

Образотворча грамота

Завдяки роботі гримера актор може перетворитися у різних виставах на красеня-принца чи страшного Бармалея, а актриса — на Бабу-Ягу або чарівну Фею. Тому професія гримера відмінна від професії перукаря і візажиста. Відрізняють такі методи гримування: живописний (мальований) і об'ємний (пластичний), з використанням наліпок, наклейок (вуса, борода), перук, накладок з латексу або силікону.

Завдання-загадка. Створи маску для карнавалу: «Чарівна незнайомка (для дівчат), «Відважний лицар» (для хлопчиків). Однокласники й однокласниці мають відгадати твій образ.

Мистецька скарбничка

Грим — мистецтво змінення зовнішності актора за допомогою гримувальних масок, пластичних наклейок, перуки, зачіски тощо. Також це фарби для гримування.

Маска — предмет, що накладається на обличчя (або надягається) для змінення зовнішності; має прорізи для очей. Виготовляються з різноманітних матеріалів.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Передай своє емоційне ставлення до явища карнавалу.
2. Узагальни інформацію про костюми й маски на карнавалі.
3. Уяви себе на святковому карнавалі: який образ ти обереш?

Самостійне дослідження, медіапошук

Поцікався образами італійських карнавальних масок.

Фантазую, експериментую, дію

Пофантазуй і запропонуй оригінальні атрибути до своїх карнавальних масок, презентуй цей образ у міністорітелінгу.

Перевіряю свої досягнення

- 1 Хто з композиторів, зображених на портретах, є автором першої української опери?

- 2 Назви і схарактеризуй особливості видів театру.

- 3 Визнач різновиди ансамблів, представлених на світлинах.

- 4 Поясни значення слів у різних видах мистецтва.

МІНІАТЮРА

АНСАМБЛЬ

ВАРІАЦІЇ

5 Які споруди, зображені на світлинах — театральні?

6 Визнач на схемі складові театральної зали.

БАЛКОН

ПАРТЕР

АМФІТЕАТР

АВАНСЦЕНА

БЕЛЬЕТАЖ

ЛОЖА

7 Які види ансамблів представлено на світлинах?

8 Який із синтетичних видів мистецтва належить до екранних?

Веселкова пісня

Музика О. Янушкевич

Вірші М. Ясакової

Рухливо, піднесено *mf*

За ве - сел - ко - вим, за не - бо - кра - ем хтось на со -
ны - ці ча - рав-но гра - є. А чи то гра - є, чи то зда -
єть - ся, чи піс - ня ли - не із мо - го сер - ця?
Над мо - їм кра - ем, над мо - їм міс - том піс - ня лу - на - є
го - ло - сом чис - тим. Піс - ня злі - та - є
у світ ши - ро - кий. Ве - сел - ка гра - є
на се - ми но - тах. В ча - рів - ний
// на се - ми но - тах, се - ми но - тах.

Чеська Полька

Народна пісня-танець

Хай на - ла - дять скрип - ки скри - па - лі,
хай під - ні - муть тру - би тру - ба - чі,
ни - ні бу - де свя - то на - се - лі,
у та - нок пі дуть ста - рі й ма - лі.

Кобзарська слава

Музика В. Лепешка

Вірші О. Вовненко

Ти слу - хав коб - за - ря, ти чув йо - го пе - чаль, що
 піс - не - ю ли - ла - ся із - під струн. Го -
 рі - ла, як зо - ря, і ся - я - ла, як жар, ви
 со - ка сла - ва коб - за - ре - вих дум.
 Сла - ва, сла - ва, сла - ва, сла - ва,
 сла - ва коб - за - ре - вих дум.

Сакура

Японська народна пісня

Мистецтво

Музика і вірші Д. Суботенка

Мис - те-цтво! Для ус-піш-них лю - дей, для но-віт-ніх і - дей. Мис -
 те - цтво! Для без-меж-них ду - мок, у май-бут-не це крок! Мис -
 те-цтво! Мис-те-цтво! Мис - те-цтво! Мис-те-цтво! Мис -
 те-цтво! Мис-те-цтво! Мис - те-цтво! Мис-те-цтво!

Вже мис - те - цтво знов вив - ча - ти пос - пі - ша - є діт - во - ра

Ко - жен з нас це від - чу - ва - є... Но - вий час! Прий - шла по - ра!

Щоб ус - піш - ни - ми нам ста - ти погли - на - є - мо зна - ння! Мис - те - цтво!

Для ус - піш - них лю - дей, для но - віт - ніх і - дей. Мис - те - цтво!

Для без - меж - них ду - мок, у май - бут - не це крок! Мис - те - цтво!

Для ус - піш - них лю - дей, для но - віт - ніх і - дей Мис - те - цтво!

Для без - меж - них ду - мок, у май - бут - не це крок!

Пісенька про веселий час

Музика В. Ільїна

Вірші В. Савгіра

Є у кож - но - го із нас свій дзвін - кий ве - се - лий

час! Сон - це, дощ чи хо - ло - ди, та йо - го тиждень завж -

ди. Са - ма тру - ба за - гра - є, під - хо - пить кон - тра - бас, ко -

ли над - хо - дить доб - рий час, дзвін -

1. кий ве - се - лий час. 2. кий - ве - се - лий час.

Цирк приїхав

Австрійська народна пісня

Переклад Л. Шевчук

Дзвє-нить, дзвє-нить сур - ма, збі-га-єть-ся юр - ба. Ди - ви-тись, як на
чу-до на мав-пу і вер - блю-да. Вед-ме-ді і пінг - він, пі - то-ни й кро-ко -
дил, ще ле-ви й кен - гу - ру ди - ву-ють діт-во - ру. Ось цирк при - ї - хав!
Цирк при - ї - хав! Він ві-та - є всіх! Там бу - де слон, там бу - де лев! А
ще й роз-ва-ги й сміх! Ось цирк при-ї-хав! Цирк при-ї-хав! Всі у ширкі - дуть! Та -
ко - го ди - ва більш ні - де ні - ко - ли не знай - дуть! Як // - дуть!

Дитинства світ

Музика О. Янушкевич

Вірші П. Погребняк

Насди - тин-ства світ каз - ко - вий знову гос - ті кли-че всіх подо -
ріж - ці ве - сел - ко - вий, де лу - на - є друж-ний сміх, де на
куль-ках ко-льо-ро-вих ли-не в не-бо діт-во-ра, бо кра - ї - на ця чу-до-ва світлю -
бо - ві і доб-ра, бо кра - ї - на ця чу-до-ва світ лю - бо - ві і доб-ра. Ди-тин-ства
світ, ча-рів - ний світ - це світ ро - же - вих доб - рих мрій, це до зі -

рок швид-кий по - літ, ві-но-чок со-няч-них на-дій, це світ доб - ра целіт-ній
 луг, це я, це ти, мій най - до - рож - чий друг. Це світ доб - ра, целіт-ній
 луг, це я, це ти, мій най - до - рож - чий друг.

Під звуки вальсу

Музика і вірші А. Житкевича

Кру-тить-ся, кру-тить-ся круг-ла ста - рень-ка пла - тів - ка,
 му - зи - ка, му - зи - ка ллеть-ся, то ти - хо, то дзвін - ко,
 в за - лі шкіль - но - му вся на - ша ве - ли - ка сі -
 ра - діс - на, ра - діс - на
 1. м'я - я. І тан - цю - є вальс весь наш
 2. пер - ший клас, вчи - тель - ка мо - я,
 1. та - то, ма-ма і я, я і я,
 2.

Зелене слоненя (Бем-ба ла бем-ба)

Музика І. Кириліної

Вірші О. Вратарьова

На остро - ві Ла-бем - ба В за -
 то - ці Ба-ла-бем - ба Жи - ли со - бі зви-чай - ні

Спі - ва - ю - чі сло-ни. Жи-

ли со - бі та й го - ді, Спі - ва - ли при на - ро - ді,

А вран-ці при на-го - ді Роз -

ка - зу - ва-ли сні. Бем - ба, ла - бем - ба.

Бем - ба, ла-бем-ба, бем - ба, ла-бем-ба, ба.

Бем - ба, ла - бем - ба, бем - ба, ла - бем - ба, бем - ба, ла - бем - ба,

ба. Прий - ба. Бем - ба, ла-бем-ба,

бем-ба, ла-бем-ба, бем-ба, ла-бем-ба, ба.

Пісня про мультики

Музика О. Осадчого

Вірші О. Вратарьова

Зни-кюдесь ве - се - ле сон - це. До-щиксту-ка у ві - кон - це.

Брат пішов у гос - ті до На - таш-ки. Не роз-сі-ять сум і ту - гу

Ні книж-ки, ні го - лос дру - га — Тіль-ки, тіль-ки мульт - ти - ки — мульт -

тяш-ки. Що смач-ні - ше за ком-пот, Пеп-сі - ко - лу а - бо торт?

Що смач-ні - ше, що смач-ні - ше? Мульт - ти - ки!!! Що ми зна-єм на - зу-бок,

На - віть кра - ше, ніж у - рок? Що ми зна - єм, що ми зна - єм?

Мульт-ки! Мульт-ки, ми весь час Тіль-ки б ди-ви - лись вас.

Радість, піс-ні і сміх — Мульт-ки — ви для всіх!

Фотограф, друзі, я

Музика і вірші А. Олейникової

Жва-во - го ме - те - ли - ка злов - лю у по - лі, тіль-ки не ру - ка ми і не

у са - чок, хай со - бі лі - та - є і ра - ді - є во - лі, бо не по - па - де ні - ко - му

на га - чок. Я спій - ма - ю го - роб - ця на гіл - ці - так, що не по - мі - тить

він і сам, і не по - се - лю його у кліт - ці - це то - му, що я,

це то - му, що я - фо - тог - раф, друзі, я! Я - фо - тог - раф, я - фо - тог - раф,

чу - до - вий світ вам по - ка - жу. Об' - ек - ти - вом об' - ек - ти - вно

зас - тиг - лу мить я зоб - ра - жу.

// Кра - си - вий світ вам по - ка - жу. Я - фо - тог - раф!

Ой у лузі червона калина

Музика С. Чарнецького

Вірші народні

Ой у лу-зі че-рво-на ка-ли-на по-хи-хи-ла-ся, чо-гось на-ша
 сла-вна У-кра-ї-на за-жу-ри-ла-ся. А ми ту-ю че-рво-ну ка-
 ли-ну пі-ді-йме-мо, а ми на-шу сла-вну У-кра-ї-ну, гей, гей,
 ро-зве-се-ли-мо! // се-ли мо!

Золоте весілля

Музика Р. Паулса

Вірші І. Резніка

До ба-бу-сі і до ді-ду-ся
 зі-бра-лась у дім ро-ди-на вся, і сьо-год-ні «Гір-ко!» їм кри-чать
 со-рок прав-ну-ків і двад-цять п'ять вну-чат. На-ші ба-бу-ся із ді-ду-сем,
 Про-си-мо вас по-руч сіс-ти. На-ші ба-бу-ся із ді-ду-сем —
 Пер-шів ор-кес-трі со-ліс-ти. На-ші ба-бу-ся із ді-ду-сем —

Співають діти

Музика і вірші Л. Горової

tr

1. Доб - рий день, дзень-дзе-лень, по-нес - ла - ся лу-на із ве -

се-лих гуч-них пі - сень. За-дзве - ні - ла у сер - ці най-тон-ша стру-на, по-чи

17 Приспів:

mf Як не ра - ді - ти, спі-ва-ють

ді - ти, їх го-ло-соч - ки - го-лос-ні дзві-воч - ки, їм ус - міх -

нуть - ся зем-ля і кві - ти, ста-є доб - рі-шим світ, ко-ли спі-ва-ють

ді - ти. 2. Ко - жен

з нас у жит-ті хо - че дру - зів знай-ти, хтось плу - ка - є, а хтось вже знай -

шов. То ж да - вай - те сьо-год - ні ра -

34 Приспів:

зом я і ти за-спі - ва - єм про друж - бу й лю-бов. Як не ра -

ді - ти, спі-ва-ють ді - ти, їх го-ло-соч - ки - го - лос - ні дзві -

ноч - ки, їм ус - міх-нуть - ся зем-ля і кві - ти, ста - є доб -

рі-шим світ, ко-ли спі ва - ють ді - ти.

Перелік творів для прослуховування

Сторінка	Авторство	Назва
9	Олів'є Мессіан	Екзотичні птахи
10	Джеймс Ласт	Самотній пастух
10	ОНУКА	Vatra
14	Музична реставрація	Пісня із супроводом єгипетської арфи
14	Альфонс Хассельманс	П'єса для арфи
15	Музична реставрація	Звучання античної ліри й кіфари
23	Ігор Шамо	Фолькопера «Ятранські ігри». «Купальська II» (з інсценізацією); «Троїсті музики» № 27 (дитячий хор)
23	Кирило Стеценко	Вечірня пісня
23	Клод Дебюссі	Колискова слоника (із сюїти «Дитячий куточок»)
24	Українська народна пісня	«Ой у лузі червона калина» (Андрій Хливнюк (соло), гурт Pink Floyd, хор Естонії, грузинський квінтет тощо)
31	Фридерик Шопен	Мазурка № 50, Полонез ля мажор, Краков'як «Велике концертне рондо»
42		Імпровізація на цимбалах (Влад Ониськів)
42	Леонард Коен	Алілуя (кавер Марини Круть)
42		Музика з к/ф «Амелі» (бандура, калімба)
49	Микола Лисенко	Друга рапсодія (переклад для оркестру народних інструментів)
49	ОНУКА feat	NAONI Orchestra (сопілка, трембіта, бугай)
50		Sing, Sing, Sing (ксилофони й металофони з оркестру К. Орфа)
50	Вольфганг Амадей Моцарт	Турецький марш («Орф-оркестр» вихованців Тернопільського обласного центру комплексної реабілітації)
56	Роберт Шуман	Арабеска (фортепіано)
56	Леся Дичко	Українські писанки
58	Індійська пісня-танець	«Джімі, Джімі, Джімі, ача, ача, ача» з к/ф «Танцюрист-диско» (кавер-версії)
58	Людвіг Мінкус	Індуський танець з балету «Баядерка»
58	Японська народна пісня	«Сакура»
64	Станіслав Людкевич	Сумна пісня (вокаліз у виконанні Ольги Басистюк)
64	Едуардо ді Капуа	O sole mio (у виконанні Лучано Паваротті)
66	Вітас	«Опера № 2» (у виконанні Дімаша Кудайбергена)
66	Володимир Верменич	«Чорнобривці» (у виконанні Дімаша Кудайбергена)
66	Ендрю Ллойд Веббер	Арія Грізабели «Метю» («Пам'ять») із мюзиклу «Кішки»
72	Дмитро Бортнянський	Херувимська
74	Володимир Яцола	Пісня «Край, мій рідний край» (кавер — Микола Мозговий)
74	Костянтин Меладзе	Пісня «Квітка-душа» (кавер — Ніна Матвієнко)
74	Фредді Мерк'юрі	«Богемська рапсодія» (кавер гурту Queen)
80	Клод Дебюссі	Затонулий собор (в оркестровці Л. Стоковського з візуальним супроводом).
82	Мирослав Скорик	Мелодія (у виконанні автора на фортепіано, в інтерпретації для флейти, гітари, електрогітари, баяна)
89	Бенджамін Бріттен	Путівник по оркестру для молоді
96	Український військовий марш	«Козацька слава»
96		Старовинний марш (дитячий духовий оркестр). Жіночий духовний оркестр із м. Кіото
97	Джузеппе Верді	Тріумфальний марш (із опери «Аїда»)

97		«Мехтер». Військово-історичний духовий оркестр з Туреччини
104		Композиції «Весела сім'я», «Діти рушають на екскурсію» (естрадний оркестр Чеського радіо і телебачення)
104	Луїс Бонфа	Ранок карнавалу
104	Квінсі Джонс	«Боса нова» (дитячий оркестр «Юність»)
106		Соло на ударній установці (виконавець — Данило Варфоломеев, полуфіналіст конкурсу «Україна має талант. Діти»)
112	Клод Дебюссі	Пагоди (з циклу «Естампи»)
112		Індонезійський оркестр гамелан (фрагмент)
114		Індійська музика (ситар, бансурі, табла)
115	Українська народна пісня	«Щедрик» в обробці М. Леонтовича (японською мовою, аніме) та у виконанні хоровою капелюю «Дударик» із симфонічним оркестром під диригуванням О. Линів
122	Йоганн Штраус-син	Казки Віденського лісу
123	Валерій Кікта	Концертна симфонія для арфи з оркестром «Фрески Софії Київської» (ч. 1. Орнамент, ч. 8. Скоморохи)
131	Юліус Фучик	Марш «Вхід гладіаторів».
131	Густав Петер	Спомини про цирк Ренца (ксилофон, оркестр)
131	Марк-Андре Амлен	Цирковий галоп (Circus Galop) для механічного піаніно (квінтет «Quintessence» для 10 рук)
136	Гаррі Сомерс	«Пікассо-сюїта», ч. 3. Цирк
141	Роберт Шуман	«П'єро», «Арлекін», «Панталоне і Коломбіна»
148	Ейтор Вілла-Лобос	Полішинель
155	Семен Гулак-Артемовський	Опера «Запорожець за Дунаєм» (романс Оксани «Місяцю ясний», пісня Карася «Тепер я турок не козак», фінальний хор «Там за тих, им за Дунаєм» та ін.)
160	Вольфганг Амадей Моцарт	Менует з «Маленької нічної серенади»
162	Йозеф Баєр	Балет «Фея ляльок» (фрагменти на вибір).
169		Пекінська опера (фрагменти на вибір)
177	Джон Вільямс	Саундтреки з кінофільмів: «Зоряні війни», «Імперський марш», «Гаррі Поттер», «Супермен» (із кінофрагментами)
178	Річард Роджерс	«Do- Re- Mi» з мюзиклу «Звуки музики»
191	Тарас Боровок	«Байрактар»
191	Kalush Orchestra	«Стефанія»
197	Мікалоюс Чюрльоніс	Сонати (фрагменти на вибір)
206	Астор П'яццолла	Лібертанго (тріо з бандеоном, ансамбль «Київські солісти», інструментальний ансамбль з хором дівчат)
208	Олександр Шевченко	Старенький трамвай («Піккардійська терція»)
208	Дмитро Монатик	В цей день (дует Ніна Матвієнко і MONATIK)
209	Раймонд Паулс	Золоте весілля (вокальний ансамбль «Дзегузіте»)
214	Георг Фрідріх Гендель	Сюїта «Музика на воді (фрагменти). Увертюра з «Музики королівського феєрверку»
216	Отторіно Респігі	Фонтани Рима (фрагменти на вибір)
223	Ніколо Паганіні	«Венеціанський карнавал» для скрипки
223	Жан-Батист Арбан	Варіації «Карнавал у Венеції» для труби
224	Сержіу Абреу	Бразильський карнавал (ксилофон з оркестром)
224	Костянтин Костін	Пісня «Бразильський карнавал» (дитяча студія «Дельфін»)

Навчальне видання

Масол Людмила Михайлівна

МИСТЕЦТВО

Підручник інтегрованого курсу для 5 класу закладів
загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Редактор *О. Г. Трофімова*
Технічний редактор *Л. І. Аленіна*
Комп'ютерна верстка *О. Б. Мурга*
Коректор *Ю. А. Особливець*
Дизайн обкладинки *П. В. Ширнін*

Формат 70×100^{1/16}

У підручнику використано:

репродукції картин, зображення та світлин:

на форзацах — І. Сколоздра. Українська пісня; І. Труш. Тренбітарі; М. Михайлошина. Кобзар; Я. Гніздовський. Кішка; П. П. Рубенс. Портрет сина (сангіна, уголь); обкладинка до книжки А. Ліндгрена «Пеппі Довгаланчохан» (ілюстратор Л. Кириленко); О. Ренуар. Дівчата біля піаніно; О. Пінчук. Птах; футбольний стадіон в Катарі (архітектор З. Хадід); Музей чаю (Китай); храм Мінакші в Мадурі (Індія) (фрагменти); О. Отнякіна-Бердник. Козеріг. Сонце народилося; О. Джура-Пажимський. Козаки; Р. Скібін. Декоративний посуд (тарілка); С. Режман. Полонез. Колекція поштових листівок початку XX ст.;

обкладинка до книжки Дж. Ролінг «Гаррі Поттер» (художник Дж. Кей); Ю. Мацник. Напарник; П. Сезанн. П'єро та Арлекін; постер до кінофільму «Фокстер і Макс» (реж. А. Матешко); кадр із мультфільму «Козаки. Навколо світу» (2021, реж. М. Медвідь); М. Чюрльоніс. Соната сонця: Алегро; К. Уорнер. Архітектурний фотопейзаж «Лондонський горизонт»; Парк «Версаль»: палац (Франція); Чеміс. Мурал у Празі (Чехія); гурт «Kalush Orchestra»; виступ школи самбі на карнавалі; Віденська державна опера (Австрія); антикварна статуетка «Менует» (Німеччина); Поштова марка. Полішинель (Берлін, Німеччина, 1970); с. 19 — Невідомий автор. Орфей та Еврідіка (Національний археологічний музей, Неаполь, Італія);

кадри з мультфільмів:

с. 181–182 — кадри з фільму «Пригоди Паддінгтона» (2014, реж. П. Кінг); с. 183 — «Козаки. Навколо світу» (2021, реж. М. Медвідь); «Микита Кожун'яка» (2016, реж. М. Делоян); с. 184 — «Клара та чарівний дракон» (2019, реж. О. Клименко); «Пригоди капітана Врунгеля» (1976, реж. Д. Черкаський); с. 186 — «Білосніжка та семеро гномів» (1937, реж. Д. Хенд); «Викрадена принцеса: Руслан і Людмила» (2018, реж. О. Маламуж); «Пластилінова ворона» (1981, реж. О. Татарський); с. 187 — «Мама поспішає додому» (2017); с. 229 — «Як козаки куліш варили» (1967, реж. В. Дахно);

світлин з сайтів:

форзац — opishne-museum.gov.ua; teatr-kukolks.ua; uk.wikipedia.org; kartynky.com.ua;

с. 45 — opishne-museum.gov.ua; с. 81 — mfm.uni-leipzig.de; с. 125 — svit-kazok.info; с. 132 — spalace.com.ua; circus.kiev.ua; с. 138 — dramteatr.com.ua; с. 142 — dyven.org; irpinculture.org.ua; teatr-kukolks.ua; с. 145 — teatr-gogolya.pl.ua; rest.od.ua; 1001bilet.ua; с. 150 — uk.wikipedia.org; с. 152 — puppet.kharkov.ua; с. 173 — spectacles-cirquesdumonde.fr; с. 174 — 056.ua; с. 186 — afisha.te.ua; с. 225 — uk.wikipedia.org (Sergio Luiz);

зображення з сайту [@shutterstock.com](https://www.shutterstock.com): aetopis: Denis Kovin, Roman Samborskyi, Vector Tradition, Vladimir Satylganov, egg design, Garfieldbigberm, klyaksun, Editable line icons, kersonyanovicha, Rvector, HN Works, Marie Nimrichterova, President KUMA, Nsit, svekolka.

ТОВ «ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ОСВІТА»

Свідомість «Про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції»

Серія ДК № 6109 від 27.03.2018 р.

Адреса видавництва: 04053, м. Київ, вул. Обсерваторна, 25

www.osvita-dim.com.ua